

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

Imprimat regal 1 SEP. 1926

C. ARDELEANU

214312

DIPLOMATUL TĂBĂCARUL și ACTRIȚA

ROMAN

EDITURA LITERARĂ A CASSEI ȘCOALELOR

Muzeul Digital al Romanului Românesc

De acelaş autor

Rusia Revoluţionară, nuvele. Editura *„Librăria Românească" I. V. Ionescu,* Iaşi.

Pe străzile Iaşului, nuvele. Editura *„Cartea Românească", Bucureşti.*

Rochea albă, nuvele. *Editura Casei Şcoalelor, Bucureşti*

In regatul nopţii, nuvele, *Editura Casei Şcoalelor.*

Casa Vechiturilor, teatru. *Editura Casei Şcoalelor, Bucureşti.*

Diplomatul, Tăbăcarul şi Actriţa, roman. *Editura Casei Şcoalelor, Bucureşti.*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

E. O.

C. ARDELEANU

DIPLOMATUL, TĂBĂCARUL ŞI ACTRIŢA

ROMAN

Bibl. Univ. Cluj.
Nr. 2382 1926
BUCUREŞTI

EDITURA CASEI ŞCOALELOR
1926

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

214312

Toate drepturile rezervate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dragei mele Florica.

C. A.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O stradă lungă şi dreaptă, ca o sfoară întinsă, străjuită de pomi mici, piperniciţi, de zidurile înalţe şi roşii ale unei fabrici de conserve, un câmp imens de bălării, ce ţine aproape cât jumătatea sforii de drum şi o sumedenie de case mărunte, sărace, boite în toate nuanţele de galben şi albastru, vârâte unele în altele, înghesuite aproape sub acelaş acoperământ, pe care pietroaiele şi cărămizile ţin marginea tinichelelor rupte să nu fie furate de vânt.

Pavagiul desfundat de bolovani, adâncind groapă lângă groapă, închipuie relieful lunei văzut prin ocheanele proaste, prin cari lumea de rând priveşte minunăţia în schimbul a câţiva gologani.

Este bulevardul Lânăriei.

Începe de sub coasta Filaretului şi se retează în barele de fier ale cheului Dâmboviţei, ca sub cuţitul ghilotinei.

Aci încep tăbăcăriile cu coşurile înalte, afumate şi curţile mari, întinse, în mijlocul cărora zac grămezi de scoarţă, umedă, pe cari salahori, cu greble de lemn, le răscolesc cât îi ziua de mare, să se usuce în bătaea soarelui.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe prăjini, înşiruite unele lângă altele, ca rufele întinse pe frânghie, piei mari, din cari picură încă zeama galbenă murdară, împiedecă perspectiva întregului.

Lucrătorii, cu cisme grele, pline de var şi de zoaie, forfotesc ca într'un viermar, trăgând cu cleşti uriaşi de fier, din zăcătorile îngropate în pământ, talpa pregătită tăbăcitului, în vreme ce alţii, cu mânecile cămeşilor suflecate, având în faţă şorţuri mici, galbene, îmbâcsite în mirosul seului şi al unturei de peşte, vlăguesc pieile pe mesele cu faţa de tinichea sau marmoră.

Toate curţile la fel, învecinate între ele, par una şi aceiaşi, cu acelaş miros greu, taninos, ce pluteşte în aer ca miasmele mortăciunilor.

Din bulevard, pe cheu în sus, şi străzile: Cuza Vodă, Verzişori, Tăbăcari şi încheierea unor ulicioare mici şi înguste ca aceea Dintre Gârle, se încercue mahalaua tăbăcarilor.

De partea cealaltă a Lânăriei, întovărăşind apa Dâmboviţei ce curge la vale, spre abator şi grădinăriile de zarzavat, drumuri nepavate şi sucite ca nuelele de coş sau ca ţesutul firelor de păiajen, ocolesc şi se înfrăţesc pentru o clipă, ca să se despartă, la câţiva paşi, spre Calea Văcăreşilor, şoseaua Piscului, sau balta mocirioasă unde se aruncă gunoaiele oraşului, baltă ce se revarsă, câmp întins, până sub ridicătura Belului.

Pe câmpul acesta al murdăriei, muştelor şi ţânţarilor, cioburile de sticlă, spărturile de farfurii, vasele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și tinichelele aruncate de pretutindeni, strălucesc în raza soarelui ca briliante într'un țesut de preț.

Departe, sub poala dealului ce închide orizontul, ca o stavilă revărsării acesteia, cruci multe. — o pădure de cruci albe și negre, — cu brațele deschise, aplecate sau drepte, înseamnă cimitirul cu Valea plângerei.

Grupe răslețe de câte doi-trei oameni, pătează câmpul, în marginea cea mai înaintată a gunoiului, proaspăt cărat de vagonete, să umple balta Styxului, peste care brațele crucilor se întind în umilire, ca sufletele chinuite în fața lui Craon. Și oamenii aceștia, plecați de mijloc, cu capul în pământ, cu ochii mari, de parcă ar fi căutători de aur, băgători de seamă, răscolesc cu mâinile gunoaiele, fără nici o altă preocupare decât aceia de a găsi cărbuni, cârpe, oase, fiare, nasturi și orice alt lucru pe care să-l poată folosi pentru ei sau să câștige ceva, vânzându-l.

Gunoiul mereu răscolit și încins de arșița soarelui, răspândește un miros puturos de stârv.

Pe alocuri, iarba sărăcăcioasă, pătează locul asemeni bălților verzi, cu fundul păcură de nomol, din marginea cărora broaștele, seara, când liniștea și întunericul încep a se țese, grăbesc a se întrece în orăcăitul puternic, ce vrea parcă să spargă tăria.

O mașină de tren, ca o jucărie de copil bogat, pufăe și aruncă rotocoale de fum, trăgând după ea, pe linia îngustă ca o urmă de cărbune, șirul vagonetelor deșertate de gunoaie, legănându-le ca pe niște corăbii de hârtie sau coji de nucă, aruncate pe pârâul apelor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de ploaie, în marginea străzilor, în curgere spre canal.

Soarele a scăpătat de mult și în umbra pădurii de cruci, ca licuricii în sbor, luminițele candelelor se aprind.

Scurmătorii de gunoaie, obosiți de șalc, cu ochii înlăcrămați și roșii, întinși pe spate, cu sacul avuției căpătâi, privesc bolta înstelată a cerului, pe care o asemuesc câmpului de muncă de peste zi, căutând în fiecare strălucire de stea câte un reflex al cioburilor și fărâmăturilor de sticlă, până noaptea târziu, când, fără de gânduri, adorm învăluiți de întuneric și larma fără de sfârșit a lacurilor trezite la viață.

Sirenele fabricilor, ca mugetul taurilor în cireadă, au sunat de mult încetarea lucrului și străzile singuratece au început a se însufleți.

Lucrătorii, pâlcuri, pâlcuri, — ca oile răslețite de turmă, — se duc spre case sau intră prin cârciumile la ușa cărora țiganii au început a-și instrui viorile. Băeții de prăvălie scot mesele pe marginea drumului, acoperindu-le cu fețe de pânză înflorată, apropiind scaunele pe cari vor stă mușterii. Strada hăue, lumea toată e bucuroasă, de parcă robotul de peste zi ar fi fost joc de nuntă, și vorbele se încrucișează de la o margine la alta a drumului, împreună cu râsetele greoaie și sănătoase ale tăbăcarilor cu fețele osoase și mari, cu hainele aninate pe umeri, lăsând să se vază, de sub mânecile suflecate ale cămeșilor, brațele vânjoase, cu vinele umflate ca împletituri de frânghie.

Înfrățite, mahalaua Tăbăcarilor cu a Piscului, lumea muncitorilor săraci, fără de distincții sociale, fără

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nimic de disputat şi fără nici o altă preocupare decât a muncii de toate zilele, poate fi socotită ca o familie uriaşă.

Dimineaţa, peste zi sau seara, când se întâlnesc doi oameni pe stradă, îşi dau bunăziua, se întreabă de sănătate şi, dacă nu sunt grăbiţi, stau de vorbă despre lucrul din fabrică, târguelile făcute, certurile cu nevasta, unde este vinul mai bun şi mai eftin, plata chiriei sau vre-o vorbă grea a unui vecin.

Femeile la fel, strânse câte trei, patru şi cinci, la olaltă, pe banca din faţa porţei, cu mâinile ascunse sub şorţurile de bucătărie sau gesticulând şi mişcând mereu din cap, ca pentru o mai mare convingere, povestesc şi ele fără de început şi fără de sfârşit, căci femeile în totdeauna au ce povesti şi niciodată nu isprăvesc.

Din Lânărie pe lângă şcoala primară Cuza Vodă, se deschide, la început largă, apoi îngustându-se şi şerpuind ca o scurgere de apă, strada Broşteni, care se îneacă în câmpul de gunoaie.

Casele sunt rare şi răvăşite ca o mână de porumb de o găină sătulă; fără nici o simetrie, fără nici o ordine: unele eşite în mijlocul drumului, altele aruncate mai la o parte, iar între ele, maidane deschise, unde vecinii strâng gunoaiele în mormane, de unde, la două-trei luni, le încarcă în căruţe să le arunce în mlaştină.

Proprietarii sunt „tăetori în abator", precupeţi în piaţă şi, câţiva tăbăcari.

La jumătatea drumului, eşită mai la iveală, ca pe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cingenea pe obrazul unui copil, o curte mică şi noroioasă, până şi în lunile de secetă, ocolită pe trei părţi de case joase, tăiete pe din două de igrasie, cu pereţii burduşiţi, cercevelele ferestrelor strâmbe şi uşile căscate, odae lângă odae, mai înălţate unele decât celelalte cu o palmă sau două şi mai grăbite să se adâncească în curte, închipue o scară neregulată sau dinţii unui ferestrău rupţi pe alocuri. Văruite în toate culorile şi lipite cu pământ, casele lui Niţă măturaru şi ale cucoanei Sanda, păreau o colivă stricată, aruncată în marginea câmpului de gunoaie.

Domnul Niţă ocupă apartamentul dela stradă; îi spune apartament pentrucă pe lângă odae, în faţa uşei, are un fel de cutie ca o gheretă, ce servă de „marchiză" şi mai are o bucătărie, în faţa căreia, seara, sub răvăşirea frunzelor unui salcâm pipernicit, albit de praf, în cămaşa de noapte el, iar cucoana Sanda într'un capod albastru cu buline mari albe, ca doi latifundiari, socotesc veniturile de peste zi, la lumina unei lămpi mici ce-şi tremură flacăra sfioasă să nu spargă sticla înegrită de fum.

Deşi bătrâni, viaţa le e destul de tânără: de şaizeci de ani el, de cincizeci şi opt ea, amândoi roşii la faţă şi bucuroşi ca doi îndrăgostiţi în luna de miere.

Cucoana Sanda, fosta nevastă a domnului Nae măcelaru, e cea de a treia femee pe care a luat-o. Amândoi văduvi, se cunoşteau din vremuri; prieteni, vecini.... Ea, cu o pereche de case în Fraţilor, el cu astea din Broşteni. S'au luat şi se înţeleg de minune, deşi au trecut în al treilea an de căsnicie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Curtea, cu case cu tot, nu avea o adâncime mai mare de douăzeci de metri şi o lăţime de opt; totuşi, din cauza marelui număr de chiriaşi ce o împlineà, închipuià un fel de han. Erà cea mai frumoasă proprietate din acea stradă; numai chiriile se urcau la câteva mii de lei pe lună.

Un italian, — violonist, — care a cutreerat toate oraşele apusului interpretând pe Beethoven, negăsind în altă parte o încăpere în măsura puterilor lui, se mulţumeà acì, în schimbul a cinci sute de lei pe lună, cu o odaie pe care o ocupà el, nevasta şi vioara, pentru care spuneà că trăeşte şi pe care o credeà însufleţită.

Îl chemà Metzano, — vioară primă în orchestra Filarmonicei; visà zile de glorie şi avuţie; până atunci, însă, duceà greul grijilor de o zi pe alta, strâmbând din nas de câte ori plecà sau veneà acasă, spunând că: „în Italia nici pe canalurile Veneţiei nu e atâta putoare".

În rând cu el, sta Petrache cismarul cu nevastă-sa Lina şi odraslele Gheorghe şi Petrică, doi copii mici şi murdari, ca doi purcei ce toată ziua răscoleau noroiul din faţa cişmelei, ce picurà, umezind pământul.

De şase luni, de când îi aveà chiriaşi, domnul Niţă şi cucoana Sanda, aşteptau din zi în zi să audă că a murit cismarul; iar când îl vedeau prin curte sau auzeau cum ciocăne în talpa cismelor tăbăcăreşti, se minunau de cum mai poate s'o ducă.

Erà ofticos şi dacă se mutase acì venise din Tăbăcari unde, ziceà el, „aerul erà prea greu şi fumul fa-

1868 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bricelor îl înăbuşă, pe cât timp în Broşteni, e loc mai deschis, vântul adie mai în voie" şi socoteă, însănătoşindu-se, să plece undeva în provincie.

Toţi, cei din curte, treceau pe lângă el cu frică; iar când nevastă-sa spălă rufe şi aruncă lăturile prin curte, fiecare îşi dă cu apă de var pe mâini. De aceea, proprietarii aşteptau zi de zi, să nu se mai audă ciocănitul tălpilor.

Lipit de odaia cismarului stă Gheorghe, strungar în fier, băiat tânăr, de douăzeci şi şapte şi.... opt de ani. Oacheş, cu mustaţa mică neagră, nasul suflecat şi sprâncenele groase şi îmbinate, ca o a doua pereche de mustăţi întoarse cu vârfurile în jos, mărunt şi împlinit ca un burduşel cu brânză, îndrăgostit de fetele depe la fabrici, pe cari le schimbă la două-trei luni, în care timp închipuiă viaţa fericită, în cântecele romanţioase, pe care seara şi dimineaţa, stând pe un scăunel în faţa uşei, le scoteă din harmonică.

Cucoana Sanda, care ştiă să dea poreclă tuturor, i-a spus „cocoşul dracului", şi „cocosul" cântă mereu, mereu, de parcă niciodată nu aveă vre-o supărare, cu atât mai mult cu cât îşi găsise o fată, pe care voiă să o ia de nevastă, cu nuntă, nu ca pe celelalte.

În fundul curţei, în trei odăiţe une'e lângă altele, cu faţa spre stradă, şedeă o spălătoreasă, Gherghina, care p'ecă dimineaţa de-acasă, de cum se făceă ziuă şi veneă noaptea; aproape nici că se vedeă vre-odată.

Un cântăreţ şi paracliser la biserica Manu Cavafu, cu părul mare şi barba încâlcită ca a unui păgân, care, — după spusele lui, — trebuiă să ajungă popă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dacă n'ar fi fost peltic, şi care urà femeia în chipul căreia vedeà că păşeşte diavolul în lume, făcând-o rea şi necredincioasă ca Sodomenii. Visă rangul de stareţ sau arhondar la vre-o mânăstire; dar, pentrucă lumea rea nu vroià să-l ajute, se mulţumeà, dacă nu slujind pe Domnul, cel puţin să mâture casa Lui.

Dar visul erà vis! Strângeà bani, ca la vreme de bătrâneţe să se ducă la Sfântul Munte, ca acolo să se sfârşească; cum însă bătrâneţile erau departe şi în mahala vinul bun, când şi când îi trăgeà câte o beţie, de-i trosneau urechile ca, a doua zi, făcându-şi socotelile, să vadă că cheltuise jumătatea drumului până la Ierusalim.

A treia încăpere din cele din fund, aşezată colţ cu o trecere mică de trei paşi şi lată cât abia se puteà strecurà un om, spre magazii, fusese goală şi abia de două zile se închiriase unei familii destul de numeroase, de se minunau vecinii, până şi proprietăreasa, care deşi spuneà că odăile sunt destul de încăpătoare, nu se puteà dumirì de cum puteau să doarmă trei oameni mari, acolo unde abia se puteà face loc unui pat, o măsuţă, unei maşini în timpul iernei, şi, hai-de-hai, — să zicem un dulăpior; atât şi nimic mai mult.

Noul chiriaş, erà om ca la cincizeci şi cinci de ani, adus de spete, cu ochii bulbucaţi şi faţa buhăită şi aprinsă de beţie. O barbă roşie, înălbită, tăiată rotund, îi acopereà jumătate de faţă. Priveà mereu în pământ, ruşinat parcă de patimă şi cum erà înalt şi slab, mâinile-i lungi aninau pe lângă poalele redingo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tei învechite, ca două bețe prinse în cârlige, închipuind, — nu se puteà mai bine, — un manechin automat, cu mișcările aceleași măsurate.

Contractul casei se încheiase pe numele de Barbu Sălceanu. Cine fusese?... ce erà?... pentru un moment, nu interesà pe nimeni. Mai curând sau mai târziu, iscodind pe unul sau pe altul, mahalagiul tot va aflà ceva despre noul venit, ca să poată vorbì la poartă sau peste gard, cu vecinul :

— Așà-i că am avut dreptate?... N'am spus eu că trebue să fie.....

— Eu îl știam de mult, dar n'am vrut să vorbesc... De ce să se auză dela mine întâi ?...

— Un fleac !...

Pe femee o chemà Elisa. Asta au știut-o din primul moment, de cum au intrat pe poartă, mutându-se. O strigase bărbatul când a trebuit să-i ajute să dea jos așternutul din căruță.

Tot în ziua aceia, spre seară, cucoana Sanda știà că noua chiriașe fusese fată de mare moșier, că se chemase Arghiropol și că fusese bogată și că pe domnul Barbu îl luase din dragoste. În vremea aceia erà secretar de Legație în Ministerul de Externe, iar mai apoi — în urma stăruințelor tatălui ei, — fusese trimis pe la legații, în alte țări — nu-și mai aduceà aminte cucoana Sanda unde; — că erà tânăr și frumos și că ar fi putut să ajungă, dacă ar fi vrut, și ministru în Franța, Rusia, Italia sau ori și unde i-ar fi plăcut să trăiască; dar, din anumite pricini, pe cari cucoana Sanda le înțelesese, — băutura, — a trebuit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să dimisioneze, după ce ajunsese Consul. În vremea aceasta tatăl ei murise şi toată averea se cheltuì în câţiva ani, de parcă o suflase vântul.

Ca şi Metzano, trăise mai prin toate oraşele apusului.

— Vorbeşte franţuzeşte, englezeşte, nemţeşte şi.... mi se pare că ştie toate limbile, spuneà cucoana Sanda.

Nevasta Consulului erà o femee foarte cumsecade. Din cauza mizeriei însă, se abrutizase astfel, încât aproape uitase dacă trăeşte aevea viaţa sau visul anilor de altădată.

Rare ori, duminecile sau şi mai rare ori, în zilele de sărbătoare, când plecà la plimbare sau eşià numai până la poartă, se îmbrăcà într'o rochie de mătase neagră, — singura pe care o aveà, — se pieptănà frumos, — încreţindu-şi părul, — se pudrà şi îngrijată să nu-şi murdărească pantofii de lac, care începuseră a se crăpà pe la vârfuri, cu ochii împăenjeniţi de ceaţa trecutului, trăià clipele, ce nu le puteà uità, ale unei lumi dispărute.

Încolo.... erà ca toate celelalte din curte, mai puţin gureşă şi mai prost îmbrăcată decât chiar Gherghina.

De câte ori bărbatu-său veneà beat acasă, îl dojeneà ca pe un copil, încet, să n'auză nimeni, aproape în şoaptă :

— Uite!... te-ai murdărti pe haine...., iar ai căzut.... De ce nu iei seama ?....

Vorbe la cari Consulul, în loc să răspunză, râdeà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu hohote, arătându-şi dinţii stricaţi şi negri, lăsând să-i curgă pe la colţul gurei, în două şiroaie, balele, pe cari, femeia, i le ştergeà cu podul palmei, dacă nu aveà nimic în mână, sau cu capătul şorţului sau al ştergătorului de vase, dacă atunci se găseà pe lângă maşina de gătit.

Îi aşterneà patul, îl culcà şi, înăbuşind un suspin, fără să ştie de ce, eşià în curte ca, o clipă, două, în urmă, fie că vorbià cu vre-o vecină, fie că nu, tristeţea unui moment să se steargă şi faţa-i lipsită de culoare, să rămână aceiaşi ca şi mai înainte, de hârtie mototolită, din care doi ochi afundaţi în orbite, cu luciri secate de viaţă, ca ai păpuşilor de ceară, să privească mereu mai departe, în necunoscut.

Familia se completà cu Agata, o fată de nouăsprezece ani, elevă a Conservatorului de declamaţie; mândră şi elegantă în îmbrăcămintea ce diferenţià aşà de mult de a celorlalţi ai casei, majestuoasă în mers, de parcă în toată clipa coborà scările vre-unui castel feudal, sau treapta echipajului luxos al unei principese de coroană.

Erà fecioară şi năzuià în complexul visurilor ce-i stăpâneà fiinţa toată, ca, ajungând artistă, aşà cum bănuià că are şi talent, să joace numai roluri de nobile, de regine, ca astfel să-şi trăiască viaţa, la care credeà că are dreptul, deşi nu apucase să ştie nimic sau aproape nimic din bogăţia vremilor de altădată.

Ochii mari, pielita obrazului albă, de se vedeau vinişoarele albăstrui pe lângă tâmple, mânile mici, buzele roşii şi picioarele subţiri şi fine ca la caii de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

curse. Un chip de preț din epoca bizanțului, în care sângele grecesc al bătrânului Arghiropol se strecurase din belșug, ca într'o vrednică progenitură.

Nu vorbeà cu nimeni, nu dà bunăziua nimănui și, când trecea prin curte, călcà în vârful picioarelor, ferindu-se de gunoaie și lături, de parcă erà o pisică de Angora.

Mamă-sa se recunoșteà în fiică la aceiași vârstă, pe când nu știà că pe lume mai pot trăi și oameni săraci și, fericită, o petreceà cu ochii, de câte ori plecà și o primeà mereu, cu același zâmbet de fericire, pe care i-l poate dà numai speranța oamenilor porniți să cază în prăvălișuri de prăpastie, atunci când, pe neașteptate, li se întinde o mână de scăpare.

În curte, pe stânga, lângă bucătăria proprietăresei, mai erà o odae, în care sta Alexandru, tot un cismar.

Încăpere mică, ca toate celelalte din curte, înăuntru un pat, un cuier, în care își atârnà hainele, un scaun mare de lemn și unul mic, cismăresc, în trei picioare, lângă o măsuță scundă, în fața ferestrei și pe măsuță, răvășite, sculele de cismărie.

Alături, două policioare, pe cari, înșirate unele lângă altele, calapoadele, mici și mari, își aliniau vârfurile murdare și găurite de urmele cuielor, de parcă erau mâncate de cari.

O icoană a Sfântului Gheorghe, un dulăpior mic de bucătărie, în care ținea materiale, iar pe dulăpior cărți proaste și romane în fascicole ,murdare și rupte, cu colțurile filelor îndoite și ridicate în sus de degetele groase și aspre ce le răsfoise.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ziua toată, până seara târziu, la lumina globului de sticlă spânzurat în faţa unei lămpi cu gaz, ciocăneà talpa pe genunchi, bătеà cuele în pingele sau, aplecât, cu capul în jos, deasupra lucrului, de parcă erà cu junghietura gâtului ruptă, întindeà braţele şi le strângeà, ţinând între arătător şi degetul cel mare, firele de aţă smolită, pe care le treceà pe urma sulei cu care găurise talpa, cosând ghiata sau pantoful, pe care aveà să-l poarte cine ştie ce curtezană sau cucoană din lumea mare....

Lucrà pentru prăvăliile cele mai cu vază, din Calea Victoriei.

Nu aveà pe nimeni. Se pomenise singur pe lume. Copil lepădat, găsit într'un gang, crescut la leagăn şi când a fost mai mare l'a luat un cismar, care l'a învăţat meserie, l'a bătut şi l'a gonit.

Îl chemà Alexandru Gangu. Alexandru, pentrucă în scutecele de copil, când l'au găsit, erà un bileţel în care scrià: „îl chiamă Alexandru, e botezat".

Şi pentrucă îl chemà numai Alexandru, doctorul Leagănului i-a mai adăogat şi pe acela de Gangu, nume ce aveà să-i amintească, întotdeauna, locul unde fusese aruncat.

Al cui erà? cine va fi fost mamă-sa sau tată-său?... numai Dumnezeu ştie. De aceia, când supărări mari aveà sau mintea-i măcinà gândurile de a se ştî singur pe lume, duminecile sau serile după lucru, deschideà dulăpiorul şi scoteà dintr'o cutie de tinichea, păstrătoare de tutun, altădată, o hârtiuţă veche şi murdară, aproape tăiată în patru, pe care scrià cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

litere frumoase, cu o cerneală neagră ce începuse a se decolorà: „Îl chiamă Alexandru, e botezat".

Se uità la bilețel și, cu ochii mari căscați, de parcă ar fi vrut să pătrunză taina, urmăreà liniile regulate ale scrisului, căutând printre litere pe aceia care îl făcuse și de dragul căreia îl podideà lacrămile, în apa cărora imaginà chipuri de femei asemuite în liniile feței lui, încercând astfel să statornicească o icoană.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Numai câte-va zile trecute şi mahalaua aflase, din gura proprietăresei, rostul străinilor, proaspăt mutaţi.

Cele dintâi, cari se cunoscură, au fost femeile şi, pentrucă ştiau că noua venită e de neam, căutau să o amestece în rând cu ele, mândrindu-se de o aşà prietenie. O invitau acasă; — „peste drum“ câteva case mai sus, mai jos, sau a doua stradă, „numaidecât după colţ“, la o cafea, o dulceaţă sau la cine ştie ce bunătăţi de plăcinte sau clătite. Doamna Sălceanu, însă, niciodată nu răspunse acestor invitaţii, mereu scuzându-se că nu are timp, că aşteaptă fata sau nu se simte bine, şi-atunci, veneau vecinele....

De dimineaţă până seara, femeile dădeau busna, când una, când alta, aducând, ca la copii, câte bunătăţi, toate. O întrebau de sănătate, sau găseau totdeauna, să povestească „ceva foarte interesant“, aşà că, mai curând de cum crezură, se puteau socoti destul de bine, ca vorbind, să-i spună, la început, „cucoană dragă“, apoi „dragă“, iar mai apoi: „soro!“... ca să isprăvească, în chip de şi mai vădită apropiere, cu :

— Măi femee!... ia să vezi ce cafea bună am prăjit.... E proaspătă.... Acum o luai dela foc.... Cuvinte la cari nevasta consulului răspundeà mereu, la fel :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Vai!... Domnă.... de ce?...

— De ce, de ne ce...

— ....mulțumesc, dar nu trebuià să vă deranjați....

— Și lasă soro, că nu e cine știe ce.... Ia adu mai bine două ceșcuțe, colea. Așà!... Trei; uite și pe cucoana Sanda.... Ia poftim cucoană Sando!... E proaspătă !....

Odată cu primele sorbituri, șirul vorbelor începeà a curge, ca apa gârlei cu fundul bolovănos.

— Ei, dragă, tocmai aseară vorbeam cu Gheorghe al meu; ce om cum se cade e domnul Consul. Ce om!... Ce om!... Și clătină capul, privind în ceașcă întâi, pe urmă în ochii cucoanei, ca și cum ar fi vrut să-i spună :

— Ce să faci!... și urmà mai departe ce vorbise cu Gheorghe :

— Ziceà el, că o să-l roage pe contabil, — dacă o puteà, — să-i facă vre-un rost la fabrică, o slujbă acolo, cât de mică, numai să fie ceva.... Ce să-i faci!... vremurile sunt grele.... Gheorghe câștigă două sute de lei pe zi, suntem numai doi, și tot nu ne ajungem, dar dumneavoastră....

Madam Sălceanu o priveà lung, fără să-i spună un cuvânt, poate că nici nu auzise ceva din vorbele femeei, în vreme ce vecina cea bună, ce se îngrijeà de soarta altora, înțelese în clipirea ochilor de sticlă ai cucoanei, primirea ofertei făcute.

Și astfel, în fiece zi, scena se repetà mereu aceiași, cu aceleași femei sau altele, ce veneau, la început, singure, cu ibricul de cafea, iar mai apoi, însoțite de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bărbaţi, tăbăcari, cu cismele mari şi unsuroase, de miroseau dela poartă.

Prietenia aceasta nu o mulţumeà deloc pe Agata. De aceia, când erà acasă, se închideà în odaie până ce mosafirii plecau din faţa uşei. Altădată, îşi puneà repede pălăria, treceà pe lângă ei, fără să le dea nici bună ziua, făcându-se a fi foarte preocupată de un fir de aţă după poala rochiei sau de batista ce nu stà destul de bine în poşetă.

Vecinele nu-i luau purtarea în nume de rău, şi veneau mai departe cu aceiaşi dragoste, aducând câte odată, pe lângă ibricul cu cafea, câte o crăticioară cu mâncare sau câteva felioare de cozonac aşezate pe o farfurie întinsă, iar când erau însoţite de bărbaţi, aceştia aduceau cu ei câte o sticlă sau două cu vin, mai cu seamă atunci, când ştiau că au să găsească şi pe domnul Consul.

Madam Sălceanu nu le mai întâmpinà ca la început cu: „nu trebuià să vă deranjaţi", ci, ochii ei se pierdeau ca într'un fund de zare. Ştià că mahalaua e altă decât lumea pe care o cunoscuse, nevoile, însă erau mereu aceleaşi. Astfel începù prin a se obişnuì, ba uneori când nu aveà ce să mănânce, şi erau destule zile de acestea în săptămână, se bucurà ca un copil căruia i se aduc daruri, iar Agata stà în voie bună să fie întrebată ce mai face.

Se nemerì într'una din aceste zile, zi de duminecă, când cucoana Didina şi domnul Gheorghe, împreună cu Matei, un alt tăbăcar ce stăteà la aceştia cu patul, să le vină în casă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Bărbaţii cu câte două sticle de vin în mâini, iar femeea cu o cratiţă mare, smălţuită cu albastru, aducând un cap de viţel la tavă.

Domnul Sălceanu crâ posomorît, aşà, ca în totdeauna când nu aveà ce bea. Agata, o clipă mai înainte, cu capul înfundat în pernă, plânsese din pricina vieţii de mizerie pe care o duceà, purtând, pretutindeni, învestmântată în albul rochei de olandă sau foşnetul mătăsei, sărăcia. Tată-său tocmai voià să iasă, să se ducă la cârciumă, să găsească pe care-va din noii săi prieteni, pe cari îi socoteà oameni de treabă, pentrucă îl cinsteau cu vin, preţuind în el ceeace fusese altădată, oameni bucuroşi să poată spune în urmă nevestelor lor, că băuse cu domnul Consul.

— Hei!... dragă.... Consulul e un om şi jumătate.... ţine la mine ca la un frate.... ce frate?... ca la Dumnezeu.... Păcat de el că n'are noroc.... L'a întrecut pe contabilul dela fabrică, cu şapte palme.... dar, ce vorbesc eu, şi pe director, şi pe.... toţi, pe toţi.... Ştie toate limbile din lume, ştie politică, de parcă o citeşte în palmă; şi cum spune el, aşà este.... Cunoaşte pe toţi oamenii mari ai ţărei.... miniştri, deputaţi.... Uite aşà, de par'că i-ar aveà în buzunar.... Da.... Şi nu e mândru: râdem, vorbim, bem şi iară râdem şi vremea trece ca chibritul aprins. Da.... e un om şi jumătate.... Cu şapte palme l'a întrecut, cu şapte.... stăm la aceiaşi masă, merge cu mine pe stradă şi nici nu îi e ruşine, şi-apoi, de.... oricât sunt eu, — ca să zic aşà, — ce sunt decât o calfă de tăbăcar murdar, sojos, aşà cum sunt, pe cât timp e?... El?... Hm!... Pă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cat că n'are noroc.... L'am împrumutat cu o sută de lei. I-am spus că am să-l împrumut mereu, în fiecare săptămână, şi nici nu trebue să mi-i dea înapoi, iar dacă mi-i va dà, n'am să-i primesc. Da, n'am să-i primesc.... Nu !...

Cam aşà vorbeau tăbăcarii în ceasurile târzii, întorşi acasă, clătinându-se pe picioare, în vreme ce nevestele îi certau, la început, ca apoi să spună :

— Bine ai făcut....

Când intrară mosafirii în casă, ochii Consulului se luminară.

— Hai noroc, spuseră, aproape într'un cuvânt, amândoi tăbăcarii. Şi mâinile grele şi puternice, strânseră pe rând, mâinile slabe ale femeei, lipindu-şi de ele buzele umede, în plescăitul unui sărut ce semănà mai mult cu o sorbitură. Scuturară mâna domnişoarei Agata, înaintea căreia domnul Gheorghe se oprì, privind-o lung şi încântat de frumuseţea-i tinerească, o mângâie cu toată palma peste obraji, ceeace făcù pe Agata, să dea capul pe spate, ferindu-se, iar domnul Gheorghe, să spună :

— Să trăeşti!... Apoi, adresându-se domnului Sălceanu: — Bravo fată!... să-ţi trăiască !...

În vremea asta, nevasta tăbăcarului, harnică şi inimoasă, ca la ea acasă, serveà masa îmbiând la mâncare :

— Viţel de lapte.... Sos de vin, smântână.... Poftiţi!... poftim domnişoară.... Ce-ţi place?... Ochi?... limbă?... creer?... Şi cu furculiţa şi cuţitul, desfăcù o bucată de friptură pe care o întinse Agatei, apoi servì pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

doamna Sălceanu, pe domnul Consul şi pe ceilalţi, iar în vreme ce femeile mâncau, lacome, să-şi potolească foamea, bărbaţii turnau vin, pe tăcute, iar cucoana Didina, vârâtă în sufletul Agatei, povesteà lucruri fără nici o însemnătate, ce credeà că poate să intereseze şi pe alţii.

Paharele se umpleau şi se deşertau, ciocnindu-se în sănătatea lor şi a tuturor consulilor şi tăbăcarilor, „cei mai de omenie, oameni între oameni !“....

Când se isprăvì masa, calfele de tăbăcari erau ameţite de băutură şi, de unde mai înainte păstraseră un fel de rezervă, înfrăţită umilinţei, faţă de cei în casa cărora erau, acum vorbeau aşà după cum le erà firea, dela egal la egal. Domnul Gheorghe spuneà, în toate amănuntele, viaţa de fabrică, arătându-şi priceperea de foarte bun meseriaş, lucru pe care îl recunoşteà „chiar domnul Director“, care erà un „om învăţat“. Spuse încuviinţate ca adevăr adevărat de Matei, ce da mereu din cap, silabisind aproape :

— Aşà-i.... aşà-i.... Gheorghe?... Şi ridică mâna, complectând cuvântul cu gestul : — Gheorghe...

— Când e vorba de Dumitru, şeful atelierului de negriturâ, nici nu mai vorbesc; ăla e un dobitoc, un dobitoc adevărat. Şi, ca să-şi arate şi mai vădit dispreţul ce-l avea pentru acest „animal“, se crezu la cârciumă, înjură şi scuipă printre dinţi, închizând ochii şi întorcând capul într'o parte, scărpinându-se în creştet. Cum discuţia, între tăbăcari, era mereu aceeaş, ceilalţi tăceau şi în tăcerea aceasta erà poate recunoştinţa celor umiliţi şi ospătaţi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Matei se muiase de tot şi dacă nu l'ar fi găsit un strănutat ce nu mai conteneà şi din cauza cărui îşi murdărise mustăţile, ar fi dormit de mult.

Vinul se isprăvise. Consulul începu să se miște nervos, frământându-se şi ascunzându-şi necazul ce-l făcură mosafirii, mai cu seamă, pentru că aceştia, în prietenia ce i-o păstrau, uitase să-l respecte, aşa după cum se cuvenea, în faţa familiei. La necazul acesta se mai agăoga şi sila pe care o făcuse Agatei, strănutul lui Matei. De aceia, consulul mişcà mereu cu mâna sticlele şi paharul, aşa ca şi cum ar fi voit ca oamenii să înţeleagă, că ne mai având nimic pe masă, s'a sfârşit musafirlâcul şi că de-acum pot pleca.

Pe madam Sălceanu o apucase capul din cauza gălăgiei prea mari, şi stà cu ochii pierduţi ca într'o negură fumurie, mutându-şi mintea în altă parte, inconştientă, trăind mereu într'o altă lume.

Agata ascultà obosită, la nevasta tăbăcarului, ce-şi povesteà vieaţa pe care o „omorîse" lângă omul ei, arătându-se în vorbă, tot mai demnă, tot mai mare şi tot mai apropriată de nevasta Consulului, cu care găsea că are afinităţi şi de naştere şi de viaţă.

— Nici eu n'am fost născută să fiu nevastă de tăbăcar.... Am fost croitoreasă mare, mare.... Croitoreasă de seamă... Lucram numai pentru cucoane. Visam să mă mărit cu un funcţionar... Am fost curtată de un plutonier major, care astăzi poate să fie chiar ofiţer... Da... Şi mi-am închis viaţa cu omul pe care îl vezi.

Oftă lung, ca pentru o uşurare şi un regret a tot

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ceeace a fost în tinereţe, şi clătină capul, privind în jos, poate la chipul şters al funcţionarului, poate la al plutonierului de altădată.

În odăiţă se făcù linişte, fiecare gândeà la altceva. Deşi îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, calfele de tăbăcari, miroseau a piele proaspăt tăbăciţă, miros ce se amestecà cu duhoarea acră a vinului băut.

Agata simţeà cum începe să o doară capul. Câtă vreme mâncase, gustul bucatelor şi preocuparea animală de a-şi potolì stomacul, o făcură să nu ia seama la nimic; acum, însă, când trebuià să asculte vorbele fără înţeles ale lui Gheorghe, sau ale nevesti-si, văzând cum Matei stă gata, să dea cu fruntea de marginea mesei, sau privindu-i cum toţi se leagănă pe scaune ca niște cârpe suflate de vânt, strâmbă gura într'un gest de silă, închipuindu-şi pentru un moment, că a fost o scenă jucată şi că rolul ei, rol de figuraţie, într'un mediu de degradare, era pe sfârşite. Se ridică în picioare să iasă şi, pentrucă toţi stăteau înşiruiţi, unul lângă altul, pe pat, în loc de scaune, a trebuit să se scoale ceilalţi ,să-i facă loc.

Işi puse pălăria pe cap, îşi aranjă buclele părului pe lângă tâmple şi urechi, îşi netezi cu latul mânii rochia la spate, de parcă ar fi voit să-i şteargă cutele ce se făcuse şi se pregăti să iasă, când nevasta tăbăcarului, o întrebă :

— Da unde pleci, domnişoară Agato ?....

— La o colegă, răspunse, madam Sălceanu; se ducesă se mai plimbe puţin.

— Bine face, acum e vremea.....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Rău face, se amestecă în vorbă, Gheorghe. Rău !...

— Ție să-ți tacă gura!... îi tăe cuvântul, Didina.

— Și pentru ce să tac?... O spun încă odată: și apăsă pe cuvinte :

— Rău face!

Amândoi, bărbat și nevastă, începură a se certa pe socoteala domnișoarei, dacă face bine sau nu, că pleacă, până ce, femeea, necăjită și roșie la față, își dete drumul gurei ca o apă ce rupe zăgazurile, începând a-l ocări, așà cum îi veneà mai bine.

— Ce treabă ai tu?... E fata ta?...

— Nu e fata mea, dar, am treabă pentru că e fata prietenului meu.

— Gheorghe!...

— Ei!...

— Ticălosule... te-ai îmbătat....

— Cățea!... și cu un gest lăbărțat al mânei, ca o făgăduială pentru viitor, clătinând din cap și privind în pământ, ca și cum ar fi vorbit pentru el, urmă:

— Numai să fie așa, adică să se ducă la o colegă... Fetele frumoase.... In tinerețe... Da, și tu, tu cățea ce ești.....

— Iar ai început?..

— Didino!...

— Bețivule!.... Te-ai îmbătat ca un porc și nici nu știi ce mai vorbești.... Tinerețe... Na! și făcù gestul cu mâna. Nepricopsitule!....

Madam Sălceanu, se făcuse mică, înspăimântată de a nu se întâmplà cine știe ce. Nu spuneà nimic, ci nu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai se uită, când la femee, când la palma mare şi grea a tăbăcarului, ce căderà pe masă, ca un argument de mai multă convingere.

Domnul Sălceanu clătină capul şi mestecă din fălci, ceeace, făcù pe ai lui, să înţeleagă cât îi de supărat.

Amuţiseră.

Agata se uită, într'o aruncătură de ochi la cei din casă, înclină capul, în chip de salut, şi eşi.

Afară, vremea stà a ploaie. Aerul sec, fără pic de adiere de vânt. Dinspre mlaştină, pluteà ca funigeii în toamnă, valuri, valuri, miasmele puturoase de stârv şi gunoae.

In poartă, Alexandru Gangu, curat şi bine îmbrăcat, când auzì paşii mărunţi ai domnişoarei, se dete într'o parte privind-o respectuos, aşa după cum îi era firea. Işi scoase pălăria şi salută.

Agata gândind la cei din casă, abià răspunse mişcându-şi buzele.

Din poartă, ochii cismarului, îi urmări mersul, prin praful drumului, dispârând şi apărând din nou, pe după casele aruncate în mijlocul străzei ce coteà, ca într'o şerpuire de gârlă. Şi a rămas aşa, cu ochii într'acolo, unde se ştergeà drumul spre şcoală. Nu se mai vedeà domnişoara. În faţa minţii îi stà însă, silueta înaltă şi mlădioasă a ei.

Se luă după ea, ca şi cum ar fi fost tras de o sfoară, încet, încet, pe aceeaşi linie frântă, se duse privind în ţărână, să descopere urma pantofilor mici, cu tocurile *Louis Quenz*. Faţa îi ardeà şi gândurile îi erau vinovate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Câteva clipe mai târziu, mustrându-se, aprinse o ţigară, încercând să se gândească la altceva. Chipul fetei, însă, îi se înfipsese în minte, ca un ac în creştet. Începù să fluere, să numere zăbrelele pe la uluci şi pentru că acul, mereu îi sta în creştet, luă drumul spre mlaştină, să vază câmpul întins al singurătăţei, în zarea căruia se profilau crucile cimitirului.

Au plecat mosafirii tăbăcari, clătinându-se pe picioare, iar Didina, fosta croitoreasă, cu cratiţa goală şi sticlele deşertate, ie călcà pe urmă.

Domnul Săiceanu, ca să nu dea prilej nevesti-si să-l ţie de rău, se utiă în ochii Elisei şi foarte convins, îi spuse :

— De treabă oameni!... Foarte cum se cade. Săracii!... Nici nu mă aşteptam... Nu-i aşà? ...

— Da !...

Consulul se ridică, sprijinindu-se în masă, îşi puse pălăria şi cu capul în jos, tot căutând şi neaflând nimica, cu mâinile legănate pe lângă poalele redingotei, o luă spre cârciumă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De două zile, Alexandru Gangu, forfoteà de colo până colo, măsurând odaia, în lung şi în lat.

Se robise gândurilor singurătăţii sau ale dragostei, nici el nu ştiâ. Priveà, ca prin ceaţă, chipul Agatei, şters la început, apoi tot mai limpede, de parcă i-ar fi stat în faţă... Ochii, gura, părul... silueta sveltă şi... piciorul subţire, de parcă ar fi stat să se frângă din glesnă, mic de o palmă, pe care numai el l'ar fi putut împodobì cu cea mai frumoasă încălţăminte.

Domnişoara, mereu îi stà în faţă, legănându-se în mers, lăsând urme în praful uliţei, urme peste care căicau picioarele goale ale oltenilor sau cismele grele ale tăbăcarilor, strivind pasul ei şi sufletul lui.

O vedeà cum ocoleşte maidanele îngunoiate sau casele răvăşite în cotitura străzei, până departe, în oraş, unde, mândră ca nici una, răsăreà ca o minune, din mulţimea lumei prin mijlocul căreia treceà.... Ochii cismarului se măreau, luminându-se tot mai mult, dela clipă la clipă, dela gând la gând, atât erà de furat.

Îşi oprì până şi respirarea: se sprijinì cu o mână de colţul dulăpiorului, ca de o bară de alamă, în faţa unei vitrine, şi căutà, căutà cu ochii minţii, pe aceia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe care părea că o pierduse, pentru o clipă, în mulțime.... Se luă după ea.... Un tânăr elegant se apropie.... i-a spus ceva.... a vrut numai, sau i-a spus.... i-a spus.... ea a lăsat capul în pământ, s'a îmbujorat la față.... a trecut drumul, tăind șirul trăsurilor și automobilelor....

Cismarul erà amețit.... Un zâmbet îi flutură în colțul buzelor; simți cum îi tremură picioarele și fără să se poată stăpâni, strigă, aproape :

— Draga de ea!... e cuminte!... Cuminte... c...

Închise ochii copleșit de fericire.

Câte-va momente în urmă, ca și cum cineva l'ar fi deșteptat din somn, năucit, se trezì din lumea gândurilor, în fața Doamnei Sălceanu, pe care nici n'a simțit-o când a intrat în casă.

— A!... Sărut mâna, sărut mâna. Și ne mai știind ce să facă cu mâinile, care se agitau fără nici un rost, se frecă pe față, de parcă s'ar fi spălat... Obrajii îi ardeau ca focul și tot trupul îi tremurà, de parcă cineva l'ar fi prins făcând vre-o faptă urâtă.

— Domnule Gangu, am venit să te rog, dacă poți să-i faci Agatei, o pereche de pantofi !....

— Pantofi... pantofi... Cum de nu, tocmai voiam... Sunt fericit !...

— Fericit!... Noi nu suntem bogați....

— Vai!... dar sunt fericit... Fac... Domnișoara...

Se pierdù cu totul. Nu mai știà ce vorbește, nici ce face, nici ce se va întâmplà cu el. Inima-i bătea cu putere; simțeà cum se înăbușă.... Ceva îl apăsà pe piept, gata să-i sfărâme oasele, capul îi erà greu, și,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

într'o clipă, i se părù că visează, că se găseşte pe vârful unei înălţimi, de unde, ameţit, ţinându-şi fruntea în mâini, se prăvale în gol....

Căzù pe marginea patului, prostit.... Se sculă, mustrânduse în gând de nesocotinţă şi rămase aşà, ca un nepriceput în faţa naturii, cu ochii mari căscaţi, fără să clipească măcar. Ar fi voit să vorbească, să spună ceva; limba însă, i se împleticeà în gură....

— Ţi-e rău, domnule Gangu?... Ce ai?... Eşti bolnav ?...

— ?....

— Dacă nu poţi acum....

— Ba da, pot, cum de nu.... N'am nimic... nimic... Şi începù să zâmbească, pentru a întări mai mult cuvântul. Mâinile i se legănau mereu.

În pragul uşii, care rămăsese deschisă, se oprì Agata, prietenoasă, aplecându-se de mijloc, copilăreşte, întinzându-i mâna :

— Bună ziua, domnule Alexandru....

— Sărut mâna!!. Poftiţi!.. Poftiţi.. De pierdut ce crà, abia băgă de seamă că lăsase să treacă vreme, fără să prinză mâna ce i se întinsese....

— Mă ertaţi... La mine... Şi sărută mâna domnişoarei.

— Ca şi la noi, răspunse Agata, ca şi la noi... Ştii la ce am venit?.. urmă domnişoara, mereu cu zâmbetul pe buze şi mlădiere în trup, am venit să-mi faci o pereche de pantofi, dar frumoşi, frumoşi, cum n'ai mai făcut nimănui până acum.

— Cum n'am mai făcut nimănui !...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— De lac !...

— De iac !...

— Cu tocurile *Louis Quenz.*

— Da, domnișoară, *Louis Quenz,* de lac, cum n'am făcut nimănui până acum!... Stați!... stați!...

Nervos, cu mâinile tremurânde, îngenunche în fața Agatei, îi scoase pantoful și o puse să calce pe o coală albă de hârtie, pe care îi luă urma piciorului, cu creionul.

— Ce picior mic!.. spuse, ca pentru el, Alexandru, fericit că-l poate mângâiâ o clipă, ca pe cel mai frumos vis al lui.

Îi înconjură piciorul, cu o panglică de metru, peste vârf, apoi peste scobitura tălpei și sub gleznă; însemnă câteva numere pe hârtia pe care călcase și rămase așà, ținând încă în mâini, piciorul mic al domnișoarei. Terminase măsura, dar el întârzià, ca într'o mângâiere ascunsă, simțind căldura piciorului îmbrăcat în ciorapul străveziu de mătase, prin care se vedeau unghiile trandafirii ale degetelor frumoase și subțiri, pe cari le-ar fi sărutat ca un eșit din minți.

— Să nu mă supere !...

— Nuuu !...

— Să nu fie nici mari!.. Pe picior !

— Pe picior !...

Mai întinse odată panglica, ca pentru control, și, tremurând tot, îi încălță pantoful pe care, însă, n'a fost chip să-l mai încheie, așà îi jucau degetele mânei, de parcă nu mai erau ale lui. Fața îi erà toată numai sânge.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Lasă, domnule Gangu, lasă... şi Agata se aplecă să se încheie singură.

— Cât o să ne coste?.. întrebă doamna Sălceanu, întrebare la care cismarul răspunse numai cu gestul mânei şi rostogolirea ochilor, ca şi cum ar fi spus :

— N'aveţi nici o grijă !...

Au plecat femeile.

Alexandru Gangu, era fericit ca niciodată, până atunci, în viaţă. Apucă foaia de hârtie, pe care luase măsura, însemnând urma piciorului şi îşi lipi buzele de ea, ca de o icoană.

Lumea toată era a lui.... În clipa aceia, viaţa îşi preţuia rostul ei.

Se duse la raftul cu calapoade şi, căutând, găsi pe acela care veneà pe măsură. Îl şterse de praf, îl netezi cu palma, având senzaţia că mângâe încă piciorul domnişoarei; apoi gândurile începură a-l frământà, coborînd în sufletu-i tristeţea îndoelii.... Oare, va puteà el face cei mai frumoşi pantofi din câţi făcuse până atunci ?...

În capul lui se înşiruiau, la infinit, rânduri, rânduri, ca şi calapoadele pe poliţa, toţi pantofii pe cari îi făcuse.

Toată ziua şi seara, până târziu, cismarul nu-şi găsì locul şi nici stăpânire gândurilor, n'a putut pune.

Lungit pe pat, cu faţa în sus, cu ochii închişi pe jumătate, visà.... visà cei mai frumoşi pantofi din lume....

Curtea erà liniştită, mahalaua pustie de viaţă, până

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi huetul îndepărtat al oraşului murise, şi murise, sau numai adormise, firea toată.

Pământul şi cerul, cu întreaga-i imensitate, o stăpâneà el, care veghià necuprinsul tot, încăput într'o pereche de pantofi....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Petre, cismarul, era pe moarte.

Deşi fiecare se aştepta la acest desnodământ, totuşi slăbiciunea sufletului omenesc, născù în ei păreri de rău, poate gândindu-se mai puţin la cel ce se ducea şi mai mult la ei.

Tăcuţi, cu feţele smerite, călcând în vârful picioarelor, de parcă n'ar fi voit să turbure liniştea morţii, intrau în casă sau se opreau numai în uşă, uitându-se la bolnavul din pat.

De zece zile, nu se mai auzise ciocănitul tălpilor grele, pe cismele tăbăcăreşti, pe cari le cârpeà pingelindu-le, şi de tot atâta vreme nimeni nu-l mai văzuse, nici în uşă, seara după lucru, nici în dreptul ferestrei, privind, ca dintr'o tribună, pe cei ce veneau sau plecau, trecând prin curte, singura petrecere ce-i mai rămăsese în ultimul timp.

Slab, fără putere, ca o arătare de panopticum, turnată în ceară, cu mâinile lungi şi subţiri, ca oase înşirate pe lângă trup, sta nemişcat. Numai ochii, căzuţi în fundul a două gropi, sub arcuirea sprâncenilor crescute, abia de se mişcau, privind la cei ce intrau în casă, sau, se pironeau în tavan, într'un colţ împăienjenit, strâmbând în unghiul gurei un zâmbet fără de-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

viață, sau încruntându-se la cineva, ce părea că nu l lasă în pace.

Femeia, pe un scăunel, cu amândoi copiii pe genunchi, mângâindu-i pe cap, fără să știe de ce, se pierduse în gânduri. Plânsese până atunci și își frânsese mâinile, neștiind ce să mai facă de desnădejde.

I se pierdeà bărbatul și tatăl copiilor.

Nevasta lui Metzano, călcând încet și cu băgare de seamă ținând în mână o farfurie, de care își prinsese ochii să nu o verse; se apropie de patul bolnavului.

— Puțină supă caldă, domnule Petre: o să-ți facă bine!... Și pentru că nu află în juru-i un loc, unde să poată pune farfuria, iar femeia bolnavului, părea că doarme sau trăește altundeva afară din casă, îl îndemnà mereu :

— Ia, domnule Petre, numai puțină !...

Bolnavul încercă să-și ridice trupul mai sus, lacom de zile, ca și cum zilele ar fi stat în zeama aceia de carne; nu răuși însă decât să se strâmbe în dureri, de parcă își jupuise, deodată, un șir de răni, ce le aveà pe tot trupul, și, ochii mari, căzuți într'o parte, în găurile orbitelor, priveau femeia, care, mereu nemișcată, stà cu copiii pe genunchi, așà cum sunt arătate în tablourile litografice, scene de mizerie, în chipul unor femei, ce-și apără copiii, ca o cloșcă sdrențuită de pene, puii piperniciți. Pentru că nevastă-sa întârzià, furată de gânduri, cismarul, — abià putând să vorbească, — o chemă pe nume :

— Linooo!.. și obosit de sforțarea făcută, rămase

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu capul căzut în marginea perinei, în pata umedă a balelor, ce-i cursese din colțul gurei.

S'a sculat femeea, fără să se grăbească și i-a întins lingura cu supă la gură. N'a mai fost însă chip să o înghită. Erà plin de boală și, cu ochii în ochii nevestei-si, îi făcù semn că nu mai poate și, abià ridicând mâna, o îndepărtă.

În casă, afară de domnul Sălceanu, căruia nu-i plăceà să vadă cum se chinuește omul, rând pe rând, veniră toți din curte: doamna Sălceanu, Gangu, cucoana Sanda, domnul Niță, până și Agata. Toți, muți, fără să scoată un cuvânt, se uitau la umbra aceia de om, ai cărui ochi sticleau înfiorători și se închideau în clipiri rare, tot mai rare și leneșe, de parcă mâini nevăzute le împiedecau.

Agata, rezemată de ușorul ușei, priveà pieptul bolnavului, foarte atentă, să prindă mișcarea respirației; iar pieptul de mucava scorojită nu se mai mișcà. Erà gata să creadă că cismarul murise. A vrut să spună tare, ceeace i se păruse numai; în clipa aceia însă, ochii i se opriră la baza gâtului, în groapa dintre oasele pieptului. Acolo se bătcà viața bolnavului, numai acolo, de parcă sufletul se împiedecase în drum, în clipa de a se rupe din trupul schilodit, dând odihnă, fără de sfârșit, omului.

În seara aceia a murit Petre. Vecinii toți, de peste drum și mai de departe, copii, bătrâne, cunoscuți sau necunoscuți, alergară la jelania Linei și la țipătul copiilor speriați.

Cucoana Sanda, vorbeà în casă cu domnul Niță,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

făcând socoteli că, înainte de a închiria casa, să pună să spoiască şi, în fierbinţeala varului, să arunce câteva boabe de piatră vânătă, apoi să ţie câteva zile ferestrele deschise şi să pună spălătoreasa să opărească scândurile, uşa şi ferestrele, cu apă clocotită.

Lina nu mai scăldă mortul, după cum e obiceiul, de frică să nu se deşire, atât era de slab. Cerù proprietăresei, o cană cu oţet, să-i şteargă trupul de păcatele cele pământeşti, îl îmbrăcă cum putù, mângâie copiii, somnoroşi amândoi, şi, pentru că nu aveà unde să-i culce, îi aşeză, unul lângă altul, la picioarele mortului, acoperindu-i cu colţul macatului, iar ea, pe un scăunel, doborâtă de nesomnul nopţilor de veghe, picotând lângă sâmburele de lumină al candelei, îşi aplecă capul în jos, gata, gata să cadă, ca apoi să se scuture, să se îndrepte în capul oaselor, ca o clipă în urmă, iar să-i pice capul sub greutatea oboselii ce o apăsà.

Lângă ea, o bătrână sbârcită şi uscată, pe care nu o văzuse până atunci niciodată, cu o crăcuţă ruptă din salcâmul din curte, apără de muşte faţa mortului, pe care îl legase pe sub bărbie cu un tulpan, aşà cum se leagă toţi morţii.

A doua zi, Gangu, umblă pe la primărie, pe la dricar; se îngriji de o groapă pe Valea Plângerei, de cruce, de cosciug, până şi de pomenile mortului, şi, în ziua înmormântării, tocmì două trăsuri, una pentru popă şi alta pentru lume, şi, pe urma dricului trас de doi cai, legănându-se prin hopurile uliţei, urmă mortul până la cimitir.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

După înmormântare, tot Gangu i-a dat văduvei bani, să aibă de drum, până acasă, la țară, într'un sat din Gorj, ne mai având cu ce să trăiască acî.

Curtea și mahalaua toată, vorbeà de sufletul bun al lui Gangu. Iar când a fost ca femeea mortului să plece, drept mulțumire, i-a luat mâna și nu s'a lăsat până ce nu i-a sărutat-o, punând-o apoi la frunte, spunând că dacă tată i-ar fi fost, și tot nu puteà să facă mai mult decât făcuse el.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în mândria Agatei, vecinele înţelegeau şi mai mult cât sunt de departe de „rangul" familiei Consulului, şi, în umilire voită, în faţa mizeriei cu blazon, o iubeau şi ar fi alintat-o chiar, ca pe o fetiţă de trei anişori, care ştie să vorbească frumos. De aceia, de câte ori o vedeau pe stradă, trecând în drum spre oraş, sau în poartă, serile târzii, când abiă i se puteà ghicì faţa, o salutau reverenţios, cu zâmbetul pe buze, şi câţiva paşi, numai, mergând, întorceau capul să vadă dacă îi întâineşte privirea, să o întrebe :

— Ce mai faceţi ?...

Şi când aceasta răspundeà întrebărei, femeile se simţeau fericite, de o mândrie egală ei, ceeace le făceau să calce mai drept şi încrezute în ele, să se gândească la toate bunurile omeneşti.

Nimeni nu o văzuse să vorbească cu băeţii pe stradă, sau pe la poartă, aşà cum intră în obiceiul fetelor de mahala, oricare le-ar fi obârşia, şi de ar fi fost aşà, ei, ca nici uneia alta, i s'ar fi ertat. Curtezanii mărginaşi însă, nu cutezau, nici în treacăt măcar, să-i arunce vre-o privire. Erà floarea rară, floarea de seră, pe care nu o poate mirosì oricine şi care, în frăgezimea ei, s'ar fi frânt, numai ce ar fi atins-o, floare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce ispitește și mângâie ochiul, ca tentațiunea bogăției fără de seamăn, la care cine gândește, trebue să-și fi pierdut mințile. Totuși, hoțește, fiecare îi priveà mersul, măsurându-i ținuta, dela tocurile pantofilor, până în creștet sau în fundul pălăriei, sugrumând în ei gânduri neîngăduite.

Agata, cu capul plecat, preocupată de a vedeà unde calcă, treceà înainte, să se piardă în foiala orașului, a Conservatorului, a Teatrului, sau acolo unde trebuià să ajungă, împrospătând în urmă-i aerul, cu mirosul parfumului de tei sau liliac, ca, după o clipă de întârziere, atât cât îi trebuià să se depărteze câțiva pași, să stăpânească mereu aceiași duhoare de putreziciune a câmpului de gunoaie și a cărnei stricate după pieile crude, încinse în căldura verei.

Visau cei ce rămâneau în urmă, visà și ea, învolburată de parfum, ca toate fetele la vârsta ei, aceiași poveste de dragoste așteptată și cunoscută, ce pare că naște odată cu ele.

Niciodată nu se gândise de unde trăește, mai cu seamă în ultimul timp, iar când și-a pus întrebarea, fără să vrea, îi năzări în fața minții, neînțelegând de ce, ca într'o clipă fugară, șters ca o icoană înegrită de fumul lumânărilor, chipul cismarului Gangu, în zi de sărbătoare.

— Alexandru Gangu.... Alex....

Erà în poartă, atunci când pentru întâia oară i-a dat bună ziua.... Icoana s'a șters, iar în locul ei a rămas o litografie veche, murdărită de mâinile multe prin cari trecuse și care îl înfățișà, îngenunchindu-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în față, ca și cum i-ar fi declarat dragoste.... I-a luat măsura și urma piciorului să-i facă pantofii pe care îi avea în picioare.... Lăsă ochii în jos.... Pe vârful pantofului din dreapta, se prinsese o geană de noroi....

— Ce frumoși !...

Nestatornicia gândului o făcù să vază o altă imagine; tot a lui Gangu, aceia, unde în fața ferestrei, lângă măsuța de lucru, cu mânecile suflecate, cu capul plecat deasupra lucrului și părul în șuvițe, ce-i cădeau pe fruntea umezită de sudoare, munceà de dimineață până seara....

Gândurile și-au rupt firul. Din praful drumului, călcà pe asfaltul trotuarului, și....

A înțeles.... a înțeles limpede întrebarea pe care și-o pusese mai înainte și, cu ea, socotelile unei iubiri nebănuite.... Zâmbì tăios și lăsă să-i scape cuvântul: Dobitoc!... Apoi, ca o mustrare: Săracul!... Și, repede, de trei-patru ori în șir, se întrebă: Pentru ce?... pentru ce ne dă bani și ne întreține pe toți ?

Închise ochii, se oprì locului, și-l închipuì în față, și, cercetându-i gândurile ce le înțelegeà în reflexul feței, într'un gest de scârbă, subțiindu-și buzele, încruntă privirea și scuturà capul cu toată energia, răbufnind: Nu!... nu!... Niciodată!...

Scuipă.

— Un cismar!... ha, ha, ha... ha, ha!!...

Când a venit acasă, Gangu 'erà în curte, — așà cum esise dela lucru, pentru o clipă de odihnă, — cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mânecile cămeşei suflecate, în papuci, făcuţi dintr'o pereche de ghete vechi şi dinainte un şorţ murdar.

Agata se uită încruntată la el şi, intrând în casă, trânti uşa cu putere.

Cismarul rămase cu ochii mari căscaţi, galben la faţă... Respiraţia i se oprise pentru un moment, de parcă cineva îi astupase gura. Se înăbuşeà, iar pământul păreà că-i fuge de sub picioare.

Intră în odaie şi şezând pe marginea patului, îşi muşcă, multă vreme, buza de jos, arătându-şi şirul dinţilor, ce tăiau până la sânge.

— Ce rău i-am făcut ?...

Se învinuià de toate nimicurile.

— Poate că m'am uitat.... poate, poate.... Nu ştiu ! Şi se simţeà atât de nenorocit, încât bucuros ar fi vrut ca, în clipa aceia, vieaţa să i se isprăvească.

— De ce s'a uitat aşà de urât la mine?... Ce-am făcut?... Ce ?...

Gândurile şi întrebările, se repetau mereu aceleaşi, odată, de două, de trei ori, până ce, în faţa ochilor, nu mai văzù nimic alt, decât un şir nesfârşit de semne de întrebare, scrise cu foc, pe un fond de întuneric.

Ochii i se îngreuiară şi, cuprins de desnădejdea unor presimţiminte nemărturisite, mustrându-se în acelaş timp de nebunia gândului, isbucnì în plâns, ascunzându-şi faţa în pernă, să se înăbuşe.

Vieaţa nu mai aveà nici un preţ pentru el, tot aşà, cum atunci, pe când lucrà la pantofii cei mai frumoşi din lume, păreà că alcătuirea ei, e cea mai desăvârşită operă a lui Dumnezeu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Voià să moară, cum voise de atâtea ori, altădată, ştiindu-se de prisos pe lume. Voià să omoare în el, toate simţimintele ce-i răscolise sufletul chinuit, de om singur pe lume.

Gândurile se şterseră ca şi abureala geamului peste care a trecut mâna, când afară e frig şi cald în casă. I se păreà că fiinţa lui întreagă, face parte din aşternutul patului, ca o saltea mototolită, iar capul îi erà însăş perna, pe care odihneà.

În curte, cucoana Sanda fugeà, lipăindu-şi papucii, spre fundul curţii, strigând :

— Madam Sălceanu!... Soro!... Vino, soro, mai repede că a căzut domnul Consul, în faţa porţei.

Şi iar se auzì cum paşii grăbiţi ai doamnei Sălceanu şi oftatul sec, ca nişte foale stricate, întovărăşeà acelaş lipăit de papuci, spre poartă, şi, imediat, glasul Agatei :

— Vezi, mamă!... ca şi cum ar fi vrut să spună, ridică-l !...

Gangu, buimăcit, sărì în mijlocul odăei, nevrednic de a gândì la ceva. De afară, din stradă, se auzeau cuvinte răslețe :

— Doamne!... Doamne!... e greu.... Nu se poate.... Apucă-l de mână.... Parcă e mort.... pământ....

Gangu, deschise uşa, când Agata tocmai veneà spre el, rugătoare, cu ochii mari şi blânzi, aşà cum o ştià, spunându-i :

— A căzut tata!... Du-te dumneata mai repede, mama e slabă....

N'a răspuns nimic. Inima îi bătеà, de parcă îl fu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gărise cineva. Părea că viaţa, ce-l părăsise o clipă mai înainte, se reîntorsese mai stăruitoare. Mort a fost şi a înviat.... Lăsă capul în jos şi alergă.

Câţiva paşi mai înainte de poarta curţii, domnul Sălceanu căzuse, cât era de lung, cu faţa în jos şi mâinile lungite înainte, de parcă se aruncase într'o apă să înoate. Obrazul stâng îi era îngropat în praful drumului ,iar în dreptul gurei, în ţărână, se făcuse o gropiţă, din cauza respiraţiei grele ce ridică praful, înălbindu-l. Şi beţivul sufla, obosit, ca nişte foale de fierar.

L'a cuprins cu mâinile pe sub subţiori, ajutat de cele două femei, şi l'a pus pe picioare. Picioarele însă, nu-l mai ţineau; parcă se rupsese din încheieturi şi capul îi atârnă în jos, greu, ca un măr domnesc, în codiţa-i subţire.

Jumătate faţa, cu barba sbârlită, era albă de praf, iar jumătatea cealaltă, roşie, ca piersica coaptă, sdrobşită.

Ridicat, cu greu susţinut, Consulul râdeà, strâmbându-se şi căscând gura, cu dinţii rari, din care balele îi curgeau, amestecate cu noroi, închipuind, într'o măsură oarecare, o gură de canal, în care se aruncase lături şi bucăţele de hârtie, ruptă dintr'o scrisoare injurioasă sau fără de nici o importanţă.

Copiii începuseră a se adunà. Tăbăcarii erau la lucru şi nimeni nu puteà dà o mână de ajutor.

Obosit de atâta trudă, Gangu, neştiind cum să-l poată lua, îl lăsă o clipă, pe picioarele muiate, ca două cârpe umede, şi, cuprinzându-l cu amândouă braţele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

peste piept, își încordà puterile și, pentru că nu erà chip altcum, începù a-l târî, însemnând în urmă-i, cu tocul ghetelor, două dâre în țărână: iar femeile, ca două Magdalene, pe lângă el, — de parcă urmau pe Isus la coborîrea dupe cruce, — se tânguiau încet, una alteia, minunându-se de așà nenorocire.

L'au dus în curte și de acì în casă. Agata, văzându-l, întoarse capul, fără ca liniile feței să i se fi schimbat, nici de spaimă, nici de uimire. Se uità spre stradă. În poartă, o ceată de copii curioși, se înghesuiau unul în altul, să poată vedeà pe „omul beat". Întoarse capul, intrând în odaia cismarului, a cărei ușă rămăsese deschisă, dată de perete.

Agata nu se simțeà mai rușinată acum, ca altădată, și nici n'aveà de cine... Vecinii?.. Dar pentru aceștia n'aveà nici o stimă, „lume de rând", iar în oraș, pretutindeni pe unde umblà, nu o știà nimeni. Îmbrăcămintea îi erà destul de bună și maniera destul de vădită, ca să creadă, fiecare, că e cineva. Frumusețea, îi dà simțimântul mândriei, știindu-se privită de ochii luminați de dragoste, ai celor mulți, ce-i urmăreau mersul. La toate acestea, se mai adăogà visul, visul ei de artă, către care socoteà că-și găsește chemarea. De aceia, întotdeauna, ca o uitare a decăderei în mijlocul căreia trăià, își opreà gândul, întâi la teatru, apoi la vre-un palat princiar, unde servitori stilați, în pantofi de lac, pantaloni scurți de catifea roșie și livrele albastre cu nasturi de aur masiv, aveau să-i deschidă ușa, și ea, stăpână fiind, să-și alunece pasul, pe luciul de sticlă al parchetelor sau mătasea co-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

voarelor de Persia, şi, mereu visând, cu ochii deschişi, să treacă dintr'o cameră în alta, tolănindu-se pe canapelele cu urşi albi, cu gurile căscate şi ochii rotunzi de sticlă colorată.

Pe când Agata, chibzuind, trăià viitorul, asemeni paginelor de roman sau scenelor de teatru, mamă-sa, abrutizată în mizeria unei vieţi, din care, la început, încercase să iasă cu un foc de revolver, încercare ce nu răuşise, decât să-i apropie durerilor morale şi pe cele fizice, văzù, în neisbutita încercare de a murì, reîntoarcerea spre mai bine a soţului.

De atunci au trecut ani şi cu anii, şi-a îndreptat speranţele numai spre fată, fără să mai gândească la altceva, ca atâţia şi atâţia condamnaţi la munca silnică, cărora vieaţa nu le mai pare o povară, ştiind că în fiecare zi, la ieşirea din ocnă sau la intrare, ochii lor vor vedeà strălucirea soarelui şi nemărginirea cerului, singurul bun pe care nimeni nu li-l puteà luà.

Elisa Sălceanu, prinse dragul de viaţă, dragul zilelor, îndurând toate nevoile cotidiene şi, noaptea, când fostul Consul, — doborît de beţie, spărgeà tavanul jos al încăperii, în sforăituri, — pe când Agata o îmbrăţişà în somn, visând, sub îndemnul tinereţii, ea, cu ochii în întunericul odăei, îşi înseninà fata, trăind mereu aceleaşi aduceri aminte, ca şi cum, mereu, ar fi răsfoit aceiaşi evanghelie a unei fericiri, nu făgăduite, ci trăite.

Agata şezù pe marginea patului, uitase o clipă unde se găseşte; când şi-a adus aminte, se ridică brusc,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de parcă fusese înțepată. Se uită afară și rămase în picioare, în același loc, unde câteva minute mai înainte, sărise din pat, Gangu.

Murise gândurile.

Se îndreptă spre dulăpior, luă fascicolele de roman, le răsfoi, cetì rânduri răslețe și le puse la loc. Luă altele, numere de bibliotecă.... Mișcă un sfeșnic, puse mâna pe ceasornicul deșteptător și se uită la el, atentă, învârtindu-l în toate chipurile, de parcă atunci vedeà pentru întâia oară un ceasornic. Îi ascultă ticăitul, numărând clipele ce treceau odată cu săriturile măsurate ale secundarului.... Plictisită, îl lăsă jos.... Găsì o carte de vise, o răsfoì și pe aceasta, căutând să-și aducă aminte de cele visate, să le cunoască tâlmăcirea.... Erau atâtea banalități în explicații și toate cu încheieri urâte. O aruncă cu silă la perete, scuturându-și degetele, de parcă murdărie ar fi avut pe ele. Cotrobăì mai departe, fără să știe dece și deschise un fel de registru, în care, cismarul, ținea măsurile comenzilor făcute, în marginea unor urme încercuite în vârful creionului, închipuind pași în zăpadă. Întoarse foaie după foaie, până ce găsì urma piciorului ei, deasupra căreia erà scris, așà cum putuse mai frumos, înflorat și chenăruit în linii de migală: „Domnișoara Agata". Toată pagina erà scrisă și tot scrisul nu erà decât numele ei.... Zâmbì. Jos, cam la mijlocul hârtiei, erà prins cu un ac, petecul de hârtie, pe care Agata îl desfăcù.... „E botezat și-l chiamă Alexandru". Prinse hârtia la loc, își mai cetì numele, ce se risipise pe toată hârtia, măgulită, ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fata căreia i se spune că e frumoasă, sau iubită, indiferent de cine.

Lăsă catastiful la loc, rămânând fără de gânduri, ciocănind cu degetele în scândura dulăpiorului.

Forfoteala şi tropotul din curte se isprăvise. Consulul, în pat, dormind, horcăia ca un porc şi balele murdare de sânge şi noroi, umpleau perna, în care îşi îngropase capul brobonat de sudoare.

Femeia îşi scutură rochia de praful luat după hainele soţului, iar Alexandru Gangu, îşi sufleca mânecile căzute ale cămeşii, respirând greu, de oboseală.

— Mulţumesc, domnule Gangu.... Dacă nu erai dumneata, nu ştiu ce-am fi făcut.

— ?...

— Nu mai înţeleg nimic, urmă madam Sălceanu, ca şi cum ar fi vrut să se descarce de supărare, ce gânduri va fi având!... Dumnezeu ştie!... Nu se poate stăpâni deloc, şi nici nu ţine la băutură, ca alţii.... Prietenii îl îndeamnă, iar el, parcă e un copil, atât îi lipsit de voinţă.... Un copil!... Nu se poate împotrivi nimănui....

— Ia lasă, soro, spuse cucoana Sanda: răposatul, bărbatu-meu, Dumnezeu să-l ierte acolo unde e, în fiecare zi se îmbătă de două ori, ba şi de trei ori, şi tot aşă spuneă, că e slab, că nu ţine la băutură, că prietenii îi dau să bea cu deasila.... Ia, câte şi mai câte.... Vorbe. Aşă sunt toţi beţivii.... Ce-am păţit... mă mir de cum mai sunt.... Şi, scârbită de o viaţă trecută, făcù un gest de silă, scuturându-şi capul, ca să încheie :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bine că l'a luat Dumnezeu !...

— Da, dar el....

— El, el!... E la fel cu toți, îi cunosc ca pe mine..

Gangu se simțeà străin între cele două femei, fără să poată spune un cuvânt. Plecă....

Intrând în casă, în fața lui, stà domnișoara, care îl priveà drept în ochi....

Și s'au privit mult timp, iscoditor, ca doi vrăjmași, ce n'au nimic să-și spună, sau ca doi îndrăgostiți ce așteaptă, unul dela celălalt, întâiul cuvânt, ca, apoi, să vorbească amândoi deodată.... Ochii ei erau mai pătrunzători; de aceea, el lăsă capul în jos, fața i se aprinse în năvala sângelui, o ameteală ușoară îl cuprinse și înțepeni, ca o lespede de piatră

— De ce taci?... îl întrebă Agata. Iar Gangu, în loc de răspuns, ridică capul, o privì ca și mai înainte și coborî din nou privirea, care i se oprise la pantofii domnișoarei. Îi trecù prin minte, fugar, gândul că ar trebuì să-i facă alții, și apoi alții și iar alții.... să aibă o sumedenie de pantofi, așà cum își pusese în gând, atunci, când lucrase la aceștia.

Agata clătină capul, fără să înțeleagă nimic din gândurile lui, și, cu vorba înceată, aproape în șoaptă, stăruì să-i vorbească :

— Dumneata nu știi cine e tata!... Dumneata nu știi cine a fost !...

Și iar se scurse o bună vreme în liniște, privindu-se în ochi, ca și mai înainte.

Cismarului i se părea că se găsește într'o biserică și ascultă răspunsurile liturghiei, când preotul zice:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Capetele voastre Domnului să le plecaţi....“. Şi capul lui se plecă şi mai mult, în timp ce Agata vorbeà tot mai încet, de parcă nici n'ar fi voit să fie auzită:

— Până şi mama a uitat, şi mi se pare că am început să uit şi eu....

Întoarse capul, ca şi cum ar fi voit să schimbe şirul gândurilor, şi al vorbei, aruncându-şi ochii şi mâna, pe aceleaşi fascicole, răsfoite o clipă mai înainte.

— Citeşti ?...

— Când am timp.

— Romane....

— Da.... am şi acì.... Şi deschise dulăpiorul, în partea de jos, unde, alături de pieile de lac, chevreux şi colorături, aşezate rânduri, rânduri, stau cărţile. Numere de bibliotecă, cărţi de studii, cumpărate depe la anticvari sau căpătate depe la băeţi de liceu, povestiri, studii sociale — tipărite în broşuri de propagandă, — poezii, nuvele.... Un amestec de cărţi, de toată mâna, pe cari, de obicei, ovrei vânzători cu coşul, le înşiră pe la colţurile străzilor, pe lângă zidul vre-unei case, sau pe saci aşternuţi pe pământ.

— Singur am învăţat să citesc, singur am învăţat să scriu şi de aceia le păstrez, pentrucă fiecare din ele ţine locul unui tovarăş de şcoală.... Sunt murdare, rupte.... Le-am cetit de câte cinci şi şase ori, iar acì — şi arătă cu mâna în fundul dulapului — sunt cărţi noui; le îngrijesc mai bine, dar le înţeleg mai greu....

— Bravo!... Ocupă-te !...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Pe mine n'are cine să mă înveţe ce trebue şi ce nu trebue să citesc; caut singur.... Uite, de pildă, asta: „Dreptul constituţional", şi astălalta: „Teoria ondulaţiunilor", le ţin de geaba, că niciodată n'am să le pot pricepe, n'am ştiut că pentru cea dintâi, trebue să fii avocat, să o poţi cunoaşte, iar pentru cea de-a doua, învăţat.... Dar ce să fac?... Şi cu cetitul ca şi cu meseria; câtă piele n'am stricat, până ce am învăţat să lucrez, şi pentru asta mâncam bătae, pe câtă vreme pentru cetit, nimeni nu mă bate şi poate pentru aceia sunt un nepriceput.

— Acum ce citeşti?...

— Acum?... şi Gangu lăsă ochii în jos, ruşinat parcă: „Idile spulberate".... un număr din bibliotecă..

— Fogatzaro.... Şi mai înainte?...

— Doamna Bovary.

— De Flaubert....

Şi au rămas tăcuţi, şi unul şi altul; Domnişoara nemai având ce întrebà, iar cismarul neştiind ce să spună.

Agata uitase cu cine vorbeşte. Erà cu gândul departe, în lumea în care îi plăcea să trăiască şi pe care nu o cunoştea pe de-a întregul.

Gangu, fericit de clipa ce-l învăluia, nu ştia cum să-şi impue şi mai mult sarcina pe care şi-o luase de a împlinì nevoile oamenilor aceştia, aşà de buni, pe cari îi iubeà, ca astfel să-şi lege umbra de o prietenie şi grijă părintească.

De două zile lua masa împreună cu familia Consu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ilului, invitat de acesta, în schimbul cheltuelilor pe cari cismarul le făcea.

Ca trezită din visuri, brusc, domnişoara întinse mâna cismarului, luându-şi rămas bun şi scuzându-se de vremea pe care îl făcu să o piardă, plecă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Agata era în preajma examenului de absolvire. Ziua întreagă lipsea de acasă. Se ducea la Conservator, unde un coleg îi da replicele, preparând o scenă din „Brânduşa" a lui Brieux.

Gangu, care nu ştia unde se duce domnişoara, trist ca un huhurez, ziua toată se uita pe fereastră, în curte, fără să-i prindă mâna la lucru, de parcă bolnav ar fi fost, şi nu odată, frământând aceleaşi şi aceleaşi gânduri, de parcă le bătea în piuă, isprăvea prin a plânge, pe înfundate, ca apoi să se mustre de atâta slăbiciune şi neîntemeere a pretenţiunilor lui nesăbuite.

Întârzierile ei în oraş, le punea în legătură cu o iubire, de care, după toate socotelile făcute, nici ai casei nu ştiau nimic.

— Şi dacă ar şti?... Îşi spuse el... Şi dacă e aşa?... Cine ce treabă are?... Ce sunt eu ca să-i ţin seamă?.. Însă, în chiar clipa aceia, cineva parcă-l îndemna să stărue :

— Cu cine?...

Căută prilej şi, într'un târziu, pe dedeparte, aşà ca să nu înţeleagă madam Sălceanu, o întrebă unde se duce Domnişoara, iar când aceasta i-a spus că pre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pară examenul, a stat un moment cu ochii pierduți, ca și cum ar fi căutat să controleze adevărul spuselor....

— Examenul de absolvire....

Totuși, în sufletul lui, liniște nu avu și gândul îi fugeà mereu pe urmele ei; în oraș, pe străzile înțesate de lume, închipuindu-și că o vede în tovărășia a cineștie cărui tânăr bogat, din lumea mare, de care nu se rușinează și cu care, într'o zi, cât mai apropiată poate, se va mărità fără să știe că el, copilul de bogdaproste, „cismarul din curte", și-a făcut un vis din dragostea ce i-o păstrà, vis care știà bine că nu se va împlinì niciodată. Ar fi voit însă, ca până atunci, să o vază mereu, să-i dea bună ziua, și ea, să-i vorbească, măcar odată pe lună, întrebându-l ce citește sau ce pantofi a mai făcut.

Își dă toată osteneala, noaptea, când stà de vorbă cu gândurile lui, să afle ceva ce l'ar puteà scoate din mijlocul calapoadelor și să-l pună într'un loc mai puțin umilitor și mai mult apropiat pretențiunilor, pe cari le-ar fi putut aveà domnișoara, gândurile însă, toate sterpe, mureau fără să poată legà ceva din ele.

Ridică ochii în tavan, scrâșneà din dinți și luà calapodul sau pantoful, pe care până atunci îl migălise înfășurându-l în cârpe, să-l ferească de transpirația mânei, și-l trânteà de pământ, ca apoi să se ducă la dulap, să se uite la urma piciorului mic, al Agatei, și la bilețelul, act de botez.

Pentru întâia oară, în sufletul lui, trecù umbra urii pe care trebueà să o poarte mamei sale, care îl lepă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dase, fără să-i fi purtat de grijă, cel puțin atâta vreme, cât ar fi putut ajunge altceva de cât cismar.

In clipe de acestea, își aduceà aminte de tot trecutul și, pe cât memoria îl ajută, răscoaleà vremea de pe când era copil, la „Leagăn", căutând să înțeleagă acum, ceeace nu înțelesese atunci, pe când aveà patru sau cinci anișori.

Își reamintì de duminicile, când veneà lumea, părinții, să-și vază copiii. Pe el nimeni nu l'a văzut vreodată și mână de om nu l'a mângâiat, așa ca pe alții..

Mereu, pierdut, cu ochii înapoi, căutà să-și aducă aminte de toate clipele, de toate amănuntele trecutului, și nu găsì nimic, nimic.... Ba da!... O singură dată.. Ba nu... de două ori.... a fost cineva care l'a mângâiat, luându-l în brațe și care l'a întrebat :

— Cum te cheamă ?

— Sunt botezat și mă cheamă Alexandru Gangu.

— Gangu ? !...

— Da! Pe mine m'au găsit într'un gang...

„Cineva" a vorbit cu o îngrijitoare, a clătinat din cap și...

Nu-și mai aduceà aminte de nimic... La plecare, l'a luat în brațe, l'a sărutat, a plâns și s'a dus...

— De ce a plâns cucoana? A întrebat el, pe îngrijitoare.

— Așa!..

— De ce, așa?...

— I-a intrat praf în ochi!

— I-a intrat praf în ochi?..

— Da!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

După douăzeci şi cinci de ani, Alexandru, revedeà aceiaşi scenă, la care nici nu se gândise până atunci, vre-odată. Femeea era... da, o cucoană... o prostituată sau.... cine ştie... Avea mănuşi negre în mâini... era îmbrăcată tot în negru şi... da, îşi aduceà aminte, aveà şi zăbranic negru, pe care l-a dat pe spate, aşa ca să i se vază faţa.

Ochii cismarului, sfredeleau mereu, ceaţa depărtărei....

L'a mai mângâiat o femee, târziu după aceia. Venise cu un domn; le-a dat la copii bomboane şi lui i-a dat mai multe ca la toţi, i-a dat o cutie întreagă, l'a chemat pe nume, i-a vorbit, l'a mângâiat şi a plâns; nu-şi mai aduce aminte dacă l'a sărutat sau nu, iar domnul a spus :

— Ajunge... de ce plângi?... Cine ştie al cui e?...

— Nu-i aşà că seamănă cu Puiu ?...

— Da. seamănă, într'adevăr...

— Ca fraţi...

Cucoana plângeà, domnul a luat-o de mână şi au plecat.

Gândurile cismarului au rămas în curtea leagănului, frământându-şi mintea, să deslueascà chipul celor două femei, cari îl mângâiase şi cari... Deodată i se făcù lumină în faţa ochilor şi, oprindu-şi respiraţia, îşi trecu mâna peste frunte, de parcă ar fi vrut să alunge neguri'e, să rămână numai lumină: Amândouă femeile aveau aceiaşi privire. Un amănunt mai mult, amândouă aveau aceiaşi brăţară, cu o piatră albastră, ce aninà de un lănţuc şi cu care se jucase el...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Capul îi ardeà ca focul şi, umilit, sta în faţa trecutului, cu ochii mari, numai lumine.

— Da... a fost mama...

În suflet i se făcù alb... De-acum o cunoşteà. În faţa ochilor închişi, ca într'o ploae de stele căzătoare, ce alunecau de sub geana de sus, ca să revină iar, se înfiripà, fugar, chipul a două femei, ce se topeau într'unul, ca să dispară într'un fund roşu, de asfinţit de soare.

În ziua aceia, fără să lucreze, a tot forfotit prin odae, de colo până colo, negăsindu-şi astâmpăr, împărţindu-şi gândurile în două: la copilărie şi la vremea de acum, amestecând mereu chipul femeilor deatunci cu al Agatei, care treceà, ca o umbră de lumină, pe luciul unei ape.

Se îmbrăcă, ca în zi de sărbătoare şi se aşeză pe un scaun în mijlocul odăei, aşa ca un client ce venise să-şi comande încă ţăminte.

Se uită jur împrejur, prin casă, şi niciodată nu-i părù ca până atunci, încăperea mai sărăcăcioasă. Era ameţit.

— ...Şi cismarul nu mai veneà să-i ia măsură, şi el aveà treburi... să plece.... şi cismarul numai veneà.... întârzià... cismarul întârzià mereu...

Se uită pe fereastra deschisă, pe care veneà mirosul greu al tăbăcăriilor şi, împuţiciunea câmpului de gunoae, ce răbufneà în valuri calde, mânate de praf şi vânt, ca pe uşa deschisă a unei brutării, abureala caldă şi mirosul pânei coapte.

—... Cismarul întârzie, întârzie mereu. Cismar ti-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

călos!... Se sculă să plece. Înainte de a pune mâna pe clanţa uşei, o greutate mare părea că i se desprinse din creştet.... Cismarul venise acasă. Îşi aduse aminte de comenzile, ce trebuiă să le ducă, a doua zi, la prăvălie şi înşiră, pereche lângă pereche, pantofii lucioşi, pe pat, ca într'o vitrină.

— Nici unii nu sunt ca ai ei!... Şi la ea îi rămase gândul.

Agata se simţeà atât de bine în rolul pe care îl preparase, încât abia aşteptà să se înfăţişeze în faţa comisiei şi a spectatorilor. Maestrul însuşi, îi spusese că are mult talent şi că nu se puteà să fie mai bine în rol, decât aşa cum era. O văzuse înainte, ca într'un fel de repetiţie generală.

O fericea aprecierea, încât îşi schimbase parcă, şi firea. Visurile erau o realitate, o realitate simţită. Trăià rolul cu toată puterea convingerii, ştiind că aşa va fi şi ea, mai puţin sfârşitul actului. De aceia, nu voià să se gândească la reîntoarcerea Brânduşei în casa tatălui brutal, lipsit de simţiminte nobile, chinuind-o ziua toată, în hanul murdar, în care lumea de rând, veneà să fie servită cu băutură.

Complectà piesă, ca şi Brânduşa, cu visurile de mărire şi, asemeni ei, o supărà realitatea, dându-i destul de gândit.

Trebuià să intre în examen şi n'aveà rochie albă, aşa cum ar fi vrut şi cum, de obicei, au toate colegele ei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Rochia albă, simbolul curăţeniei feciorelnice, cu care va cuceri lumea.

In clipa aceia, ca o batjocură ce i se aruncă în faţă, văzù cât e de jos tavanul casei... cât îs de murdari pereţii şi scândurile duşumelei, putregăite, fărămându-se sub apăsarea tocului de pantof... Scârbită, ca şi cum o altă uşă de casă bogată i se deschisese, abia privì cu coada ochiului, rochia sdrenţuită a mame-si, spânzurată într'un cui după uşă şi scaunul murdar, pe care obişnuià să steà tată-său.

Drăcuì pe toţi ai casei, şi rochie şi scaun şi părinţi... Vru să iasă.

— Unde?... Gânduri fără rost, i-aduseră aminte sfârşitul Brânduşei.

— De ce eşti supărată?... o întrebă mamă-sa, care până atunci o sorbise cu ochii, privind-o pe fereastra deschisă.

— N'am rochie de examen, rochie albă, pantofi albi, ciorapi, pălărie.... Trebue să fiu în alb....

Nu mai vorbì nimic.... Ochi-i mari, priveau în jos, numărând câte scânduri sunt în duşumea, dela uşă până în fundul odăei şi câte ar fi fost, dacă ar fi fost bătute în curmeziş....

Mamă-sa repetă, fără glas, clătinându-şi capul :

— Rochie albă !...

A plecat frământându-şi mintea, ca după câtă-va vreme să revină şi să asculte pe Agata, care îi vorbeà:

— Maestrul e încântat, a spus că sunt cea mai bună elevă....

Şi, furată de viziunea mărirei ei, în vreme ce mamă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sa gândeà la rochie, începù să recite fragmente din scena preparată, cu gesturi, mişcări; aşà cum se cuveneà unei absolvente de conservator, iar madam Sălceanu, lăcrămând de bucurie, înţelegând în cuvintele spuse, dragostea ei de altădată, şi dragostea fetei, în viitor, suspină, oprindu-şi gândul la rochie.

A doua zi intră în casa cismarului şi, la început, ocolind, mulţumì acestuia pentru târguelile zilei, ca mai apoi, destul de stânjenită, să-i spună pentru ce venise.

— Are examenul duminecă, şi n'are rochie....

Gangu, bucuros, ştiind că de data asta poate fi şi mai de folos „oamenilor atât de buni", se duse la dulăpior şi, trăgând sertarul, scoase din cutia de tinichea mai multe sute de lei, pe care le întinse doamnei Sălceanu.

— Dacă n'ajunge, să-mi spui, am să cer înainte: n'am mai mult acum....

Madam Sălceanu luă banii, fără să ştie cum să preţuiască atâta bunătate de om şi, încet, cu vocea sugrumată de umilinţă, mulţumì....

— Când Agata va ajunge actriţă mare, sau se va mărità, o să ţi-i înapoieze, fără să uite vre-odată, că rochia de examen a fost făcută de dumneata.

Gangu, suspinând, fără să ştie de ce, răspunse :

— Să dea Dumnezeu !...

— Da!... o să ţi-i înapoieze....

— Nu.... nu m'am gândit la asta. Am zis să dea Dumnezeu să răuşească.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O clipă în urmă, Agata a venit, i-a întins mâna albă și mică în mâinile lui aspre, bătătorite de coada ciocanului cismăresc și, scuturându-i-le frățește, spuse, plină de bucurie :

— Mulțumesc, domnule Gangu, mulțumesc !...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Duminecă dimineaţa.

Cucoana Sanda petrecù pe domnul Niţă până la poartă şi se uită pe urma lui, până ce nu-l mai văzù. Se duceà la piaţă.

Mătură curtea, şi, în mână cu o cană şi o căldare cu apă alături, stropeà pământul uscat şi bătătorit de mulţimea chiriaşilor. Se uită pe lângă bucătărie, pe unde semănase fasole, care de uscăciunea şi tăria pământului — de parcă erà oală, — nu răsărise nici un fir. Aruncă o cană de apă, vorbind singură :

— Aşi!... nici pomeneală. Nu-i vorbă, am semănat târziu, dar oricum.... La anul am să pun zorele, dar le ciugule găinile şi-apoi, cu atâţia chiriaşi.... Eh!...

Şi cucoana Sanda urmă înainte să ude pământul, curăţit de praf, rotind ochii, să vadă de a mai rămas vre-un gunoi.

Dascălul, se sculase şi cu ochii cârpiţi de somn, repede, repede, netezindu-şi barba cu latul mânei, zoreà să nu întârzie să măture biserica, să aprinză candelele, să sune clopotele şi să bată în toacă, de liturghie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Sărut mâna !...

— Mi se parę că ai cam întârziat. Tocmai vream să-ţi bat în geam....

— Mă fură somnul.... O fi şapte ?...

— Trecute....

— Mă încurcai aseară, cu domnul Consul.... Ce să vezi....

— Nu văd nimic!.. Du-te mai repede, că o să te încurci cu mine, „vorbă lungă" !

— Că bine zici.... sărut mâna! Şi dascălul o şterse pe poartă, stârnind praful drumului sub picioare.

— De nu te-ai mai întâlni cu cineva în cale, spuse cucoana Sanda pentru ea, cunoscându-şi chiriaşul : iar o clipă, în urmă :

— Măi!... ce oameni!... Soarele sus şi nimeni nu se mai scoală: dorm, dorm fără de griji.... Se uită la uşile odăilor din curte.

Ferestrele erau deschise şi perdelele lăsate. Căldura de peste noapte fusese înăbuşitoare. Pe stradă, om nu se vedeà, de unde, în zilele de lucru, la vremea asta, sirenele fabricelor chemau tăbăcarii la lucru, umplând strada.

La madam Sălceanu, până seara târziu, fusese lampa aprinsă. Didina, nevasta tăbăcarului Gheorghe, meştera în croitorie, Agata şi mamă-sa, câte trele, au lucrat de zor, să termine rochia domnişoarei, cu care trebuià să se ducă la examen, şi, obosite acum, dormeau, şi fată, şi mamă şi, acasă la ea, peste drum, croitoreasa.

Vremea treceà, soarele se înălţà pe cer şi cucoana

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Sanda făcù de gardă până ce, curtea toată, începù a se trezi la viață.

Cea dintâi, fu nevasta lui Metzano, care, cu coșuleţul pe mână, se ducea după târgueli.

— Bună dimineaţa!... Cum ai dormit azi noapte cucoană Sando?...

— Cald....

— Cuptor, nu altceva...

— Te duci la piață?...

— Da.... Şi plecă.

Rând pe rând, se sculară vecinii, eşind prin curte. Cântăreţul. în cămaşă de noapte şi cu o ceşcuţă de cafea, şezù pe un scăunaş în faţa uşei, apoi Gherghina, care plecà şi ea, ducându-se la o cucoană, ce o chemase să-i ajute la trebile casei, Alexandru Gangu, care la fereastră, în faţa unui ciob de oglindă, se bărbiereà, apoi domnul Sălceanu, cu un scăunel în faţa casei, fumând şi cetind într'o carte, Madam Sălceanu şi în cele din urmă, domnişoara Agata. Toţi respirau aerul curat şi răcorit de stropeala curţii.

— Cât e ceasul?... întrebă Agata pe proprietăreasă.

— Să vedem... Şi cucoana Sanda intră în casă, în vreme ce Alexandru, răspunse în grabă :

— Opt fără douăzeci...

— Mulţumesc.

— Opt fără un sfert, spuse şi cucoana Sanda.

— Mersi.

— Ei domnişoară, să te văd ce faci azi?.. spuse italianul.

— Iţi pot spune de mai înainte: bine!....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cred!... Mi-aduc aminte, acum două zeci de ani, eram și eu în fierbere... dădeam examenul, ca și dumneata; eram la Roma. Îmi era frică și tremuram.... Cu un an înainte, unui absolvent, îi scârțâise vioara, de parcă dăduse cu săpun pe coarde.

Când am pus mâna pe arcuș, nu mai vedeam pe nimeni. In fața mea părea că o ceață deasă se lăsase, notele după portativ, păreau că se lungise, ca niște cârlige și îmi intrau în ochi, simțindu-le cum îmi sfredeleau văzul.

Cântam nu știu care Sonată a lui Beethoven... Când am terminat, am rămas cu ochii mari deschiși la sala care era plină, fără să pot vedeà ceva.... Nu auzisem nimic ce cântasem.... Părea că vioarei i se spărsese fundul și sunetele toate, se pierdură în aer. Eram roșu la față și nădușeala curgeà după mine, de parcă ridicasem pietre de moară. Lumea a început a aplaudà și abia atunci, șgomotul bătăilor în palme, m'a trezit. Profesorul mi-a făcut semn cu mâna că e destul.... A urmat o clipă de liniște, și, revenit din turburarea în care mă găseam, privii în rândul scaunelor din sală. Aș fi vrut ca cineva să-mi strige că am fost bine ; vream să aud. nu să înțeleg, căci, înțelegerea poate să fie greșită.... Atunci, președintele comisiunei, către care îmi mutasem privirea, pe care nu o mai puteam stăpâni îmi spuse greoi, de parcă și-ar fi dat sufletul:

— O să ajungi un mare artist... un virtuos... Mi-a spus și profesorul la fel, și toți cei din comisie... E!... pe atunci, nici nu știam că există o țară căreia îi zice România și că eu am să viu aci, să cânt în mulțime,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu alţii în rând, să mă chinui pentru o bucăţică de pâine, să stau în strada Broşteni, şi...

Oftă cântăreţul, privind ca într'o oglindă, vremurile de altă dată, cu ochii împăienjeniţi, trăind aevea anii din urmă şi înseninat la faţă, cu bucuria vremei trecute, urmă :

— Aveam visuri, visuri... Atunci eram un Paganini, şi, mereu visând, îl lăsasem în urmă, eram eu... Acum, dau lecţii şi cânt. Cânt în orchestră, ca atâţia şi atâţia... şi dau lecţii ca şi ei. Am fost în Franţa, Anglia, Germania, Brazilia.... Şi?... Domnişoară, profesorul meu de atunci a fost un mincinos... Arta e aşa de grea, încât niciodată nu poţi să ştii care va ajunge.

Un elev poate să fie silitor, altul mai leneş... Nu totdeauna însă, cei silitori vor ajunge şi niciodată, cei slabi, nu vor fi cei mai proşti artişti.. Ai să vezi dumneata, ai să vezi... aşteaptă!...

Agata îşi curăţă unghiile, gândind poate la spusele cântăreţului, poate la altceva, sau la nimic...

Cismarul, îmbrăcat curat, în haine de sărbătoare, eşi în curte, dete bună dimineaţa domnişoarei şi celorlalţi şi şezu pe scaunul pe care şi-l adusese.

Consulul, care până atunci ascultase mărturisirile italianului, puse cartea pe fereastră şi, uitându-se lung la Metzano, cătină capul, se îndreptă mai bine pe scaun şi spuse cântăreţului, rar, apăsat, de parcă ar fi fost preşedintele comisiei dela Roma :

— Mi se pare că profesorul dumitale a fost un dobitoc... Da... Te uiţi la mine şi nu crezi?... Un dobitoc!... şi încă mare... mare de tot!.... Da!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi rămase aşa Consulul, cu bărbia sprijinită în piept, uitându-se lung la omul ce-i sta în faţă şi care nu prea înţelegea ce i se spune.

— Nu înţe eg, domnule Sălceanu...

— Pentru că nu vrei... pentru că aşa sunteţi voi, toţi ăştia care credeţi că aţi speriat lumea... Da!.. Ştii cine e artist? Ştii?.. Ştii cine va fi mare?... Haide, răspunde!...

— Nu ştiu!.

— Păi, nu ştii.... Să-ţi spun eu: pe tine nu te tae capul... Artist mare este numai acela care ştie că mărirea e în el... Să ai conştiinţa valorii tale şi a valorii absolute şi, în ziua în care vei puteà să le apropii pe una de alta, atunci eşti mare... Atunci!... Indiferent dacă ţi-a spus profesorul sau nu, dar pentru asta se cere, se cere ceeace nu vine din afară, ci ceeace ţâşneşte din tine, din sufletul tău.... Astai! Doar nu vei vrea acum, ca orice scripcar să fie un Paganini, sau flaşnetarul după stradă, un Beethoven, căci, dacă ar fi aşà, atunci nici Paganini şi nici Beethoven, n'ar mai fi nimic, pe câtă vreme dumneata eşti ceva, eşti violonist la „Filarmonica", şi, crede-mă, că e mai bine aşà. Mănânci, bei, te culci, te scoli, te duci la plimbare, dacă ai bani, te certi cu nevasta, când nu ai; într'un cuvânt: esti liber şi stăpân pe tine. Dovadă?... Te-ai născut într'un orăşel obscur din Italia, ai făcut studii la Roma, ai cântat la Londra, Paris, Rio de Janeiro şi nu mai ştiu unde, iar acum cânti în Bucureşti, pe malurile Dâmboviţei... Vântul suflă şi cine ştie pe unde vei mai ajunge.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

—Ești rău, tată!... abia șopti Agata.

— De ce?.. Eu nu-i vorbesc cu răutate... Așa a fost și cu mine atât că eu n'am făcut Conservatorul, nu sunt muzicant... Și, adresându-se din nou cântărețului, urmă :

— Dacă ai fi cineva, adică dacă ai fi acela, pe care l'a văzut în dumneata, profesorul și comisiunea de la Roma, atunci ai fi sclavul simțimintelor tale și atunci, n'ai avea, nici liniște, nici bucurii; n'ai avea nimic din ceeace ai astăzi. Viața pentru tine ar fi grea, cum grea a fost pentru toți oamenii mari.

Numai sclavii și geniile n'au libertate, mediocritatea, însă, nu cunoaște robia, nici a sentimentelor, nici a forței.

Domnul Sălceanu, se ridică după scaun, își îndreptă picioarele amorțite și se uită mereu la viorist, de parcă ar fi voit să-l străpungă cu privirea. Metzano, care îl ascultase, nu răspunse nimic; își mișcă nervos piciorul, de parcă ar fi bătut tactul unei muzici cunoscute.

— Te-ai supărat?... Asta înseamnă că nu ești nici atâta pe cât te-am crezut.. Uite, vezi?.. Eu mă duc acum la cârciumă. Sunt liber să beau, fără să-mi sparg capul, gândind la ceva, — pentrucă m'așa gândi degeaba — viața ne e dată să o trăim... Fiecare dintre noi, e un Epicur, ori, geniile nu trăesc pentru ele, ci pentru alții, da!... Viața lor, e viața lui Iisus... Uite, eu plec...

Cu pași rari, legănându-și mâinile pe lângă poalele redingotei, cu capul plecat în jos, de parcă tot ar fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

căutat ceva, se duceà la cârciumă. La poartă, se oprì, şi numai cu jumătatea feţii spre fundul curţei, spuse italianului :

— Când mă voi întoarce, am să te pun să-mi cânţi bucata cu care ai absolvit conservatorul, Apasionata, iar eu am să-ţi citesc din Baudelaire, ca să vezi că am avut dreptate şi că fie care din aceştia doi, s'au trudit ca să ne facă să petrecem noi.

A rămas aşa, o clipă, clătinând din cap, urmând şirul vorbelor ce-l năpădiseră. Vru să mai spună ceva, îşi luă seama şi sfârşì, mai mult ca pentru el, în acelaşi refren :

—... Şi ăştia au fost nişte dobitoci, însă de proporţii gigantice nu-i merită omenirea.

Plecă.

Vioristul erà supărat, Agata la fel şi Alexandru Gangu, tot aşa. Fiecare gândeà la ceva şi la câte trei le sunà în urechi cuvintele domnului Consul... Indoiala se lăsase în sufletele lor şi zădărnicia aspiraţiilor, le întunecà mintea; mai puţin lui Gangu care nu prea înţelesese mult din cele două nume pomenite: Baudelaire şi Beethoven.

Departe, dinspre bulevardul Lânăriei, abia se auzeà, în liniştea dimineţei, jelania răguşită a unei flaşnete, ce chinuià un vals de Strauss....

Filarmonistul a intrat în casă, Agata şi-o pus pălăria şi trecând pe lângă Gangu, înclină capul, salutând. Se duceà la examen.

— Isbândă bună, domnişoară!... i-a spus cismarul şi, după ce s'a uitat din poartă pe urma ei, a intrat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în casă, a luat o carte şi a început a cetì, întorcând pagină după pagină, fără să poată înţelege ceva. Erà greu şi moleşit de gânduri, de parcă cutreerase o lume nouă.

Încercă să-şi aducă aminte de tot ceace spusese Consulul, căutând să priceapă rostul cuvintelor, căci, vorbind, domnul Sălceanu se uitase şi la el, ca şi cum lui i s'ar fi adresat, ba s'a uitat mai mult la el de cât la cântăreţ, iar la Agata, nici n'a privit, de parcă nu erà acolo şi cu cât se chinuià, voind să înţeleagă mai mult, cu atât mai greu îi erà.

Lăsă capul în pământ şi stete aşa, până ce într-un târziu, i se lumină parcă, în faţă, batjocura preţuirei că el nu puteà fi nici mediocru măcar, şi că el e sclavul propriei lui firi.

În odae, cântăreţul, luă vioara, se uită lung la ea, cercetând-o pe toate feţele. O netezì, uşor cu mâna, ca fruntea unui copil, apoi o apropie de obraz şi o ţinù lipită, ascultând povestea vioarei ce se amestecà, în hăuitul golului, cu propria-i respiraţie.

Vioara povesteà într'adevăr, şi povesteà atâtea şi atâtea nădejdii, atâtea şi atâtea decepţii, în cât îl făcù să-şi umezească ochii în lacrimi, înăbuşind un suspin adânc şi greu, ca şi cum şi-ar fi dat sfârşitul.

Încercările de compoziţie, temele făcute în conservator, interpretarea clasicilor, deslegarea tainei sufleteşti a acestora şi a altora, trăià în povestea vioarei.

— Are dreptate consulul!... „...conştiinţa valoarei absolute te ridică... Numai atunci eşti mare, când..."

Vioara povesteà din plin, ceeace spuse omul căzut în beţie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Agata erà în examen.... Comisiunea profesorilor, în frunte cu directorul Conservatoruui şi Directorul Teatrului Naţoinal, erau în jurul mesei. In sală, lume multă: actori, bătrâni şi tineri, rude de-ale elevilor, ziarişti, ofiţeri cari venise să-şi lunece ochii pe trupurile mlădioase ale noilor actriţe, bogătaşi viţiaţi în dăsfrâul vieţei, închipuiţi în proteguitori şi cunoscători ai artei; tineri visători, viitori candidaţi la lumina rampei; un amestec de chipuri diverse cu aceleaşi patimi, învăluite în ceaţa transparentă a căutătorilor de frumos şi, pe deasupra tuturor, pluteà ceva din caracterul de sărbătoare, pe care gravitatea comisiei, o da, nu examenului, ci mai mult definitivatului de libertinaj.

Ei aveau să hotărească cine rămâne şi cine nu.

S'au perindat, elevele şi elevii, singuri sau câte doi, şi mai mulţi, îmbrăcând veşmântul sufletesc al oamenilor, pe cari autorul îi creiase.

Unii erau bine, alţii mai puţin bine, şi alţii rău. Comisia însă trebuià să-i absolve pe toţi. Trebuià, pentrucă arta nu se învaţă, cum se învaţă croitoria, modele, bucătăria sau ori şi ce alt meşteşug.

Cum conservatorul dă numai îndrumări de artă, uşor erà de înţeles, că cine nu se putuse folosì în trei ani de ele, nu se vor puteà folosì nici în treizeci.

Succesul cel mare, l'a avut Agata. De cum a eşit pe scenă, frumusetea ei a cucerit sala. I se spuse de altfel de către maestru, chiar, că frumuseţea fizică are o mare însemnătate în erarhizarea valorilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Frumosul fură ochii, mai cu seamă, când împrejurările fac să se evidenţieze şi mai mult.

A fost degajată în joc, replicele sigure, interpretarea bună... O elevă care şi-a învăţat rolul după indicaţiile Maestrului, la cari indicaţii, conştient sau inconştient, se adăogă clipa de realitate.

Aplauzele nu mai conteneau. Spectatorii frământau de satisfacţie, dând proporţii disproporţionate cu realitatea evenimentului. Comisia examinatoare erà bine dispusă, schimbând în şoaptă aprecieri, zâmbete şi priviri :

— E bine!...

— Foarte drăguţă!...

— Frumoasă, dragă, frumoasă....

— Bravo!...

Maestrul erà bucuros, cu faţa plină de lumină, privind în sală triumfător, asemeni patronului de restaurant, care ştie, sau bănueşte numai, că la el se mănâncă mai bine ca ori unde.

Directorul Teatrului Naţional, i-a oferit angajament pentru stagiunea viitoare, comisia i-a strâns mâinile şi mulţi nesătui de bunurile omeneşti, dintre spectatorii de faţă, ca şi cei dupe scenă, cari urmărise mişcările şi silueta elevei, ca şi zâmbetu-i, de o puritate icciorelnică, fără să fi înţeles nimic mai mult decât propriile lor apetituri, i-au aruncat flori, ca unei regine, în zile de sărbătoare, sau ca săruturi pătimaşe, în clipe de uitare de sine.

Agata cucerise!...

Când a plecat spre casă, în juru-i, ciripeau colegii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi colegele, apropiându-se cât mai mult de ea, ca vrăbiile, de o mână de mei, râzând şi vorbind, de parcă a lor erà lumea. Nu gândeau la nimic. În clipe de acestea nu se gândeşte. Vorbeau toţi şi nu se auzeau nici unul. Tinereţea învăluì totul în expansiunea ei şi a vieţei, chemând după dânsa, pe foştii spectatori, ca un vârtej de vânt, ce străneşte ţărâna şi gunoiul, ridicându-l sus, spre albastrul tăriei, să plutească o clipă, în spaţiu, ca apoi, să cază iar pe drumul, de unde au fost ridicate.

Câte o hârtie sau o frunză pălită de arşiţa soarelui sau de vânt, înainte de vreme, roteà în mijlocul furtunei, şi praful orbeà.

Un bătrân şi un tânăr, cel bătrân înainte, cel tânăr înapoi, mai urmăreau grupa tinereţei gălăgioase. La un colţ de stradă s'au desprins doi dintre candidaţii gloriei de mâine, apoi, încă unul, încă doi, şi, pe măsură ce fiecare plecà, se regăseau abia atunci gândind mai temeinic, la ceeace aveau de făcut în viitor. Şi, pas cu pas, pâlcul gălăgios al absolvenţilor, se împuţină, până ce nu mai rămăsese decât Agata.

Bătrânul, ce-i veneà pe urmă, grăbeà paşii, suflà greu, erà astmatic şi nu ştià cum să facă să o poată ajunge. Îi jucau ochii în cap, ca la un viezure, şi, cu cât grăbeà, Agata se tot îndepărtà mai mult, mai mult, până ce, obosit, bătrânul, s'a oprit locului, apăsând, greu, mâna pe piept, de parcă ar fi voit să oprească sufletul ce zoreà să iasă, asemeni lui, care vrea să ajungă.

Respiră adânc şi, cu ochii mereu pe acelaş drum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe care silueta albă a elevei alunecă, își aduse aminte de vremile de altă dată.

Pe lângă el, ca o boare răcoritoare de vânt, trecù repede cel tânăr.... Făcù câțiva pași numai, apoi, încetinindu-și mersul, ajunse lângă ea.

Bătrânul se uità mereu.... Inima nu voià să-și ușureze bătăile.

Lumea trecea în sus și în jos...

A pierdut-o...

Năduful i-a stat.... S'a întors pe aceiaș cale, gândind că poate o va mai întâlni, când-va.

Tânărul, mergeà în pas cu Agata.... I-a vorbit de succesul pe care l'a avut, de frumusețea scenei pe care o alesese pentru examen, scenă în care a complectat, magistral, pe autor, care, nici nu se puteà gândì la o mai desăvârșită interpretă. Și el, care erà cunoscător în ale teatrului, îi prevesteà cel mai mare succes pe care l'a avut vre-odată o actriță sau un actor.

— Talentul dumitale, fără de seamăn, e o comoară de care trebue să ne mândrim... Dumneata nu mai ești a dumitale; dumneata ești a noastră a tuturor... La Paris, am văzut....

Și tânărul, viu și plin de viață, spuneà atât de multe și așà de frumos, încât Agata credeà că ea vorbește.

Ochii i se oglindirà în ai lui, închipuită în fericirea pe care o găseà de neasemuit, cu atât mai mult, cu cât veneà dela un străin, pe care nu-l văzuse nicio-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dată și, care, după toate aparențele, trebuiă să fie cineva.

Eră liberă. Din clipa aceia se socoteă o personalitate.

Călcă mai cu greutate, pe picioruşele-i mici, cu greutatea laudei. Capul mai sus, ochii mai scrutători, ca ai vulturului mereu setos de albastrul înălțimilor, și inima mai grăbită. Liberă, ca și pe scenă, răspundeă cuvintelor însoțitorului, ca și cum trebuiă să-și dea replica. Zâmbetul îi eră pe buze, bucuria în suflet și gestul mâinilor neastâmpărate, astfel că toată înfățișarea ei, păstră ceva din intimitatea aceleia ce a cunoscut omul, — drag poate, — pe care îl revede după luni sau ani, așà cum se întâmplă mai puțin în viață și mai mult în teatru, când autorul îi depărtează, la început, ca apoi să-i lege, sufletește, pe vecie, sau să-i ducă la un capăt de act, care se curmă cu o pocnitură de armă, într'un desiș cu pomi de carton și frunzele zugrăvite, sau într'o cameră vecină, care niciodată nu e cameră.

Amândoi jucau teatru.

Timpul treceà, străzile fugeau sub picioarele lor, și.....

Cineva își ridică pălăria, salutând....

Eră Alexandru Ciangu.

Agata deschise, mari, ochii împăienjeniți până atunci de vis și bägă de seamă că se apropiase de-casă. Eră pe Cuza Vodă. Se oprì. Mereu cu acelaș zâmbet de cucerire pe buze, întinse mâna însoțitorului.

— Mă ierți.... am ajuns.

Tânărul ridică mâna albă ce i se întinse, până la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

buze, o sărută odată, o ţinù strâns de degetele-i subţiri ca de ceară, o mai sărută iar şi îşi spuse numele:

— Andrei Grigore, doctor chimist, dela Mitvaida.

— Agata Sălceanu.

Andrei, încă îi ţineà mâna într'a sa... Îi cerù o revedere pentru a doua zi, sau când va voì.

Agatei i se părù pentru un moment, ceva neînţeles. Se îmbujoră la faţă, ruşinată parcă de cine ştie ce gânduri; imediat însă, îşi aduse aminte că e actriţă şi că ar fi caraghios din parte-i, să pară aşà de stângace. Se reculese şi, liniştită în aparenţă, cu acelaş zâmbet pe buze şi mişcări în trup, răspunse:

— Mâine.... Imediat îşi dădù seama că prea repede a pronunţat cuvântul. Îşi muşcă buza de jos şi, în poza de a gândì la ceva, urmă brusc, ca la o aducere aminte:

— Ba nu!... Nu mâine!... Apoi, după o clipă de chibzuire, cercetându-şi memoria:

— Da!... Da!... Mâine, mâine.... la şase, la teatru, adică în faţa teatrului.

— Mâine la şase. Şi Andrei Grigore, sărută din nou mâna, de care n'ar fi voit să se mai despartă.

Departe, dintr'un colţ de stradă, Alexandru se uità la ei.

Agata a plecat spre casă, iar tânărul, pe acelaş trotuar, se înapoià, mândru, înfierbântat de gânduri şi socoteli viitoare. Când a ajuns în dreptul cismarului, acesta i-a trecut în faţă, uitându-se la el, ca şi cum l'ar fi preţuit dintr'o singură privire.

Lui Gangu i se părea că se învârteà strada cu el.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se sprijini de peretele unei case şi rămase aşà. Înţelesese din chipul celui ce trecù, cât erà de fericit.

Un sfert de ceas în urmă, nedumerit, se întrebà unde plecase, şi n'a fost chip să-şi aducă aminte.

Când s'a întors acasă, Agata erà în curte, în faţa uşei, iar în juru-i, Metzano cu nevastă-sa, cucoana Sanda, domnul Niţă, care venise atunci acasă din piaţă şi se scobeà de zor în nas, Didina — croitoreasa — şi madam Sălceanu.

Toţi vorbeau şi toţi erau bucuroşi, ca şi pâlcul tinereţii, pornit dela Conservator, de parcă soarele atunci răsărise după luni întregi de vreme înourată.

Agata povesteà scena examenului.

— Eu, te felicit din toată inima şi-ţi doresc succese tot mai mari, spuse cântăreţul; şi, gândind la vremea lui, pe când, luminoasă, i se aşterneà calea vieţii, clătină capul, suspinând; bucuria Agatei îi aprinse sufletul şi, în clipa aceia, se simţeà ca şi atunci. Luminozitatea măririi pe care i-o prevestise maestrul, îi reîmprospătà curajul, şi, ca şi cum şi-ar fi spus sie-şi, se adresă domnişoarei :

— Vei ajunge, vei ajunge!... ţi-o spun eu.... În faţa mintei i se înfipse, aevea parcă, chipul gras şi roşcovan, al profesorului dela Roma.

— Să trăeşti !...

— Să trăeşti!... i-a spus şi cucoana Sanda, şi domnul Niţă, şi croitoreasa....

Ochii tuturor erau luminoşi, cum rare ori sunt ochii oamenilor, la bucuriile altora.

— Să ajungi cea mai mare artistă, spuse nevasta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

italianului, scuturând-o de amândouă mâinile, ca şi bărbatul meu, pe care toţi îl cunosc.... vioară primă; vioară primă să fii şi dumneata.

Giangu, intră pe poartă, cu capul ameţit, căutând cu privirea în pământ. Vedeà încă, cum îi strângeà mâinile, ţinându-le între ale sale, sărutându-i-le, odată, de două, de trei ori, şi, iar.... De-acum domnişoara erà alta, decât aceia pe care o crezuse el.

De bună seamă, o dragoste veche, o dragoste nebănuită, cum nebănuită va fi fost dragostea lui de ea.

Cercetă, clipă cu clipă, toată scena, ca şi cum ar fi voit să înţeleagă din mişcările mâinilor şi aplecarea corpului, în dreapta şi stânga, ca într'o legănare, cuvintele pe cari le vorbise, cuvintele de iubire pe care, străinul i le spusese.... şi, iar, văzù despărţirea tărăgănată, cu întârzieri.... chipul sătul de mulţumire al străinului, ce trecù pe lângă el, învârtindu-şi bastonul, gata, gata să-l lovească.

Cu gândurile astea intră în curte cismarul. Ar fi voit să se ducă în casă, să lase perdeaua de stambă colorată, în dreptul ferestrei, să fie singur, să se chinuiască gândind, până ce, doborît de el, să se culce, să doarmă, să doarmă mereu şi vis să i se pară, ceea ce aevea fusese, dar, făcù numai câţiva paşi, şi madam Sălceanu, fericită, îi împărtăşì bucuria :

— A răuşit !...

Giangu se apropie, scoţându-şi pălăria şi salută. Faţa îi ardeà, iar capul îl dureà, de parcă cineva îl lovise în creştet.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Am fost cea mai bine, domnule Gangu.... Am fost aplaudată, sărbătorită, pot zice; o nebunie!... Nici nu mai ştiu ce să spun.

Agata, fără să mai facă actoricie, întinse amândouă mâinile într'un gest naiv, de față nepricepută, să arate o stare de lucruri petrecute.

Retrăia clipa examenului, vedeà sala, comisia, spectatorii.... În rândul întâi erau doi bătrâni, ce îşi muşcau buzele, morfolind din gură; mai în fund, un ofiţer care îşi tot căta loc privirei, să vază printre umerii şi capetele celor ce-i erau în față; o domnişoară, o doamnă, trei domnişoare, colegele din anii ceilalţi şi, cercetând sala, loc cu loc, îşi aduse aminte de cel ce o condusese până aproape de casă, de Andrei Grigore.... Îi pomeni numele de două trei ori.... întâlnirea pe a doua zi.... cuvintele frumoase ce i le spusese. Ameţită parcă, rămase cu ochii pierduţi în gol, fără să clipească, uitând unde se află, căutând locul lui în sală. Împrejurul ei nu mai vedeà pe nimeni. Căută cu ochii, în dreapta, în stânga, înălţându-se pe vârful picioarelor, să vază peste capetele alor ei, ca după o clipă de îndoială, să se uite într'un punct fix, fără să mişte, de parcă ar fi stat în faţa unui aparat fotografic.

Lăsă ochii în jos, ruşinată şi împurpurată la față.

Îl găsise.

Andrei Grigore, stà într'un cap de bancă, sorbind-o cu privirea.

— El erà !...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce-i, Agato?... o întrebă mamă-sa, neînțelegând nimic din atitudinea fetei; ți-e rău?...

— Nimic!... Mi-am adus aminte de ceva. Și, revenind din lumea gândurilor, găsi ochii ascultătorilor ațintiți asupra ei, închipuind, fiecare, într'o măsură sau alta, examenul.

Agata începù din nou a spune, amănunțind cele petrecute, revenind de două, trei ori, asupra aceluiaș lucru, mereu uitând, să completeze un gest sau o privire a comisiei, a spectatorilor sau chiar a partenerului, care părea uluit în fața talentului ei.

Nimic n'a uitat din ceeace credeà că poate să intereseze, sau să evidențieze și mai bine, succesul avut, și toate acestea, mai mult pentru ea, decât pentru cei ce o ascultau, sorbindu-i cuvintele și pe cari îi categorisise de mult ca „lume de rând". Erà un îndemn în crezul ei.

În vreme ce, toți căscau ochii și găseau cuvinte de laudă, încuviințând cu gestul sau zâmbetul, cele spuse, fiecare dintre ei, trăind bucuriile domnișoarei, le trăiau pe ale lor. Domnul Niță, redeșteptând amintiri, povesteà o situațiune analogă, — credeà el — când, cumpărând niște boi, pentru tăiere, negustorii, cu cari avusese afaceri, se minunau de atâta pricepere; de aceia, domnul Niță, nu se oprì de a spune, ținând isonul celorlalți:

— Bravo!... Așà îmi place mie; să fii desghețată, iar când o fi să te măriți, tot așà să fii, să știi pe ce pui mâna.... Bravo, fată!...

Gangu tăceà. Din zece cuvinte spuse, două abia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dacă îi intrau în urechi, de uluit ce era; iar mai în urmă, când se limpezi ca de beție, așteptă ca Agata să vorbească și despre tânărul care o însoțise. Ea însă, deși înțelesese mocneala cismarului, nu pomeni un cuvânt, de parcă nimic nu s'ar fi petrecut, trecând peste amănuntul acesta.

Femeile sâsâiau ca gâștele, minunându-se și clătinându-și capul, manifestând astfel, și mai vădit, admirația pentru cele auzite.

Când domnul Sălceanu, se întoarse dela cârciumă, făcând sforțări, să calce tot mai drept, de parcă cineva îi întinsese o sfoară în cale, cum îi văzù pe toți adunați în fața casei, crezù că vre-o nenorocire se întâmplase; imediat însă ce zări pe Agata, își aduse aminte de examen, făcând astfel legătură între mulțimea chiriașilor și veștile aduse de ea. Călcă înainte, apăsat, mereu cumpănindu-se pe picioare.

— A răușit.... spuseră cei din jurul Agatei; a răușit întâia !...

Domnul Sălceanu se făcù a nu auzi. Oprindu-și pașii în fața lui Metzano, se uită la el, de parcă ar fi voit să-i vorbească.

— Am răușit, tată!... îi spuse fata, împărtășindu-i bucuria, cu expansiunea copiilor în clipe de neastâmpăr.

Dar tatăl tăcù, ca și mai înainte, apoi, continuând șirul vorbelor începute sau sfârștie în pragul porții, când plecase la cârciumă, urmă mereu, uitându-se la italian :

— Acum sunt dispus să te ascult.... Ia vioara !...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apasionata e una din bucăţile în care Beethoven a fost mai mult om decât artist.... E o minciună ce ţi-am spus acum, dumneata însă, eşti iber să iei minciuna drept adevăr, sau adevărul drept minciună; pentru mine e tot una. Vreau să-ţi dovedesc numai, că durerile altora, ne desfată, iar bucuriile, ne întristează. Asta când înţelegem, când nu, e inexistent pentru noi, fie el chiar Beethoven....

Minţim cu toţii, când spunem că suntem altruişti şi ne place să credem, că suntem luaţi în serios.... Iacă, Agata a răuşit să termine conservatorul, aşà spune ea; ei bine, dumneata şi toţi câţi sunteţi acì, aţi crezut spuselor ei, şi aţi crezut ca ea.... Asta e grav.... Desigur, n'au lipsit nici laudele.... Nici nu se puteà altfel....

Şi dumneata ai terminat conservatorul.... Da, da!...

Consulul se clătinà tot mai mult pe picioare şi îşi legănà capul, de parcă îl purtà în plasă.

— Şi crezi că Agata va fi artistă?... Crezi?... Şi tu, fata mea, crezi aceasta?... Faci?... Bine faci!... Să nu răspunzi.... Foarte bine faci.... Pentru asta, te voi pretuì şi mai mult.... Bine faci!... Bine!...

Lăsă capul în barbă, mişcându-şi buzele, sub răvăşirea firelor de mustaţă, vorbind el, cu el; apoi ridică ochii cu pleoapele grele, spunând tare, aşà ca toţi să audă, destul de limpede :

— Fata mea se va face orice, numai artistă nu!... Artă nu va face!... Nu!... hotărît, nu!... Orice, orice!... Iată cine ar fi putut face artă.... El!... Şi arătă cu mâna spre cismar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Agata se supără şi, fără să spună un cuvânt, intră în casă. Doamna Sălceanu, se uită dojenitoare la bărbatu-său.

— De ce o superi?...

Domnul Niţă şi cucoana Sanda, cari până atunci o întrebară din ochi, pe domnişoara „cine e Beethoven", plecară, gândind şi vorbind între ei, de ce urâtă patimă e beţia, şi cum întunecă mintea, până şi a părintelui, faţă de copil, atunci când este vorba, de chiar fericirea lui.

Nici lui Gangu nu-i veni bine, văzând în cuvintele Consulului, umilirea Agatei.... De aceia, înţelegând că prisoseşte în rândul celorlalţi, a vrut să plece, Consulul însă îl apucă de braţ, şi-l opri, aşezându-l pe scaun.

— Stai!... apoi se uită cu înţeles în ochii cântăreţului.

Metzano, aduse vioara, iar domnul Sălceanu, luă după fereastră pe Baudelaire şi când italianul începù a-şi înstrună vioara, înainte de a începe, Consulul căta cu ochii în carte, întorcând filă după filă, înainte şi înapoi, să afle ceeace căuta.

Nu băuse nici mai mult, nici mai puţin, ca de obicei. Se ţinea destul de bine pe scaun. Faţa-i buhăită, era ca ficatul, iar pe obraz, îi şiruiau în permanenţă, din colţul ochilor, boabe de lacrimă strivită, ce se prelingeau pe lângă nas, în stufiul mustăţilor şi al bărbei.

Nu plângeà niciodată, domnul Sălceanu; vinul mult pe care îl băuse, plângeà în el, aşà i-a spus odată, de mult, un doctor, căruia i se arătase, crezând că ră-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cise. De-atunci, mereu îi plâng ochii, chiar când doarme.

— Ești gata, cântărețule ?...

— Da!... și vru să tragă cu arcușul.

— Stai!... Deschizând brațele, apropie mai mult de el, pe amândoi prietenii, între cari își aveà scaunul, vioristul și cismarul. Îi privì în ochi, ca și cum le-ar fi cerut ascultare, apoi începù :

„Străinule, pe cine iubești mai mult, răspunde-mi: „pe tatăl, pe mama, pe sora sau pe fratele tău ?...

„— N'am nici tată, nici mamă, nici soră, nici frate.

„— Atunci poate îți iubești prietenii ?

„— Un cuvânt al cărui înțeles mi-a rămas până „astăzi necunoscut.

„— Fără îndoială, atunci îți iubești țara ?...

„— Nici n'am auzit de ea.

„— Poate iubești frumusețea ?

„— Aș iubì-o cu dragă inimă, dacă ar fi nemuri- „toare.

„— Poate aurul ?

„— Îl urăsc precum tu urăști pe Dumnezeu.

„— Ei bine, atunci ce iubești, străinule ciudat ?...

„— Îmi plac norii:... norii cari pribegesc pe cer.... minunații nouri...." [1].

Consulul, rămase tăcut, ca în extaz, fără să scoată o singură silabă. Citise așà de bine.... fusese așà de larg și așà de luminat, încât păreà că spiritul lui Baudelaire, coborîse în sufletul bețivului.

---

1) Poemele în proză ale lui Baudelaire în traducerea lui Al. T. Stamatiad.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi liniştea creşteà în jurul celor trei oameni, ca în miez de noapte.

Ochii domnului Sălceanu, erau mai lăcrimoşi ca niciodată.

Fiecare, părea că ascultă bătăile inimei lor şi ale celorlalţi.

— Acuma cântă!... porunci consulul.

Niciodată, până atunci, deşi în zilele de glorie, zile mari ale începuturilor lui de artă, îl cântase pe Beethoven, Metzano nu înţelesese aşà de desăvârşit, muzica uriaşului acesta, ca în clipa aceia.

Arcuşul se lipeà de coardele vioarei şi cu fiecare mişcare a mânei şi fiecare vibrare a strunei, simţeà pasiunea şi sfârşitul unei vieţi, ce începe dincolo de ceeace e cunoscut de oameni.

Consulul, cu bărbia sprijinită în piept, cu ochii închişi, cu mâinile lungi, aninate în jos, pe lângă scaun. părea că adormise.

Şi a stat aşà, o bucată de vreme; apoi a deschis ochii, a privit bolta cerului „cu nourii cari pribegesc", ca şi cum de acolo veneau sunetele, sau acolo se pierdeau..... clătină capul, ca pe urma unor vremuri asfinţite şi îşi sprijinì din nou bărbia în piept.

Alexandru Gangu, care, cu o clipă mai înainte, cât citise consulul, căutase să înţeleagă litera şi cuvântul, ce alcătuià scrisul poetului, rămase cu o nostalgie neînţeleasă în suflet şi, slăbit într'o clipă, ca după o boală de luni, simţeà cum se pierde, cum se distramă, asemeni norilor fugari în zilele de primăvară, şi, starea aceasta sufletească îl făcù să-şi simtă bătăile ini-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mei, grăbite sau întârziate, așà după cum arcușul plângeà pe coardele vioarei.....

Ochii i se umplură de lacrimi și a plâns, așà cum nu plânsese niciodată până atunci.

Nu gândeà la nimic. Erà numai suflet, suflet care se topește ca ceara.

Cu sufletul ascultase Gangu și pe cel ce cetise și pe cântăreț.

Când arcușul mureà pe ultima coardă a vioarei, Metzano se uită în ochii pe jumătate închiși ai beți-vului, apoi la cismar, apoi la vioară, pe coardele că-reia încă își mișcà degetele.

Și liniștea creșteà în jurul celor trei oameni, ca în miez de noapte.

— Ai cântat destul de bine!... spuse, întârziat, dom-nul Sălceanu. Dar, vezi.... mare, mare e numai Bee-thoven, cum mare este și Baudelaire, deși pe unul l'aĭ cântat tu, iar pe celalt, l'am cetit eu; doi neisprăviți....

Nu!... Tu nu poți fi artist, dacă atâta frumusețe nu ți-a putut răscoli sufletul, ca să poată plânge și el de dorul celor neîmplinite.... Nici eu nu sunt Baude-laire, nici Agata nu va fi nimic, și nimeni, nimeni din-tre noi nu însemnăm nimic, afară numai, — rămân la aceiaș părere a mea, — singurul care ar fi putut să fie mare, e el.... și iar arătă cu mâna spre Gangu. — Cismarul... Uite-l... plânge! Așâ-i că am avut drep-tate, să spun că nu-l merită omenirea?... Ce te uiți așà la mine?... Am spus un neadevăr?... Nu!... nu.... Omenirea suntem noi: dumneata, un viorist de or-hestră, și eu, un bețiv și.... Da, numai noi doi suntem

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

omenirea.... Iubim durerile altora, ne întristează bucuriile lor şi ne batem joc de cele sfinte.... Pentru noi se învârteşte pământul, freamătă codrii, se sbuciumă marea şi se tescuiesc strugurii....

Şi, ca şi cum şi-ar fi adus aminte de ceva de seamă, se întoarse spre cismar, spuindu-i :

— Du-te, străinule, şi adu-ne să bem!... Beau eu şi cântăreţul cântecelor altuia. — Haide, pleacă!... Pe drum ai tot timpul să plângi şi, până te vei întoarce, să şi isprăveşti.... Vezi să fie dela ghiaţă?... Nu-ţi dau bani.... e cinstea ta !...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Trecuse vreme de când Gheorghe, tăbăcarul, făgăduise domnului Sălceanu că va vorbi la fabrică, să-i găsească de lucru și nu își uită făgăduiala, cum însă, în biurou nu era nici un loc liber, iar meserie nu știă, n'a fost tocmaĭ ușor. Așă că a trecut vreme și aproape se și uitase de stăruința pe care tăbăcarul o pusese, pe lângă ajutorul de contabil și pe lângă domnul Ghiță, contramaestrul fabricei, cum uitase și Consulul de făgăduiala prietenului; când, într'o bună zi, domnul Ghiță, îi spuse lui Gheorghe, că poate face loc omului, despre care îi vorbise, în locul lui Dumitru, supraveghetorul atelierului de talpă și al dubelor de tăbăcit, care, din cauza nenumăratelor reclamațiuni, a fost concediat, și domnul Ghiță repetă, propunerea:

— Așă că, dacă vrei.... e locul liber. Poate să vină chiar de mâine.

— Cum de nu!... Vine cu mine !...

Seara, la cârciumă, între două pahare și o sticlă cu vin, Gheorghe, după ce dete explicațiuni domnului Consul, de ceeace trebuiă să facă, încheie :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— O să-ţi fie bine.... o să vezi....

Consulul primì oferta într'o doară, numai şi numai să nu strice cheful prietenului. Ştiă bine, că a doua zi, va face în aşà fel, încât să scape de povară.

„Eu, Consul, să ajung în fabrică?...“ Şi imediat se grăbì să-i spună tovarăşului de masă :

— Dar nu mă pricep la nimic.... n'au să mă ţie nici un ceas....

— N'ai nici o grijă. Cu mintea dumitale, te pricepi mai bine decât ăla care a fost mai înainte.

Nu a mai spus nimic. Au băut, au vorbit de cum se lucrează pieile, câţi oameni sunt în fabrică, şi plata ce credeau că o să i se dea.

A doua zi, dimineaţa, când Gheorghe îşi bocăneà cismele grele, albite de var, în faţa porţei, Consulul îl aşteptă. Au plecat împreună.

Fabrică „Steaua“, a domnului Grigore, cum obişnuiau tăbăcarii să-i spună, erà cea mai mare dintre tăbăcării.

Construcţie nouă, în cărămidă aparentă, cu trei etaje, mare cât o cazarmă, cu ferestre multe, unele lângă altele, aşà cum nu mai erà niciuna.

În etajul de jos, erau atelierele de talpă, în al doilea, atelierul de negriturà şi, sus, uscătoarea. Acestea în corpul principal. Apoi mai veneau alte multe construcţii mai mici, cu câte un etaj şi două, tot aşà de întinse, ca pecingeni uriaşe pe faţa pământului.

Moara de măcinat scoarţă, atelierul de fierărie, uzina electrică şi a „stabilului“, care porneà fabrica; ciocanele, unde pieile se vlăguesc într'o căldare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

uriașă, în care două maiuri enorme, bat ca într'o piuă; magazia dubelor; cenușarul, unde zăcători de mii de vedre, îngropate în pământ, se umple cu var stins, în cari zac pieile până ce se roade părul după ele. Apoi, iar mașinile, unde vre-o zece butoaie, tot așà de mari ca ale cenușarelor, se învârtesc pe niște fuse, ziua și noaptea, grăbind tăbăcitul pieilor, din cari se fac harnașamente pentru armată.

Din butoaiele acestea, în opt zile, pieile crude, trec la „șpalt mașin", cuțitul de spintecat, ca apoi să iasă *crupoane, natur* sau *culoare.*

Mai era în curtea larg întinsă, cât un sfert de moșie de proprietar nou, o magazie lungă, de nu mai sfârșia, zidită din roșu, cu porțile mari și grele, lăcătuite, în care se depozită marfa gata, în baluri și partide.

Pretutindeni, pe unde cu ochii te uitai, scule, piei, mașini, și, așezate în stive, butoaie cu untură de pește, *degraz*, seu și sirop de cartofi.

Intrat în fabrică, domnului Sălceanu i s'a dat numărul 178. Fiecare lucrător sau hamal, aveà o fisă cu număr, pe care, dimineața sau la prânz, de câte ori plecà sau veneà, trebuià să o lase sau să o ridice din cuiul, însemnat cu acelaș număr, pe o tablă mare de scânduri, ce acopereà un părete întreg al odăiei portarului.

Mulți, dintre cei ce lucrau acolo, odată cu numărul ce-l primeau, își pierdeau numele, asemeni ocnașilor cari, toți sunt socotiți deopotrivă, sub acelaș nume generic, de închis, fără de nici o personalitate, fără

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nume; deosebirea între ei, marcând-o creşterea, de la număr, la număr.

178. era supraveghetorul atelierului de talpă, al maşinelor de călcat, al dubelor, cenuşarului şi al muncei. Din primul moment a fost însărcinat cu repartizarea lucrului la oameni ţinând seama, fiecărui, de cât produce ; când a luat lucrul, când l'a terminat, şi aşa mai departe, iar când vre-o maşină se defecta, el trebuia să anunţe mecanicul, să o pună în stare de funcţiune.

Pentru aceasta, avea un registru şi o foaie de raport, pe care o înainta biroului, foaie în care trecea ora şi minutul când maşina intra din nou în funcţiune, arătând reparaţiile ce s'au adus, şi, dacă din neglijenţa sau nepriceperea lucrătorului, se defectase maşina.

Toate acestea, îi păreau nimicuri, domnului Sălceanu. Din prima zi, dovedi superioritate predecesorului, care fusese un lucrător, ca mulţi alţii.

Muncitorii tăbăcari, mai toţi, cunoştinţe vechi ale Consulului, erau mulţumiţi de a avea printre ei, pe cel mai înţelept om şi, îl socoteau, preţuindu-l, ca pe un fel de subdirector, — poate şi mai mult, — ca pe fiul fabricantului, Directorul. Toţi se purtau bine cu el, îşi vedeau de treabă, fără ca ziua întreagă să şi-o piarză, ca în trecut, pe la uşa biroului, cu reclamaţiuni.

Chiar domnul Andrei, băiatul domnului Grigore, directorul fabricei, om rău şi îngâmfat de bogăţie, ştiind că plecase dela nimic, ca să ajungă atât de mare, stăpânitor pe voinţa a peste trei sute de oameni îi ertă multe, din păcatele de cari nu se puteă cotorosi, noul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

venit — beția. — De multe ori, închidea ochii, făcându-se a nu băgà de seamă, când peste zi, Consulul trimeteà hamalii, să-i aducă vin sau coniac, veșnic cu scuza răcelei sau a durerilor de dinți.

Copil de pripas, crescut de o mătușă săracă a domnului Grigore și adoptat de acesta, Andrei, fusese sârguitor la învățătură, și când s'a făcut mai mare, fă trimes la Mitvaida, să facă studii de chimie industrială, cu specialitatea tăbăcăriei. După ce termină, obținând diploma, plecă la Paris, pentru vre'o șase luni, să lucreze tăbăcăria în fabricele cele mai mari, apoi la Londra, și în cele din urmă, venind acasă, după o lipsă de patru ani, tatăl adoptiv, îi încredință conducerea și răspunderea fabricei „Steaua".

Om, la douăzeci și șapte și opt de ani, mai mult înalt, oacheș, cu mustață rasă, sprâncenat, buzele subțiri, părul mare, dat peste cap. La prima vedere, s'ar fi crezut a fi mai mult de cât erà, privit, însă, bine și după ce îi auzeai cuvântul sec, de parcă ar fi lovit în toacă, citeai în chipul omului, povestea tuturor încăcriților de mizerie cari, ajunși, își uită trecutul, ca și neamul de fecior de spălătoreasă, ca să asupreasscă și mai mult pe toți cei ce s'ar fi putut ridică, asemeni lui.

Vorbeà foarte mult și măgulitor, cu cei din afară, și, foarte puțin, cu oamenii din fabrică, și atunci, începând și sfârșind, cu înjurături... Trecând prin ateliere, priveà în pământ sau în tavan; nu răspundeà la salutul nimănui, iar dacă vreunul dintre lucrători nu-și scoteà șapca să-l salute, îi găseà pricină la lucru sau lipsă de respect și, muncitorul plătea amenda cuvenită,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care, uneori, apropia leafa pe trei zile. Trecea mai departe, se uità foarte atent la mașini și eșià din atelier ca să reintre peste o oră, sau două, cu aceiaș preocupare, de mândrie a lui, mai mult de cât de ale fabricei.

Cu domnul Director, Consulul, încercase de vre-o câteva ori, să vorbească franzuzește, acesta însă, îl privì lung, dispreţuitor, și nu-i răspunse nimic, uitându-se în altă parte. Voise el, numărul 178, să-i arate că nu e de rând, că nu e ca toți ceilalți, că e o personalitate, sau că a fost, feciorul fabricantului erà însă prea mare și prea plin de el, ca să poată ascultà pe alții, cari trebuiau să stea cu pălăria în mână, atunci când îi vorbeau. In ochii lui, nu prețuià nimeni mai mult decât ultimul hamal. Toți erau plătiți. Sclavi cari trebuiau să muncească și, câtă vreme erau în lucru, nici să gândească la altceva decât la prosperarea fabricei.

Nici judecata, nici mila, în timpul muncei, nu sălășluiau între zidurile fabricei: toți erau mașini, toți trebuiau să lucreze, ceasurile de mai înainte hotărîte, iar cine nu, era liber să plece.

Pe domnul Sălceanu, nu-l supăra de loc atitudinea feciorului de spălătoreasă; cunoștea lumea destul de bine. Prietenia lui Gheorghe, care îl adusese în fabrică, și, sufletul cismarului, de acasă, prețuiau mult mai mult de cât toate bogățiile tăbăcarilor fabricanți, sau ale prăvăliașilor, laolaltă.... Priveà omul, și pe om îl dispreţuià, cu toate pretenţiunile ce le aveà, asemeni unui print, pretendent la tronul Abisiniei, sau la stăpânirea unui trib de antropofagi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

În bătrânul domn Grigore, stăpânul care treceà de două ori pe zi prin curtea fabricei, Consulul, vedea un stomac uriaş, aşezat pe două picioare, cu judecata influenţată de numărul ochilor cari îl priveau, sau, ca şi adoptivul, de însemnătatea omului.

Bun şi iertător, când îl vedeau alţii, ticălos şi rău, când nu-l vedea nimeni.

Îl chinuia gândul sărăciei.

Făţarnic în cuvânt; orizont închis în faţa ochilor spălăciţi, dornic de a se amesteca în lumea celor mari, cheltuind mult, pentru aceasta, chiar numai de a-şi vedea numele tipărit într'o gazetă, alături de acel al vre-unui ministru, sau om de seamă. Şi pe unul, şi pe celalt, domnul Sălceanu, îi socoteà deopotrivă, fără de asemănare nici în rândul salahorilor. Îi numerotase şi el :

— Numărul unu, domnul Grigore; numărul unu bis, domnul Andrei.

— Iar seara, la cârciumă, ca să îndulcească, supărările de peste zi ale vre-unui muncitor, le spunea, banal, ca orice muncitor de rând: „Nu vă supăraţi, oameni!... aşà e lumea: robeşte unul altuia şi toţi vieţii: apoi făcând glume, pe socoteala celor doi unu, vorbea de minunăţiile fabricelor uriaşe, din străinătate, pe lângă cari, fabrica unde lucrau ei, putea fi socotită ca o potcovărie, pe lângă o uzină.

— Acolo lucrează zece, cinsprezece mii de oameni, şi mai mult. Înţelegeţi acum şi voi, ce poate fi fabrica domnului Grigore, unde abea de încap, câteva sute de oameni.... Nu e „Stea“, ci o feştilă !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A doua zi de examen, Agata în aceiaş roche albă, din ajun, aşteptă ceasul întâlnirei dat necunoscutului admirator.

Ziua toată, îi trecu greu părându-i plictisitor de lungă. Il vedea, aevea parcă, stându-i în faţă, în vreme ce gândul, cerceta începuturi de discuţie, în care cuvintele frumoase şi gesturile chibzuite, să impresioneze. Dacă ar fi întrebat-o cineva, pentru ce?... n'ar fi ştiut să răspunză.

Capriciu.

....Şi ceasul întârzia. Era enervată. Nu-şi găsea locul. Ar fi vrut să facă ceva, să omoare timpul. Luă cărţile, să le rânduiască pe o laviţă de scândură, prinsă în părete, deasupra patului. Le cercetă pe fiecare în parte şi, deschizându-le, se opreă, pe-alocuri, cetind rânduri ştiute de mai înainte: poezii de pe când erà în anul întâi sau şi mai înainte, pe cari le preparase pentru admiterea în conservator.

Işi aduse aminte de o întreagă serie de lucruri şi de fapte uitate, ce se legau cu vremile de-atunci. Luă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

altele, şi, tot aşa, în fiecare, găsea câte ceva, care să o cheme cu ani în urmă, de parcă ar fi trăit un veac... Însemnări cu creionul, observaţii de-ale maestrului; cum să accentueze anumite cuvinte, unde să se oprească mai mult, sau unde să forţeze respiraţia.....

Inghesuì, între celelalte, şi ultima carte; isprăvise.

Vremea trecea greu, tot mai greu... Ii părea rău că fixase întâlnirea aşa de târziu, când ar fi putut foarte bine, să fi fost la o oră mai timpurie, să nu se omoare atât, aşteptând şi, ca niciodată, în ziua aceia, se sculase mai de dimineaţă. Se îmbrăcă, asemeni mireselor, cu mult înainte de a se duce la biserică, şi, să nu-şi murdărească rochia sau să nu i se şifoneze, sta la un loc, în picioare sau pe un scaun, stânjenită în mişcări, simţind oboseala în trup, mai grea decât dacă ar fi făcut cine ştie ce muncă, sau cale lungă. De aceia, când ceasul bătù de cinci, deşi încă era de vreme, socotind distanţa pe care trebuià să o facă, se ridică să plece, întârziind mai bine pe stradă, decât să mai stea acasă.

In oraş, forfoteala mulţimii trecătorilor, o va distra.

Incepuse să o doară capul; simţeà că se va îmbolnăvì, dacă va mai sta măcar un sfert de ceas.

Nu o întrebă nimeni unde se duce, nici acum ca nici altădată.

Madam Sălceanu, în curte, pe un scăunel, în faţa uşei, cârpeà rufele de curând spălate.

Trecând pe lângă ea, Agata o întrebă :

— Mi se vede ceva pe dedesubt?...

— Nu!.. răspunse mamă-sa, şi fata plecă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Când a trecut prin dreptul ferestrei cismarului, acesta, lăsă pantoful, peste care până atunci se cocoşase lucrând, se ridică în picioare, mişcând din mâini, de parcă s'ar fi ferit de muşte, ca să-i atragă privirea. Voiă să-l vază. Agata însă, preocupată de ea, de pantofi şi de noroiul ce trebuiă să-l ferească, trecù, eşind pe poartă.

Pe drum, se străduiă cu orice chip, să se gândească la ceeace va vorbi cu el, câte şi mai câte nimicuri toate, ce luau proporţii fantastice, în mintea ei înfierbântată. Gândurile însă nu se legau şi, cu toată stăruinţa, nu puteà prinde capăt vorbelor fără de şir, ce îi veneau pe buze, foate deodată. In locul aceluia, către care o purtau paşii, îi sta în faţa minţii, tată-său şi, limpede, curgător, viaţa de acasă, vecinii.... odaia păcătoasă pe care o locuià; igrasia pereţilor....

— Uf!... Scutură capul, dar gândurile urâte, gonite cu atâta desgust, să facă loc celor frumoase, stăruiau şi mai departe.

N'a lipsit nici imagina cismarului, căruia îi tremurau mâinile şi buzele, atunci când i-a luat măsură pentru pantofi.. Se opri mai mult asupra acestei scene, fără să ştie de ce, ca să scuture din nou capul, chemând, în faţa minţii, chipul celui ce o aşteptà ca trezită, să se întrebe, într'un refren obsedant :

— De ce mă duc?... De ce?...

Nu şi-a putut răspunde.

Se oprì în loc, se uità la o vitrină; era pe „Lipscani", mai aveà o jumătate de ceas până la ora hotărîtă, iar drumul, se făceà în zece minute. Începù să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întârzie, uitându-se pe urma cucoanelor, în toalete elegante, sau visând să-şi cumpere mătăsurile şi gătelile, arătate prin prăvăliile, lipite unele de altele, înşiruite pe amândouă părţile străzii, închipuind o galerie, a unui singur magazin, mare, unde frumuseţea luxului, fură ochii.

Se simţeà aşà de bine în lumea elegantelor ce se opreau, ca şi ea, privind rochiile, pălăriile şi dantelăriile, de uitase unde se duce şi de unde vine, ca să ajungă în foiala centrului de oraş, ispititor de bucurii neîmplinite.

Un soldat, ştergându-se pe lângă ea, o lovì cu cotul şi trecù mai departe.

Agata, revenì din gândurile fără de preţ, se uità la pantofi şi, pentrucă praful se aşezase pe lacul lucitor, ca pudra pe obrazul unei femei de stradă, intră într'un gang şi-i scutură cu batista privindu-le forma desăvârşità. Işi aduse aminte din nou de Gangu, dar cum îşi aduse aminte, se şi pierdù în umbra minţii. Se uità la ceas. Trecuse cu cinci minute, de ora fixată.

Repede, repede, de parcă cineva o gonea de pe urmă, se duceà în drumul ei, ne mai ţinând seamă nimănui şi la nimic; în grabă, lovind sau împiedecându-se, de cei ce îi eşau înainte, pe la colţul străzilor.

Trecù drumul printre trăsuri şi automobile, ca o suveică, mereu grăbità să ajungă. Ii părea rău că întârziase ca o provincială, căscând gura pe la ferestre. Gândeà că poate nu-l va mai găsì. Se întristă în suflet.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Când s'a oprit în faţa Teatrului, obosită, roşie în obraji, sudoarea îi umezeà faţa; inima îi bătea cu putere, iar ochii i se împăienjenise, de nici nu văzù de unde eşi şi cum de-i sta în faţă, omul pentru care venise.

I-a întins mâna, fără să poată spune o singură vorbă, amuţită, ca şi cum atunci i se deschisese ochii.

El, cu capul descoperit, i-a prins mâna lipind-o de buze, într'o întârziere voită. Când i-a dat drumul, Agata îşi revenise.

— Te-am făcut să aştepţi mult... Credeam...

— Ştiam că trebue să vii... Stai departe... Cunosc cartierul.

— Da?!...

— Avem cea mai mare fabrică de tăbăcărie... Tatămeu...

— Fabrica lui domnul Grigore?...

— Da...

Vorbind de fabrică şi cartier, la început, apoi de suflet, de sacrificii, de iubirea adevărată; exemplificând discuţiile cu scene de teatru, sau fragmente de roman, ca doi prieteni vechi, unul lângă altul, au coborît, pe lângă teatru, pe strada Câmpineanu, au traversat pe lângă „Lyric" şi au intrat în grădina Cişmigiu, ca să-i ocolească lacul, uitându-se, fără să vază, la lebedele albe, ce fugeau, gonite de bărcile uşoare, în cari, fete tinere şi băieţi râdeau, dând viaţă lacului cu apa liniştită, în care sălciile îşi mulau ploaia mlădiilor înverzite.

Au trecut aleele înflorate şi iar s'au apropiat de apa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lacului, privind mereu fundul, în care se oglindeau cerul, trecătorii după aleea ce-i înconjură malul celălalt şi copaci răsfiraţi cu frunza colorată.

Au ajuns în Bulevard, s'au oprit la o cofetărie, şi, iar au plecat înainte, ca doi fugari, ce căutau să ţie vremea în loc, să poată ajunge tot mai departe. Povesteau fără de legătură, toate nimicurile ce le treceau prin cap, lăsând ochilor, sarcina de a-şi mărturisi ceeace nu se puteà spune. Roşeau amândoi, întorceau capul, iar când privirile, din nou se întâlneau, isbucneau în râs, fără să ştie de ce.

Agatei îi plăceà.

Pentru întâia oară, când cel ce o conduceà, era un străin, de care se legase ca de nimeni până atunci.

Il plăceà şi-i urmăreà mişcările distinse, ocrotitoare, iar cuvintele erau aşa de frumos spuse, de parcă într'adevăr, se vedeà în lumea pe care o dorise şi nu o cunoscuse niciodată.

Işi aduceà aminte de spusele tatălui ei, de recepţiile diplomatice, sau vizitele la Legaţii...

In clipa aceia, pentru Agata trotuarul larg, al Bulevardului, ţineà locul parchetului lucitor al saloanelor, iar întreaga desfăşurare de lume, a străzii, nu erà decât fragmente din tablouri celebre: „Căderea îngerilor" de Rubens, sau goblinuri uriaşe, din vremea lui Ludovic Soare. Vitrinele?... oglinzi imense, în cari se răsfrângeau toaletele invitaţilor, la o seară de ceai, în saloanele Legaţiunei Franţei, Rusiei, sau Imperiului Britanic.

Andrei Grigore, avea, într'adevăr, ceva din etiche-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ta şi rigiditatea oamenilor ce au o răspundere în societate.

Totuş, un observator mai bun, ar fi văzut dela început, în atitudinea majestoasă, a feciorului adoptiv al domnului Grigore, reflexele parvenitului, în care pulsă sângele simplist al mamă-sei, ci nu ale diplomatului, cum îi plăceà Agatei, să-l vază.

Faptul că ea, locuià în mahalaua îndepărtată şi murdară a tăbăcarilor, îl făcù, pe Andrei, să gândească la familia ei, sigur fiind, că tată-său trebue să fie tăbăcar sau cine ştie ce muncitor de rând.

In vreme ce vorbeà cu ea despre artă şi artişti, arătându-şi competenţa; mereu amintind de Paris, Berlin sau Londra; de teatrele unde a văzut pe cutare mare artistă; ochii lui cercetau locul, prin împrejurimi, acolo, unde cu o zi mai înainte se despărţise, ca să se întâlnească acum.... La început, căutà o casă mare, unde credeà că ar fi putut să locuiască, şi nu află de cât, tocmai în Lânăriei, dar aceia erà o brutărie şi brutarul nu aveà nici fete, nici chiriaşi, aşà că nu vedeà de unde ar fi putut eşi această frumuseţe... In colo, pretutindeni, numai cuiburi vechi, igrasioase, locuite de oameni săraci, muncitori. Când i-a spus: „am ajuns", era în faţa unei curţi mari, cu o căsuţă mică în fund, iar în partea cealaltă a drumului, o cârciumă, o cismărie şi o curte strâmbă şi sucită, ca un labirint, cu chiriaşi mulţi la un loc...

Rămase cu gândul îndoelnic, dacă nu stă chiar acolo... Voià să o întrebe a cui e şi se oprì; i s'ar fi părut că toată frumuseţea ar fi dispărut în praful

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mahalalei şi a miasmelor de gunoaie de din dosul Văci Plângerii.

Agata, sub obsesia basmelor cu recepţii, trăind acvea, povestirile consulului, spuse :

— Când tata s'a retras din diplomaţie, — pe atunci reprezentà interesele ţărei, în Spania, — eram o copilă, şi, mi-aduc aminte ca prin vis, de un consul Rus... Semănaţi aşa de bine... de parcă consului de-atunci, eşti dumneata.

A doua zi, l'am întâlnit pe stradă, eram cu bona; m'a dus la cofetărie şi, mi-a dat prăjituri, ca şi dumneata.

Ce curios!... să mi-aduc aminte de o clipă a copilăriei...

Andrei, care până atunci stăruise să gândească cine era aceia pe care o însoţeà, făcù ochii mari, bucuros în gând, de a se fi înşelat asupra prezumţiilor.

— De ce s'a retras din diplomaţie tatăl dumitale?... Şi, măcinà în gând, ca un tălmăcitor de vise, să afle răspunsul.

— De ce?... Agata lăsă să treacă timp... Pentrucă... pentrucă s'a îmbolnăvit.

— Şi acum?...

— E tot bolnav.

— De atâţia ani?

— Da, incurabil....

Agata tăcù, neştiind cum să închee o discuţie, care îi păreà fără de interes.... O vânzătoare de flori trecù pe lângă ei.

— Trandafiri frumoşi!... Pentru domnişoare.... Trandafiri!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Andrei, nu auzì nimic, şi, strângând-o pe Agata de braţ, ca pe cea mai veritabilă fică de consul, trecù înainte.

În urma lor, florăreasa, strigà mereu :

— Trandafiri frumoşi!.... Trandafiri!...

Agatei, îi plăceau florile. Vânzătoarea se depărtă. Îi părù rău că nu o oprise să cumpere şi gândul îi sta mereu la coşul cu flori... Nu mai auzeà nimic... Şovăì în mers şi se oprì locului; voì să se întoarcă să cumpere un singur trandafir, măcar... îşi dădù seama însă, că l'ar puteà ruşinà.

Nehotărîtă, de parcă şi-ar fi adus aminte de ceva pentru o clipă, ca apoi să uite din nou, porni mai departe, susţinută de mâna, ce-i strângeà braţul ca într'un cleşte.

Gestul Agatei, nu fu observat de omul, care era preocupat de a şti ceva mai mult despre tovarăşa de drum.

— Incurabil....

Agata nu-i răspunse şi, animată de braţul lui, păreà că şi-a pierdut drumul şi cineva o poartă pe străzi necunoscute.

El stăruì :

— A fost în diplomaţie...

Agata, păreà că citeşte într'o carte cunoscută, pagină cu pagină.... Cu gura pe jumătate, abia înţeles, păstrând în cuvânt, o fărâmă din nostalgia celor asfinţite, spuse, mai mult ca pentru ea :

— A fost odată.... a fost ca niciodată!... şi, repede, de parcă ar fi supărat-o amintirea, urmă :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Să nu mai vorbim de asta!...
— Unde staţi?...
— In cartier cu dumneata.
— In cartier... ştiu, dar unde?.
— Cu dumneata !
— Nu înţeleg!
Agata se oprì din mers şi îl privì în ochi :
— Esti Judecător de Instrucţie?..
— N'am ştiut că te supăr...
— Nu mă supără întrebarea, dar de ce cauţi să vezi dincolo de mine?... Ţi-am spus cine sunt, tot aşa cum mi-ai spus şi dumneata, totuşi, asta nu înseamnă însă că eşti altceva, decât consul rus... Ha, ha, ha, ha!...
— Iar dumneata...
— ... o copilă mică care mănâncă prăjituri şi pe care, dacă ai lăsa-o de braţ, s'ar pierde.

Au râs amândoi şi au mers mai departe, susţinându-se, unul pe altul, găsind o plăcere în a urmări mişcările trecătorilor ce le eşiau înainte, imitându-i. Petrecerea aceasta ii amuză. Fără să mai gândească la ceva, zeflemişti, se agăţau de toate defectele trecătorilor, ca două haimanale ce se întrec în a asvârlì cu scaeţi, în lumea de pe stradă.

Când s'au despărţit, era seara târzie. Şi-au dat întâlnire pentru a doua zi şi au plecat. Ea, ducând visurile, pe cari le făurise singură fiind, visuri ce nu se închegau într'o formă definitivă, rupându-se din nebuloza vremii; iar el, purtând trufia cuceritorului, nervos, învârtind bastonul, lovind bazaltul sau bor-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dura trotuarului, accentuând gândurile sortite împlinirei.

Fluerà şi fredonà arii de lume, auzite prin cabaretulê Berlinului sau ale Parisului. Erà sigur de isbândă.

La douăzeci şi şapte de ani, bărbatul nu visează. La vârsta aceasta stăpânesc simţurile şi simţurile inerent omeneşti, îl ameţeau ca într'un vârtej, ce-l furase dincolo de stavilele, pe cari le-ar puteà ridicà în cale, sufletul. Era în drum de realizare a pornirilor ce îl duceau, asemeni, fluerului şi cântecului cu care se întovărăşeà.

Pe strada Cuza Vodă, în întunericul nopţii, străpuns de câteva vârfuri de ace înroşite, ale felinarelor cu gaz, un car cu fân, tras de doi boi, se clătinà prin hopuri, ca o negură uriaşă.

Andrei nu vedeà unde calcă, din cauza întunericului. Aprinse o ţigară şi aruncă chibritul în vârful carului, gândindu-se, că dacă va luà foc, izbânda va fi a lui.

Cât ai clipì din ochi, flăcările cuprinse întreaga grămadă, luminând până departe, drumul pe care trebuià să treacă omul fericit.

A ars fânul, a ars căruţa şi nici boii n'au mai putut fi dejugaţi. Flăcările se ridicau, în limbi uriaşe, de parcă ar fi vrut să incendieze tot cerul.

Andrei, pentru o clipă sfios, apoi fluerând, se depărtă repede în lumina focului, care îi aruncà umbra, până departe, lipind-o de zidurile caselor pipernicite.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Gândeà la Agata, gândeà la el, şi mai mult la el decât la ea, mereu fluerând şi mereu lovind cu bastonul în bordura trotuarului.

S'a stins lumina...

In noapte, se auzeà mugetul vitelor şi văicărelile desnădăjduite ale ţăranului, schimbate când şi când, în înjurături puternice, adresate nopţii care îl învăluise, odată cu mistuirea a tot ce avea: car şi boi....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In fiecare zi, dimineața și după masă, Agata eșià în oraș, unde întârzià, uneori, până seara, după apriusul luminilor. Scăpată de orice încătușare, se ducea pe la prietene sau cinematografe, urmărind jocul artiștilor în diversele filme pe cari le vedeà, și nimeni nu o întrebà, nici unde se duce, nici de unde vine ; mamă-sa bucuroasă de bucuria fetei, de a respirà un alt aer de cât acela al câmpului de gunoae, iar tată-său, pentrucă rare ori era acasă și atunci, de cele mai multe ori, dormeà, odihnindu-și beția. Vecinele? nu aveau nici o cădere, și-apoi cucoana Sanda știà bine că, o fată, la vârsta și mintea ei, își dă seama de ce trebue și de ce nu trebue să facă; ba uneori, ispitită de povestirile Agatei, cu scene de cinematograf și teatru, o îndemnà cu întrebările la dragostea liberă, care i-ar puteà aduce câștiguri destul de mari, ca să nu sufere.

— Mai cu seamă acum, când ești artistă...

Gangu, aveà grije, ca și mai înainte, de familia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Consulului, plătit pentru osteneala aceasta cu o vorbă sau o privire a domnișoarei.

Era fericit când, pe scaunul apropiat de al ei, asculta cu alții cele petrecute în lumea artiștilor, lume ce începuse să-l intereseze de aproape, tot așa de aproape ca vre-o întâmplare caraghioasă de peste zi, de care Agata râdea, iar el, numi ochi și urechi, să prindă adevărul adevărat al bucuriilor ei.

Nu i se ștergea din față, tânărul cu care a văzut-o venind, până aproape de casă și despre care niciodată nu pomenise un cuvânt.

Îi părea rău că-i ascunde, în vorbe multe, pripite și în râs nemotivat, o stare de mulțumire sufletească, pe care numai în chipul acesta și-o puteà mărturisi, mințind.

— De ce atâta fățărnicie?!

Îi era ciudă, că vâzându-i împreună, nu s'a oprit locului, ca apoi să calce pe urmele necunoscutului, trecându-i înainte sau rămânând în urmă, astfel, ca să-l poată vedeà, să-l cunoască...

— Am să o urmăresc...

Nu mai gândì și simți cum i se aprind obrajii, de parcă cineva l'ar fi isbit cu nuele peste față, și, rușinat, ticăloșindu-se de patima urâtă ce-l stăpânea, fără să știe de ce, își spălă mâinile, ca un al doilea Pilat, ce se lapădă, nu de răspundere, ci de murdărie.

Seara, până târziu, când ochii nu i se puteau închide de nesomn, sfredelind întunericul, se întrebà mereu :

— Și pentru ce?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se sculă din pat, se plimbă prin odae, din părete în părete, şi, toată noaptea, vorbi cu înţeles şi fără de înţeles.

— Nu! E o nebunie.... Nici nu se poate măcar, să gândesc la ea.. Nu!... Sunt un ticălos!... Darurile mele au fost curate... Nu m'am gândit la nimic!.. Atunci?... Mă cutremur!... O să înebunesc deabinelea !...

Spre ziuă, ameţti de gânduri, ca de băutură, se culcă şi adormi, mereu tresărind, în somn, asemeni bolnavilor de friguri.

Se hotărî ca de a doua zi chiar, să nu mai dea perdeaua la o parte din dreptul ferestrei, să-şi înfunde urechile cu bumbac, să nu vază şi să nu audă nimic, gonind, astfel, gândurile ce-l copleşeau.

Câteva zile în şir, fără să o vază, îi va aduce liniştea, pe care nu o mai aveà.

A doua zi, nu s'a mai dus la masa lor, spunând că nu se simte bine, numai şi numai să nu o mai vază.

Închis în casă, de dimineaţă până seară, aplecat în faţa banculuj de lucru; strângând între genunchi, mereu aceiaşi pantofi, pe cari aveà să-i pună în picior cine ştie ce curtezană sau fată nevinovată.

Spre seară, uşa se deschise şi madam Sălceanu, îi aduse, pe o farfurie, o cană ce abureà.

— Bea ceaiul.... Ia şi o chinină!... O să-ţi facă bine!.... Desigur te-ai îmbolnăvit de friguri.... te-o fi pişcat vre-un tântar din baltă....

Gangu nu răspunse, îşi trecû mâna peste frunte. Se aprinse la faţă, bucuros poate, ştiind că cineva îi poartă şi lui de grije. A luat chinina, a băut ceaiul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi, mulţumind, sărută mâinile doamnei Sălceanu.

Când a plecat doamna, în mijlocul odăei, se ivì cucoana Sanda, apoi Italianul cu nevasta şi, într'o clipă, toată curtea ştià că Alexandru Gangu, e bolnav.

Toţi, cei din curte, pe rând, veneau să-i spună ce trebue să facă, să scape de frigurile de baltă.

Italianul, fu de părere ca să cheme un doctor. Gangu se împotrivì, spunând că nu are nimic, ca până a doua zi se va face bine. Cucoana Sanda îi recomandă, să ia coajă de ouă în rachiu de drojdie, şi, tot aşa, fiecare, găseà să-i spună câte ceva.

In clipa aceia, cismarul, se simţeà într'adevăr bolnav. Trupul îi ardeà şi capul tot, i se brobonă de sudoare. A închis ochii, iar când i-a deschis, nici unul nu mai erà în casă, plecaseră cu toţii.

— Dacă ar fi fost acasă, poate, ar fi venit şi.. In clipa aceia auzì cuvântul Agatei, care îl întrebà pe tată-său, ce se găseà, ca niciodată, mai devreme acasă :

— Ai adus vre-o gazetă ?...

— Nu !

E acasă.... Ştie că sunt bolnav şi n'a venit.... Rămase un moment fără să se mai gândească la ceva, apoi, clătinând capul, răscolì toată răutatea omenească ce sălăşuià în el.

Trase zăvorul la uşă, despărţindu-se şi mai mult de lumea din afară, suflă în lampă şi se culcă, să doarmă.

Afară, vorbele chiriaşilor şi ale Agatei, care nu-şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

găseà odihnă din cauza zăpuşelei ce se lăsase, numai conteneau din sporovăială.

Lui Gangu, îi părea rău că se făcuse bolnav, că stinsese lumina.

— Poate că tot ar fi venit.... ea ori altcineva....

Ar fi vrut să iasă în curte, să stea în cerc cu ceilalţi, să asculte şi să răspunză întrebărilor cu un da, sau nu; să facă haz de vorbele cucoanei Sanda, sau să spună ca şi Agata :

— Ce frumoasă lună!... cum se rostogoleşte printre nouri... Cuvinte, la cari cucoana Sanda, urmà :

— Aşa, soro, unde o fi mergând mereu, de n'are astâmpăr?... Ca şi dumneata, domnişoară, toată ziua umbli şi tot nu-l afli.

— Cucoană Sando....

— Lasă dragă, parcă eu n'am fost la fel...

— Pe cerul Italiei, e mai frumoasă luna ca aci... spuse, nevasta cântăreţului.

— O fi alta, îi răspunse cucoana Sanda.

Şi tot aşa, cu lună, cu Italia... a mai trecut vremea... Femeile s'au dus la culcare şi nu s'a mai auzit, şoaptă, în curte, iar cismarul, până târziu, desträmând împletitura gândului, — dela o clipă la alta — trăià cât un veac.

Işi aduse aminte de spusele consulului, că numai el e artist. Işi trecù prin faţa minţii, cărţile citite, romanele, — rele sau bune, — retrăind poveştile de dragoste sau necaz, ale eroilor citiţi, ca şi cum ar fi răsfoit o serie de fotografii, aşezate teanc, în cari îşi găseà asemănare chipului, în fiecare din eroi, trăind

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o jumătate de ceas, în lumea ce nu era a lui şi care se şterse, dându-i prilej să se întrebe, de ce stă pe întuneric? ...

Cu ochii mari deschişi, făcând sforţări să vază prin unghere, îşi aduse aminte de cei din curte.

Se sculă, ascultă cu urechea la uşă, ca slugile ce vor să ştie, cum îi preţuesc stăpânii, şi nu auzì nimic. Se uită pe lângă perdeaua ce nu acopereà geamul în întregime, privind pieziş, spre uşa casei Consulului, şi nu văzù nimic.... Deschise fereastra.

Singur, sorbeà noaptea, cu fiecare respirare... Nu gândeà, cum nu puteà nici să doarmă, nici să lucreze... Ce trebuià să facă?... Privì stelele, le numără până la două sute, şi.... atât.... Iar îşi aduse aminte de cărţi, şi de oameni, şi cu ele, de cei ce le scrisese....

Printre aceştia, limpede şi luminoasă, îi apărea, aşa cum îl văzuse în pagina întâia a cărţei, cu părul mare dat peste cap, mustaţa tocată pe buze şi nasul turtit, chipul lui Gorki... Hamal în port, vânzător de mere pe uliţă şi vagabond al marei Rusii... Îl priveà în faţă...

Deschise cartea ce o avea înainte-i : Konovalov...

— Konovalov !...

Il cetea pentru a treia oară, oprindu-se la fiecare sfârşit de pagină, căutând să înţeleagă, cuvânt cu cuvânt, ca apoi, să se nedumirească, de cum omul acela, cu nasul turtit, care nu învăţase mai multă carte ca el, putuse, fără vorbe meşteşugite, să scrie şi să lege gând de gând, împlinind povestirea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ăsta om !...

Şi cartea, înţeleasă pe jumătate în trecut, se deschideà limpede în faţa minţii, de parcă totul se schimbase.

Ceti altă bucată, şi-apoi alta, şi alta, iar ochi-i, pierduţi pe slovele mărunte, se străduiau să afle taina meşteşugului, ce-l puneà aevea în faţa oamenilor, buni şi răi.

Noaptea se irosì, ca bruma toamnei în răsăritul soarelui.

Se lumină de ziuă.

Cerul începù să albăstrească şi stelele să-şi închiză pleoapa.

Patru de dimineaţă.

Domnul Niţă, se duceà la piaţă; văzând lampa aprinsă şi geamurile deschise, la cismar, se duse să-i deà bună dimineaţa.

— De dimineaţă te-ai sculat!...

Gangu se sperie la început, apoi nedumerit, închipuindu-şi că numai puţină vreme trecuse de când toţi ai curţii, erau în faţa uşei consulului, răspunse-:

— E târziu?...

— Ba e de vreme!... Mă duc la piaţă...

— O să mă culc şi eu...

— Cum!... N'ai dormit?... Ţi-a fost rău ?...

— Nu, dar...

— Ai lucrat... bine faci.... S'auzim de bine. Şi domnul Niţă plecă.

Când s'a culcat Gangu, toată curtea erà în picioare. Domnul Sălceanu, plecà la lucru, femeile după târgu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

eli, iar filarmonistul, dascălul şi mecanicul, care nu aveà de lucru, fumând, pe scăunele, în faţa uşei lor, făceau politică de răsboi. Metzano, vorbind despre vitejia soldatului Italian, mecanicul de abatorul de la Mărăşeşti, iar dascălul, de puterea lui Dumnezeu, care, cum a vrut aşa s'a făcut....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Gangu, încercând să se desprindă din lumea reală în care se găsea înstrăinat, seara, după lucru, lăsà perdeaua de stambă colorată, a ferestrei şi, în faţa dulăpiorului, sau lungit pe pat, cetià.

Numai aşà puteà fi altul.

Puse stăpânire gândurilor de dragoste, ce-l făcù să-i svâcnească tâmplele, de câte ori o vedeà sau numai auzeà cuvântul Agatei, şi limpezit sufleteşte, de toate frământările, făcù din ea, simbolul unei frumuseţi îndepărtate, la care nu trebuià să se gândească altfel, de cât ca la o icoană, sau omeneşte, ca la o soră ajunsă bine, cu care nu poate stà de vorbă, mulţumindu-se numai să o vază.

I se părea că prea furase mult din sufletul oamenilor, ca şi Iuda, în schimbul câtorva arginţi. De áceea, spunând că are de lucru, că nu i-e foame, sau că va mâncà mai târziu, începù să lipsească dela masa comună.

Dintr'untâi, doamna Sălceanu, stăruì în a-şi ţine obiceiul; văzând, însă, că într'adevăr, cismarul aveà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mult de lucru și între două împunsături de ac lua o înghițitură, începù a-i aduce farfuria cu mâncare, în casă, la el.

Nu mai eșià prin curte de cât prea puțin, atât cât îi trebuià să fumeze o țigară, sau când domnul Consul, îl chemà să stea de vorbă, sau să-l trimeată la cârciumă, să-i aducă vin.

Agata, înțelegeà și nu înțelegeà, purtarea aceasta și, dornică, de a-i răsvrăti sufletul, — în potriva lui însăși, — într'o seară liniștită, omorâtoare de zăduf, când femeile și fetele mahalalelor, foiesc pe străzi, plimbându-se în sus și în jos, respirând răcoarea serii, la propunerea cucoanei Sanda și a Didinei, de a se plimbà pe bulevardul Lânăriei și pe cheu, în jos. Agata primì, spunând că în drumul acesta, să fie întovărășită și de Gangu.

— E seară, și... e bine să fie un bărbat cu noi...

Consulul crà la cârciumă, iar domnul Niță, plecat la țară după vite.

Agata se oprì în fața ferestrei cismarului, cerându-i să le însoțească. Gangu primì și, câte-va minute în urmă, după ce își schimbă hainele, călcà înapoia femeilor, pe strada întortochiată a Broștenilor, până ce ieșiră în bulevard.

Pe la cârciumi, la mese, în marginea trotuarului, lucrătorii tăbăcari, beau și discutau, destul de tare, ca să poată fi auziți și de alții.

Il văzură pe Consul, pe Gheorghe, pe Matei și pe mai toți câți îi cunoșteau.

Agata, cu capul plecat, privind pe fâșia de asfalt

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din mijlocul trotuarului, își vedeà drumul ținându-se cu mâna de brațul croitoresei, care vorbeà, ca și cucoana Sanda, știute și neștiute, uitându-se, când și când, în dreapta sau în stânga, pe la ușile cârciumilor prin fața căror treceà :

— Uite-l pe Laioș, cu nevastă-sa... Mare bețiv și ăsta... Și Dumitru, și moș Vasile.... Iar o să-l bată nevastă-sa...

Apoi cucoana Sanda continuà mai departe, povestea, întreruptă o clipă, de cum se dusese odată la nuntă :

Pe atunci eram tânără....

O băltoacă de apă ce se scurgeà dintr'o cișmea deschisă, le făcù să ocolească locul; una câte una, se desprinseră de braț, să păsească noroiul. Agata apucă mâna cismarului, o strânse cu putere, ca sprijin și sări; apoi îi dete drumul, prinzând din nou brațul croitoresei, ca într'un clește, de o făcù pe aceasta să spună :

— Stai, soro!.. Imi învinețești carnea... Vrei să-mi găsesc beleaua cu Gheorghe?...

Agata se aprinse la față și începù să râză pe înfundate.

Gangu le urmà.

Din întuneric, le veneà în față un alt grup de plimbăreți. Se ocoliră și trecură mai departe. Prin fața curților, pe bănci și în picioare, nevestele tăbăcarilor, cu fetele de pe la fabrica de conserve, rânduite, ca într'o sală de spectacol, făceau ochii mari, să le vadă chipul, căutând să afle în fiecare, o cunoștință, ca a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poi abia depărtate, în urma lor, în şoşoteală, să spună una, din cele cu grămada, în poartă :

— Uite, ai văzut-o?... Aia din mijloc, e artista care şeade în Broşteni... O frumuseţe!... Să vezi ce frumoasă e!.... Foarte frumoasă!... A!... Ferice de ea!...

Cucoana Sanda uitase de nuntă şi cum se uită, cu ochii în toate părţile, începù a-şi aduce aminte din trecut, şi de oameni.

— Acì, şi arătă cu mâna peste drum, stă Tana, măcelăreasa.... Foarte bogată. Are o fată, să nu mai dea Dumnezeu.... o stricată.

— Uite, şi arătă în altă parte, casele astea au fost ale unui colonel.... Cum trece vremea!... Nu ştiu ce s'o fi făcut cu el.... o fi murit.... Dincolo, e preoteasa Chiva, săraca!... O lună a trăit cu popa şi a rămas văduvă.... Tânără, frumoasă, şi vezi dumneata soarta ei, nimeni n'a mai luat-o.... A îmbătrânit singură.

Înainte vreme, pe-acì, erà pustiu şi murdar. Acì şi la Vladimir se făceau căluşei, dulap şi panoramele... Acì se adunau....

Tot aşa, fiecare casă şi fiecare loc, trezeà aduceri aminte neveştei domnului Niţă.

Agata gândeà la altceva; Didina, erà fericită de tovărăşie, iar Gangu păreà că rămăsese singur în faţa cărţilor, cu lumea lor, de care nu se sfiià; şi toţi, mergeau pe acelaş drum....

Au ocolit colţul bulevardului, trecând pe cheu, spre Abator.

Prin faţa fabricelor *Lemaitre,* ce-şi ridică coşul de fier, înegrit de fum, ca un stâlp de hotărnicie între

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

două moşii, cineva se oprì în lumina unui felinar, prin faţa căruia treceau femeile.

Abia câţiva paşi făcuţi şi cucoana Sanda, şoptind şi râzând, îi spuse Agatei, strângând-o mai aproape de ea :

— Băiatul domnului Grigore.... S'a uitat la dumneata de parcă te-ar fi semuit....

Întoarse capul, privì în urmă şi continuă :

— Da.... să ştii că te asemueşte, sau te-a plăcut... Se uită mereu!...

Gangu, recunoscù în umbra de sub felinar, pe tânărul ce o întovărăşise pe Agata, în ziua examenului.

Agata se roşì toată şi, râzând, se întoarse, plimbându-şi ochii în urmă, peste umărul şi capul cismarului.

— Da!... A eşit într'o parte şi se uită după noi!... Nu se mai vede.... Şi, zici că e bogat băiatul domnului Grigore.... Cine e acest domn, Grigore ?...

— Vai!... fabricantul unde lucrează domnul Consul.... Milionar.... putred de bogat....

Gangu se uită şi el în urmă: i se părù că vede încă umbra rezemată de stâlpul felinarului.

Cheiul gârlei e mai întunecat ca celelalte străzi. Lipsa de locuinţe pe dreapta şi pe stânga, pomii, unul lângă altul, carî împiedică lumina felinarelor cu petrol cu licăritul de o clipă, te fac să-ţi pară şi mai întunecată noaptea.

Femeile tăceau; singură apa Dâmboviţei şopoteà liniştită, încreţindu-şi, pe alocurea, faţa, în câte o buturugă de pom sau o ridicătură de nisip, ce eşeà la suprafaţă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Deodată, ca îndemnată de cineva, Agata începù a spune, fără şir şi seamă, tot ce-i treceà prin minte şi, pentrucă singurătatea erà tot mai stăpână, începù a cântà, apoi a declamà versuri, neînţelese de cei ce o însoţeau.... Erà veselă, erà nebună, aşà cum nimeni nu o cunoscuse până atunci.

Cucoana Sanda şi Didina erau fericite de fericirea ei, preţuind în toate mişcările, talentul actriţei desăvârşite.

Gangu aprinse o ţigară. Agata se oprì brusc, devenind serioasă.

— Am crezut că sunt singură.... De ce taci? De ce taci, domnule Gangu ?...

— Când şopotă apa şi noaptea ne învălue, mi-e frică!... Fii veselă, domnişoară, cântă.... Voiu înţelege şi mai bine tăcerea....

— Poftim de vezi.... Ai vorbit ca un popă, spuse cucoana Sanda.

— Ca un dascăl, întări Didina croitoreasa şi începù să râză.

— Ca un poet, urmă Agata.

— De ce râzi de mine domnişoară?... Eu sunt cismar.

— N'am ştiut că te supără o comparaţie, atât de frumoasă.

— Tocmai pentru că e frumoasă !...

— Ia poftim încoa.... Şi Agata îl apucă de braţ, se aplecă puţin în jos, sprijinindu-se de umărul cismarului, aşà ca şi cum ar fi vrut să-i arate mai bine şerpuirea apei întunecate, ca de păcură, luminată numai prin încreţirea undelor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Uite ce frumoasă e.... cât de liniştită.... ce fără de griji trece!... Ce zici?... Dacă ar fi lumea o apă?...

— N'ar mai fi apă.... N'ar mai fi lume !...

— N'ar mai fi apă.... n'ar mai fi lume!... Se desfăcù brusc de braţul cismarului, luă pe amândouă femeile, una în dreapta şi alta în stânga :

— Să ne înapoiem !...

Când s'au apropiat de Lânărie, sub acelaş felinar, spre care se întindeau două fâşii luminoase, din ferestrele cârciumei din colţ, sta feciorul domnului Grigore, ca o umbră de cărbune pe un fond luminos.

Croitoreasa şi cucoana Sanda îi strângeau braţele Agatei, din două părţi.

— Să trecem pe lângă el....

— Nu! răspunse Agata, nu !...

— Stai, soro!... De ce eşti aşà de sălbatecă ?... Unde dă Dumnezeu să te vază şi să se amorezeze de dumneata.... Bogat, frumos.... E cam strengar, dar.... chiar dacă nu te-ar iua de nevastă şi tot ar fi bine ... Şi apoi, decât nevastă săracă, mai bine amantă bogată.... Ştiu eu ce vorbesc !...

— Te rog, cucoană Sando !...

— E, că nu mai sunt eu fată... spuse croitoreasa încet, cu părerea de rău, de a nu fi ştiut atunci ce ştià acum. În faţa minţii, îi sta chipul elevului de Administraţie, cu galoanele până în umăr, cismele de lac şi sabia strălucitoare, ca a unui Arhanghel.

Agata îşi plecă capul şi se dete în umbra femeilor, fără să se prea apropie de Gangu. Trase de braţ pe croitoreasă şi, trecù drumul, piezişi, grăbind în dreb-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tul felinarului, de sub care ochii vii ai lui Andreiu o urmăreau.

O luară pe Lânărie, întâi pe marginea împietruită a drumului, pentru că erà mai întuneric, ca apoi, o sută de paşi mai departe, să reià fâşia îngustă a asfaltului, ce duceà spre casă.

În vreme ce tovarăşele de drum, povesteau de norocul fetelor la măritiş, Agata se gândeà la el, vorbeà cu el, şi trăià numai pentru el.... Îşi simţeà bătăile inimei în gât, iar corpul tot, moleşit şi înfierbântat, de parcă ar fi stat în dogoarea focului.

Îşi dădù seama că prea a tăcut, şi ca să-şi stăpânească pornirile, ce o îndemnau să mărturisească femeilor, povestea cu fiul domnului Grigore, se porni dintr'un nimic, a vorbi de teatru, arătând înţelegerea interpretărei cutărui mare actor sau actriţă, în anumite roluri, pasionându-se singură de tot ceeace spuneà, uitând că cine o ascultă, e Cucoana Sanda şi Didina croitoreasa, una nevasta lui Niţă măturaru şi cealaltă a lui Gheorghe tăbăcarul.

Mulţumită în suflet, de rostul unor anumite taine ale teatrului, neînţelese până atunci, înflăcărându-se mereu, tot drumul nu făcù decât să vorbească singură.

Şi-a reîmprospătat, în minte, studiul critic al pieselor lui Shakespeare, — îndeosebi Hamlet, — şi urmând slova cărţei citite, se adresà, deopotrivă, când cucoanei Sanda, când nevestei tăbăcarului.

— Hamlet nu e un nebun. Hamlet e un om cu mintea întreagă, poate şi de-acì şiretenia de care s'a fo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

losit toată vremea. Iubirea lui pentru Ofelia, a fost adevărata iubire, însă Ofelia, care erà o naivă, care nu ştià nimic mai mult decât ceiace îi spusese tatăsău, n'a putut înţelege nici dragostea lui Hamlet, nici ticăloşenia ce o serveà ea.

— Hamlet, Hamlet....

Agata îşi aduse aminte de scena când Hamlet, gândind la rege, străpunge prin perdea pe sluga acestuia, ca să omoare laşitatea spionului, şi tot el respectă clipa de rugăciune a ucigaşului tatălui său, cruţându-l, ştiind că într'un moment de reculegere sufletească, moartea n'ar mai fi o pedeapsă, ci o binefacere. De aceia se depărtează, ca să iscodească chinurile remuşcării ce aveau să-l omoare, clipă cu clipă, mai înainte de a fi curs sângele.

— Hamlet!... Hamlet !...

Un tăbăcar beat, bocănindu-şi cismele de bolovanii drumului, cântà, ducându-se acasă, să-l certe nevasta, sau să şi-o bată.

Agata se scutură; visase parcă. Pe buze îi stà numele lui Hamlet şi se întrebà în gând :

— Hamlet!.... De ce Hamlet şi nu Romeo ?.... Hamlet !...

Cotiră pe lângă şcoală, lăsând asfaltul drumului, îngropându-şi urmele, în praful moale, alunecos şi alburiu, ca făina de secară.

Gangu, se uità în urmă. La câţiva paşi, înapoia lor, umbra omului de sub felinar, erà după ei.

Pe strada Broşteni, murdară ziua şi întunecoasă noaptea, luminile celor câteva felinare, aruncate îna-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dins parcă, în dreptul maidanelor cu gunoaie, mici candele, în mijlocul globurilor, cocoţate în vârful strâmb al unor pari bătuţi în pământ.

Andrei Grigore, erà mereu înapoia lor. Gangu nu-l mai vedeà, dar îl simţeà, cum, poate, îl simţeà şi Agata.

În faţa urmăritorului, rochiile albe, ale femeilor, pătau întunericul. Când acestea s'au oprit la poartă, prin faţa lor, a trecut străinul.

Agata se înroşì toată. N'ar fi voit niciodată, ca el să ştie că locueşte într'o asemenea casă. Fugì în curte, iar cucoana Sanda, croitoreasa şi cismarul au rămas la poartă. Câteva clipe în urmă, văzură pe tânărul care se înapoià, apropiindu-se şi privind ţintă în ochii femeilor, de parcă pe ea ar fi căutat-o. Şovăì în mers şi trecù.

Amândouă recunoscură în el, pe băiatul domnului Grigore şi, cu mâna în dreptul gurei, ruşinate sau mirate, spuseră, aproape în acelaş timp :

— L'ai văzut ?...

— Să ştii că nu e lucru curat.... Ce zici, domnule Gangu ?...

— Nu zic nimic !...

Femeile tăcură, se uitau una la alta, înţelegându-se din ochi. De bună seamă, gândeau ele ceva, poate chiar la Agata şi cu mai puţin respect şi mai puţină dragoste, ca altădată, trecând-o şi pe ea, în rând cu oricare alta.

— Proastele de noi!... Şi, cucoana Sanda, clătină din cap....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Agata revenì. Erà tot așà de împurpurată, ca o clipă mai înainte. Tăcerea femeior și zâmbetul acestora, ce nu încetau o clipă de a o sfredelì cu privirea, părea că-i spune :

— „Știm“....

— Ce ai?... o întrebă într'un târziu, cucoana Sanda. De ce ai fugit ?...

— Mi-e cald.... a început să mă doară capul !...

Proprietăreasa își lipì mâna de obrazul domnișoarei.

— Ca focul!... Las' că o să treacă... Nu-i așà, Didino?... Dacă vrei, să-ți descânt de deochi !

— Nu, mulțumesc!... Nu mi-e bine deloc.... Noapte bună!... Noapte bună, domnule Gangu; îți mulțumesc de tovărășia ținută! Îi strânse mâna, întârziind câteva clipe.... Noapte bună !...

— Noapte bună, domnișoară !...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pentru Andrei Grigore, se limpezì taina Agatei, pe care, în ciuda spuselor ei, o crezuse fata vreunui negustor sau mic prăvăliaş din suburbia tăbăcarilor. Nu mai aveà nici o îndoială; erà una din rândul celor multe, cari alcătuesc tinereţea mărginaşelor şi acum, gândind mai temeinic la cariera ei de artistă, îşi întăreà şi mai mult convingerea făcută, că porţile Conservatorului, se deschid numai periferiei. Actorii, nu erau decât haimanalele mahalalelor — şi el visase altădată, să facă teatru, — iar actriţele, fete sărace şi ambiţioase, cari mai înainte de a se prostituà, cer încuviinţarea societăţei, la care aspiră, în lumina rampei. Părerea lui erà sau a altora, nu prea ştià; în urechi însă, păreà că cineva complectează regula sau maxima, vorbindu-i înainte :

— Fete sărace, libere în creştere, candidate a ajunge actriţe — în cazul cel mai fericit, — când ar aveà talent şi, de cele mai multe ori, femei de stradă, cu oarecare falsă poleială de educaţie, manieră şi, libertate în expresii.

Urechile începură a-i ţiuì, ne mai putând înţelege

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nimic din ceeace i se spunea. Nu mai gândeà la ea decât ca la ceva care va sfârşi să-l plictisească în curând, socotind în atitudinea de până acum, jocul inteligent, cu care credeà că-l poate prinde. Astfel, trecând cu gândul, dela un cuvânt la altul şi dela situaţii la situaţii, — zi de zi, — cercetând vremea de când a cunoscut-o, îşi aduse aminte că e :

— „...fată de consul".... poveştile cu „serbările la Curţi" şi de toate spusele, cari păreau atunci fantasme, ce luau proporţii grandioase de adevăr şi mărire. Făcù o apropiere între cuvintele de laudă pe cari le spusese şi el pe când erà în străinătate, pe când, născocind poveştile de nobleţă princiară ale familiei din care coborà, uità cu desăvârşire că fusese adunat din gunoi de domnul Grigore, care nu aveà copii şi care nu erà altceva decât o calfă de tăbăcar, ajunsă.

Minţise el atunci, cum minţeà şi ea acum, iar povestea Consulului rus, cu care îl asemănà, Andrei o puneà în socoteala caracterului de perversiune pe care îl are femeia, în toate împrejurările, de câte ori vorbeşte, ca să spună o minciună.

Aşà gândeà Andrei, în drumul spre casă, orbăcăind pe drumul întortochiat şi întunecos, al Broştenilor, în seara în care necunoscutul i se luminase în faţa minţii, odată cu curtea, strada şi femeile în tovărăşia cărora o văzuse.

A doua zi, nu se mai duse la ora obişnuită, să se întâlnească, în locul ştiut, pe porţiunea de drum dintre Cuza-Vodă, Bulevardul Mărăşeşti şi Calea Şerban Vodă; distanţă pe care, până atunci, în fiecare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zi, făceà naveta cu ceasurile, până ce o vedeà venind, ca apoi, încet, încet, să o ia înainte, până ce ajuns de ea, — ca şi cum întâmplarea i-ar fi scos-o în cale, — braţ la braţ, ca doi îndrăgostiţi, să ajungă în inima oraşului, pe Calea Victoriei, să se plimbe.

Nu!... Andrei nu s'a mai dus la ora ştiută de amândoi şi nemărturisită de niciunul; în schimb, însă a trecut pe strada Broşteni, de trei ori, în sus şi în jos, uitându-se în curtea în care Agata se pierduse, şi, atent, ca un cumpărător de imobile, cercetà casele joase, igrasioase, cu uşile deschise, una lângă alta, înţelegând destul de bine cuvintele ce i le spusese, altădată, în trecerea prin faţa vitrinelor mari, luminoase, ale oraşului :

— „De ce cauţi să vezi dincolo de mine ?..."

Andrei erà bucuros. Nu mai gândeà la nimic. Ochii, ca două picături de otravă, se luminau şi se întunecau sub arcuirea sprâncenelor, după cum sângele îi congestionà mai mult sau mai puţin faţa. Plimbându-şi mâna ca într'o mângâiere, simţeà formele trupului ei mlădios, în care parcă îşi înfundase capul, simţindu-i căldura şi mirosul cărnei....

— Ha, ha, ha!... Şi nici o răspundere, nici o răspundere! O fată a mahalalei.... O floare în câmp....

Fluerà şi loveà cu bastonul bordura trotuarului, măsurând drumul cel mai scurt la isbândă.

— A mea va fi !...

Când Agata i-a spus că l'a văzut în seara aceia, el a răspuns liniştit, minţind, că a stat acasă, având mosafiri....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi pentru minciuna aceasta, Agata, îl iubì şi mai mult. Credeà în visuri....

Andrei devenì tot mai pasionat, tot mai nervos. Declaraţiunile de dragoste pe cari i le făceà, fără să mai vorbească ca altădată de artă şi de frumos, sau de valoarea literară a anumitor bucăţi ştiute, păreau declaraţiunile soldaţilor, în zilele de duminecă, seara, în umbra porţei, când servitoarele râd pe înfundate, ţinându-şi pumnii la gură, sau ferindu-şi sânii.

Agata se oprì în loc, îl cercetă o clipă şi, departe de a-i înţelege gândurile, vedeà în schimbarea de manieră a lui, obârşia neamului de tăbăcar, de a cărei rămăşiţă de brutalitate nu se putuse scăpà în străinătate.

— Ce-i?... întrebă Andrei, surprins de cercetarea făcută.

Şi Agata i-a răspuns :

— Eşti pătimaş !...

O clipă în urmă îşi trecù prin faţţa minţii, eroii picselor şi, fragmentat, ca fărămituri dintr'un bibelou de porţelan spart, văzù scena, piesa, lumea, lumea multă ce venise să-i vază debutul.... Şi gândul i se oprì.... Garderoba....

Vedeà o garderobă uriaşă, de lux princiar şi în faţa ei, Andrei.... Imediat, o alta, sărăcăcioasă, din cârpe vechi, refăcute, mătăsuri tăiate, de proastă calitate, cu mărgele de sticlă, înşirate, stângaci, de o mână nepricepută a vre-unei croitorese, poate chiar a Didinei.... Şi, iar garderoba luxoasă.... şi iar dulapul sărăcăcios....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Câteva minute, odată cu gândul, ochii ei priveau, când în dreapta, când în stânga, de parcă aevea vedeà.

Se uită în ochii lui Andreiu, care repetà, mereu, aceleaşi şi aceleaşi cuvinte, în toate gamele :

— Tu vei fi cea mai fericită.... cea mai luxoasă.... Te iubesc!... Vei fi a mea!... Vei fi!... Înţelegi?... Vei fi!... Şi se aplecă, strângând-o pe după mijloc, de parcă ar fi voit să facă un trup.

Gândul Agatei, făceà apropriere între ceeace va fi ea şi omul care o strângeà tot mai mult, de parcă ar fi vrut să rupă carne din carnea ei.

Nu i-a răspuns cuvintelor, nici gestului. Ştià bine că unei actriţe i se poate spune orice; şi-apoi, nu va interesà pe nimeni, viaţa ei de înainte de teatru. Când va fi mare, mare de tot, cea mai mare actriţă....

În urechi îi sunau cuvintele lipsite de decenţă, învăluite în zâmbetul şi suspinul lung al celor îmbătaţi de mirosul cărnei.

Vorbeà Andrei.

Agata se gândeà, ce caraghios ar fi din parte-i să răspundă cu îndoiala şi pudicitatea unei fete crescută pentru a aşteptà ziua când, tatăl, sau vre-un unchiu din familie, să vină de mână cu un „domn" necunoscut, pe care să i-l prezinte ca viitor soţ; în faţa căruia, ea, să cânte la piano, să vorbească cuminte despre lucruri grave; de-o pildă, cum e căsătoria. Să nu râză prea mult, să-şi întoarcă capul în tot chipul, ca să poată fi văzută din faţă, de profil, sau din spate, având grija rochiei şi a mişcărilor trupului, căci numai aşà se poate mărità o fată....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O pufni râsul; şi râse, aplecându-se de mijloc, făcând câţiva paşi, susţinută, mai mult să nu cază, de braţul lui Andrei.

— De ce râzi ?...

— Ha, ha, ha, ha!... M'am gândit la o prietenă a mea care s'a măritat....

O clipă în urmă, hotărîtă, deveni cinică, ca să-i poată răspunde cuvintelor de dragoste, din cari nu-i rămăsese în minte decât cele mai tari, cari îi umpluse urechile :

— Spune-mi, spune-mi ceva din viaţa ta de altădată.... de iubirile tale şi ale femeilor pe cari le-ai avut.... Mă pasionează!... Şi mâna ei îl strânse cu putere, iar faţa i se roşi, de parcă îşi vârâse capul în sânge.

Erà întuneric. Erau singuri pe stradă.

— În Montemartre, începù Andrei, fata unui cismar, o frumuseţe....

— Cismar.... În clipa aceia, Agatei, i se deslusi limpede în minte, chipul lui Alexandru Gangu.... Scutură capul, oprindu-l de a mai continuà :

— Nu!.. Spune-mi altceva, altceva!... Sărută-mă!.. Nu ne vede nimeni, e întuneric....

Şi el o cuprinse pe după gât şi o sărută pe gură, pe ochi, ca un nebun....

Când se desfăcù din braţele lui, erà beată, parcă....

— Uite, trece cineva.... e târziu!... La revedere!.. Mâine !...

— Stai !...

— Nu !...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi o luă aproape la fugă. Trecù strada Lânăriei şi intră pe Broşteni.

Când a ajuns acasă, abià de îşi mai trăgeà sufletul.

— Ce-i!... o întrebă mamă-sa speriată, văzând-o aprinsă la obraji.

— Un câine.... erà.... să mă.... muşte !...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe coridoarele teatrului, foiau artiștii într'un du-te vino, grăbiți, ținând în mâini sferturile de hârtie albă, — petițiile către Director, sau rolurile ce li se încredințase. De trei săptămâni, de când începuseră repetițiile, intrigile și dușmăniile, întrerupte odată cu sfârșitul stagiunei trecute, reînviară cu activitatea scenică.

Agata, deși nu repetă în nici o piesă, nu lipseà o zi de la teatru; veșnic în așteptarea unui rol. De câte ori treceà cineva de la regisorat, pe lângă ea, ochii i se măreau, așteptând să i se spună :

— Domnișoară, dumneata repeți în.... „Cineva" însă, treceà mai departe, întrebând de alți actori, greoi sau sătui de meserie, cari întârziau să vină la repetiții, mai toți, fiind bolnavi închipuiți, ca ai lui Molière.

Agata erà pasionată, nervoasă; oboseà bătătorind coridoarele întunecate și întortochiate, ce duceau de la Regisorat pe scenă și de-acolo, la ușa domnului Director, în fața căreia, pe un scaun, mereu somnoros, tronà servitorul „stăpânirei".

1868 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In aşteptarea rolului, actriţa se lăsă să fie mângâiată de actorii, tineri sau bătrâni; Aceştia din urmă, toţi maeştri, cari se impiedecau de ea, strângând-o de mână, răspunzând întrebărilor ei, cu o clipire a ochilor plină de înţeles.

—„Iubite maestre, spune-i dumneata directorului de scenă, să-mi dea şi mie un rol în piesa".... sau: — „Dragă maestre, spune-i domnului Director, să-mi încredinţeze mie rolul din" ....sau: —„Maestre, dumneata care ai pus piesa în scenă, dă-mi dublura rolului....".

La toate aceste rugăminţi, stăruitoare, adresate: „iubitului maestru", „domnului Director" şi de mai multe ori celui mai mititel de la regizorat, răspunsul era acelaş, nemărturisit, toţi aşteptau, mai de grabă un cuvânt de dragoste, o făgăduială pentru mai târziu; copiându-se unii pe alţii, strângându-i mâna, apucând-o de bărbie sau lovind-o uşurel cu palma peste obraji, închizând din ochii, poftitori la cele bune.

Se repetă în foaier, pe scenă, sus, în atelierul de pictură şi în sala de regie, fără încetare; dimineaţa şi după masă, şase piese şi în nici una Agata nu avea rol.

Se hotări să se ducă la Directorul General, să-i ceară să apară în una din piese, convinsă fiind, că ar putea jucă orice. Si, apropiându-se de uşa capitonată, întrebă servitorul, abia în şoaptă :

— Domnul Director?...

— Foarte ocupat!.... Altădată!... A spus să nu las pe nimeni... E foc!... Pe semne că s'a certat cu nevasta... Vrei să-i ceri vre-un rol?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dar șeful de cabinet?...

— A!... Șeful de cabinet... Dacă vrei du-te... lipește plicuri.

— ?...

— Ascultă-mă pe mine: vezi de treabă... Mai ai vreme: o să fie stagiune și la anu, și la anul celălalt... Eu sunt de treizeci de ani aci... Am schimbat douăzeci și opt de directori... Ehei!... dumneata ești tânără... mai ai vreme...

Agata plecă. Se oprì iar la directorul de scenă, la maestru, la regisorat, până și la inspectorul administrativ, ca să sfârșească, întrebând pe colegii de clasă, sau pe actorii cei mai tineri, cum de li se încredințase roluri. Și fiecare dintre aceștia, abia încăpuși în piele, ridicau din umeri :

— Știu și eu!... A văzut că am talent.

Intr'o zi, cum, nici ea nu-și mai puteà aduce aminte, se văzù în fața biuroului mare, cu fața de sticlă, înaintea fotoliului roșu, în care domnul Director General, un om de treabă, se afundase.

Mărunțel și rotund, ca un butoiaș cu murături; mâinile mici și grase, ca două gogoși; gâtul scurt, sugrumat de un guler resfrânt și capul rotund, cu niște ochi mici, ascunși după sticla ochelarilor miopiei, ce o priveau, ca pe una ce nu o văzuse niciodată, deși cu câte-va luni mai înainte, el fusese acela care o angajase în teatru.

In sufletul Agatei, coborà îndoiala ca amurgul serei, la poalele munților. Atunci, îi spusese, că va fi una din cele mai mari actrițe... I-a strâns mâna...

Acum, omul în fața căruia sta, părea că e altul, iar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu acela care toată vremea nu făcuse de cât, să-şi treacă mâna peste mustaţa mică şi firavă, de deasupra buzelor cărnoase.

Domnul Director General era grav. Aceasta o făcù să fie atât de stângace şi aşa de umilită în atitudine, în vorbă, în cât abia putù să îngâime :

— Domnule Director General!... Înghiţi nodul ce i se pusese în gât şi, cu ochii înlăcrămaţi, mari deschişi, se uită la omul dupe fotoliu, care părea o băşică de proporţii uriaşe.

— Vrei un rol, desigur !...

— Da !...

— Lasă; am eu grijă... Pe la jumătatea stagiunei... după crăciun. Am o piesă pentru debutul dumitale...

Intâiul director de scenă, intră în cabinet, neanunţat. Se duse la birou, şi-i arătă directorului, macheta piesei, cu care trebuia să se deschiză stagiunea. Directorul se uita pe deasupra ochelarilor la Agata, şi făcând-o să înţeleagă că a terminat, îi spuse :

— Aşa !... Am eu grijă de dumneata !...

— Vă mulţumesc !... Şi Agata eşi.

Obrajii îi ardeau ca focul ; ochii i se luminară, pentru o clipă gândind că Directorul, nu o uitase şi că îi pregăteşte o piesă de intrare.

Zilele treceau una după alta. Piesele se repetau, se jucau, se scoteau după afiş, punându-se altele în loc. şi actorii mişunau ca într'un viermar, învăţându-şi rolurile ; pe scenă, sau foaier. aşteptând să dea replicele, cei bătrâni, fără de vlagă, ca pentru a se scăpa de o povară, cei tineri. pasionaţi, crezând că în fiecare cuvânt ce aveau să-l spună, vor atinge maximum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de artă. Actorii de mijloc, ce nu erau încă luceferi şi trecuse de mult vârsta adolescenţei, în teatru, talente dubioase, plictisiţi, peste măsură, de vremea ce trebuia să o piarză pentru câteva cuvinte în actul întâi, o figuraţie în al doilea şi un ultim cuvânt în faţa cortinei ce cobora peste al treilea, înjurau viaţa de artist fericind până şi pe ultimul muncitor, pălmaşiu.

Aceştia erau obosiţii. Cu feţele uscate, de hârtie, cu nemulţumirea în suflet, sărăcia în buzunar şi veninul pe buze.

Se terminase repetiţia de pe scenă. Agata, singură, uitată ca o umbrelă, răzimată de un cireş înflorit, — cu crăcile de sârmă şi foile de hârtie cerată, — trecù în faţa rampei, privind sala întunecată şi pustie, cu scaunele înşirate, unele lângă altele şi golurile lojilor, cu fotoliurile de catifea roşie, peste cari se întindeà o pânză enormă, să le apere de praf şi molii.

Îşi închipuià, trăind aevea, clipa viitoare în care, la lumina rampei, în faţa unei săli, arhipline, va debută în „Prinţesa îndepărtată", „Dama cu Camelii", „Ofelia", „Fecioara rătăcită", sau cine ştie ce alt rol de căpetenie, din vre-o piesă, pe care nu o ştià, dar care, de bună seamă, îi va da prilegiul unei creaţii.

Cu ochii halucinaţi, vedeà sala şi auzeà ropotul aplauselor, ce nu mai conteneau, asemeni unei cataracte.

S'a văzut pe ea, cu zâmbetul pe buze, înclinând capul, în dreapta, în stânga, mulţumind spectatorilor, cu mândria unei regine, mândrie caracteristică valorilor conştiente, cari, în totdeauna rămân aceleaşi, în faţa sărbătoririlor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Işi trecù mâna peste frunte, urmând şirul gândurilor....

La eşirea din teatru, lumea, pâlcuri, pâlcuri în juru-i. Un student ţine un discurs, — spectacolul poate foarte bine fi dat în scop de binefacere — trei inşi vorbesc deodată, patru, cinci... toată lumea.... şi în urechi îi sună cuvintele mulţimei :

— „Gloric!... Artistă!... Suntem mândrii!... Să trăiască!... Ura!... Ura!...“

Ochii sfredeleau mereu întunericul din fundul sălei. Un afiş uitat într'un cui pe uşa de intrare, îi dete prilej să vază pagina întâia a ziarelor; toate, cu portretul ei, la mijloc, iar de-asupra, cu litere mari, compacte :

„Agata Sălceanu... cea mai mare artistă!... Un triumf!...“

Atât de fericită era, încât visul haşişului şi al opiului, nu poate da viciosilor, o mai mare bucurie de o clipă.

In momentul acela, un servitor care mătură scena, se apropie, spunându-i :

— La o parte, domnişoară!...

Eşi, învălătucită în nori de praf.

A trecut din nou pe la regisorat, deschise uşa, ca şi cum ar fi căutat pe cineva; se opri la uşile celor două foaiere, unde se repetă încă. Ascultă de-afară replicele şi observaţiile directorului de scenă.

Nu mai gândeà la nimic. Băgă de seamă că o doare capul. Plecă, chibzuindu-şi mersul picioarelor, să nu cază sau să se clatine. Păreà că umblă pe acoperişul unei case.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Coborâ treptele şi ajunse în stradă. Pe drum, lumea trecătorilor leneşi sau grăbiţi în mers, se ştergeau pe lângă ea, fie care, cu bucuriile obrasnice, ale celor fără de griji. Un val de parfum o lovi în faţă... A trecut o cocotă, apoi alta şi alta...

In faţa teatrului, o aşteptă Andrei. O luă de braţ şi plecară.

— Ai repetat?...

— Da, răspunse Agata, cu gândul în altă parte: la servitorul care mătură, la director, la sărbătorirea ei...

— Ce piesă?

— O piesă care.. o piesă care are să cază!... Nu mă mai întrebà nimic! Am să-i spun Directorului, să-mi ia rolul; nu intră în mijloacele mele.

Amândoi, unul lângă altul, îşi aveau gândurile împărţite, ca doi străini.

Printre ei, sau pe lângă ei, treceà lumea celor mulţi.

Andrei, vorbeà singur cu el, făcându-şi un fel de recapitulare.

— Niciodată n'am pierdut atâta timp cu o femee.... O vară întreagă, ca să isbutesc în a mă plictisì... Frumuseţea ei, e comună, cuvintele?... replici învăţate pe de rost, din piesele romantice... Caraghios... ridicol!...

Clătină capul, păgubit în credinţele lui. Ii păreà că o vede în mijlocul curţei murdare, cu un şorţ soios dinainte: desculţă sau cu picioarele vârâte în nişte papuci rupţi, sau ghete scâlciate, fără şireturi, cu tocurile Louis Quenz mâncate pe jumătate, în faţa albiei cu rufe, spălându-şi aceiaş rochie, cu care o văzuse

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întotdeauna, iar povestea Consulatelor și a Ambasadelor, îi aduse aminte pe 178 ce-l avea în fabrică.

In aceiaș clipă, gândul i se oprì în loc... Privì în ochii Agatei întrebându-se dacă nu cum va... dacă?...

Dacă e chiar fata lui ?...

Și, tot privind-o, căută o asemănare între chipul ei și al beţivului.

Nasul... ochii...

Se oprì din mers și-i cercetă fața..

— Ce-i?... îl întrebă Agata. Ce-i?..

— Nimic!... Și urmă să o asemuiască în minte, cu supraveghetorul atelierului de talpă. Zâmbì, batjocorindu-se de atâta prostie. O luă de braț și merse mai departe.

Agata gândeà și mai stăruitor la însoţitorul ei; se mustrà că pentru o clipă îl uitase.

— Cât de mult, trebuie să mă iubească... Și, recunoscătoare dragostei, deveni veselă și sglobie în mișcări, trăgându-l de braț sau aplecându-se spre el, ca un copil răsfățat, care cere mami-si să-l ia în brațe.

Trecătorii se uitau la ei, ca la doi nerușinați, ce nu-și pot stăpâni pasiunile.

El erà convins. Și repetà mereu în gând, mișcându-și buzele :

— Da!... O cunosc!... E ea!... O cunosc foarte bine!...

A doua zi, Andrei Grigore, citeà în cartea de adrese a lucrătorilor din fabrică :

— „Barbu Sălceanu.... Strada Broșteni Nr. 15. Hanul lui Niță Măturaru.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De cu ziuă încă, hanul din Broşteni, devenise punctul de atracţie al mahalalei.

Curtea, frumos măturată şi stropită: perdelele curate, pe la ferestrele odăilor, şi, pe sfori întinse, ca frânghiile de rufe, aninau lampioane colorate, unele lângă altele, în diferite forme şi zugrăveli, reprezentând: cocoşi pântecoşi, butoiaşe, colivii, baloane, etc. etc. iar printre ele, lanţuri de hârtie roşie galbenă şi albastră. Dela o străşină la alta şi dela salcâmul din faţa casei domnului Niţă, până în fund, se întindeau sforile, într'o desfăşurare de raze, închipuind o pânză înflorată, aşezată deasupra întregei curţi.

Se înserase. Lampioanele se luminară în sfiiciunea capetelor de lumânare, şi lumea începù să soseascâ.

La poartă, copii de prin vecini şi mai de deaparte, adunaţi, pâlcuri, pâlcuri, săreau, se jucau de-a capra sau, lovindu-se unul pe altul, se ascundeau în mulţime, ca în urmă, să se audă înjurăturile celor loviţi şi râsetele înfundate, ale celorlalţi.

Două felinare mari, aşezate în stâlpii gardului, lu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mînau curtea şi praful drumului, până departe.

Se însură mecanicul, „cocoşul dracului", şi, pentru aceasta, două săptămâni mai înainte, seara, la lumina lămpei, lipise inelele de hârtie colorată, ce aveau să-i împodobească curtea.

Lumea toată ştia că şi-a găsit o fată care să-i placă, deşi până aci, tot pe plăcute şi le luase pe fiecare.

Cei din curte, — ai casei, cum erau socotiţi de ginere — erau în ţinută de gală.

Cucoana Sanda erà îmbrăcată într'o rochie de mătase lila, cu franjuri negre; pieptănată de bărbierul din colţ, care pe vremuri făcuse ucenicia, împletind coade la un coafor. Domnul Niţă erà în haină şi pantaloni negri, iar vesta, făcută din aceiaş mătase, ca şi rochia nevestei, camaşă albă scrobită, o lavalieră mare cât o basma popească, cadrilată în vre-o şapte culori, ghete cu bizeţ, cu tocuri înalte şi, fudul, ca nici unul altul, se plimbà de colo până colo, ca un curcan înfoiat.

Domnul Sălceanu în aceiaş redingotă lustruită, ştearsă cu benzină, cu mâinile la spate, priveà lumea împestriţată a nuntaşilor. Madam Sălceanu, în rochia neagră de mătase şi pantofii de lac; aceiaşi găteală de totdeauna, când voià să-şi aducă aminte de vremurile de altădată. Anica spălătoreasa, cu un şorţ alb, dinainte, o tavă cu pahare cu apă şi o cutie cu bomboane, se opreà din om în om, îmbiind să ea :

— Dar numai câte una!...

„Gheorghe, împreună cu alţi tăbăcari de prin vecini, îmbrăcaţi în toate culorile, înşiruiţi ca stâlpii de gard,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unul lângă altul, aşteptau începutul petrecerei.

Cei mai bine, erau: Metzano, în jachetă neagră, vestă albă de mătase şi pantofi de lac şi, croitoreasa, Didina, într'o rochie de fir, cu braţele goale, pieptul decoltat; vioae şi fericită că are prilej să fie văzută şi preţuită aşa cum se cuveneà.

Nevasta italianului, într'o rochie albă de inişor, dascălul, înfăşurat în pulpanele unei redingote lungi, de-i băteau călcâele, iar mai deoparte, sfios, ca un străin de toată lumea aceia, stà Alexandru Gangu, în pragul uşei lui, privind la toată forfoteala aceia de oameni, veniţi să nuntească.

Matei aveà grija sticlelor cu vin, pe care le tot aiudà şi scoteà din apa unui butoi, de sub streaşina casei, în care locuià ginerile. I se păreà că prea repede se topeşte ghiaţa şi că vinul nu o să fie aşa de rece, de aceia, dete o fugă până la Tudorică şi venì cu un sloi de gheaţă, pe care abia de-l aduceà băiatul de la prăvălie.

Mai la o parte, sub revărsarea slabă a unei lămpi de bucătărie, spânzurată într'un cui, în marginea ferestrei, trei ţigani, negri şi buzaţi, de parcă fraţi ar fi fost, îşi instrunau: vioara, ţambalul şi contrabasul.

După ce vioristul, îşi aşează sub bărbie un capăt de catifea roşie şi se uită la ceilalţi tovarăşi de canoane, începù a cântà marşul.

Fetele şi tinerii, veniţi să nuntească, începură a săltà pe călcâe, abia aşteptând să înceapă jocul. Ţiganii înţeleseră şi, din marş, o deteră în vals, din vals, în shimy, din shimy în tango, sârbă, foxtrot şi chindie; un fel de potpuri al mahalalei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cât ai clipì din ochi, lumea toată, începù a se învârtì, frământând şi duduind pământul cu picioarele, de credeai că au să se dărâme, din clipă în clipă, casele acelea mici şi strâmbe, înşiruite unele lângă altele, ca cutii de chibrituri.

Bărbaţii se deschiară la vestă; unii îşi scoaseră şi hainele; iar când ţiganii osteniţi, tăcură, gâfâiau jucătorii, ştergându-se pe faţă, de sudoare, cu batistele sau numai cu podul palmei, iar domnişoarele, împletecindu-se pe picioare, suflau de moarte, făcându-şi vânt cu evantaliuri sau hârtii împăturate, atârnând de braţul „cavalerului", ca donicioare de urechile cobiliţelor oltenești.

Mireasa, era lucrătoare la fabrica de cartonage; o chemà Georgeta. Se cunoscuse mai de mult cu „cocoşul dracului", dar, fată serioasă, cum spuneà ea, n'a vrut să se mute în casă, până ce omul hotărît să nu mai umble pe la porţile fabricelor, aşteptând mereu pe una şi pe alta, nu i-a spus că pe ea o ia cu cununie, adică cu nuntă, căci cununia la Ofiţer sau la biserică puteau să o facă ori când, dar pentru ochii lumii.... nuntà.

— Şi pe urmă, eu sunt socialist democrat... Fericirea o iau eu, nu trebue să mi-o dea popa sau burghezul încins peste burtă cu tricolor... La urma urmei... nu lipseşte nimic!... Eu sunt ginere, Georgeta mireasă, Domnul Niţă naş, cucoana Sanda naşă, lume destulă; masă, vin, lăutari... Nu-i aşa domnule Niţă?....

—Nu ştiu despre ce e vorba!

— Ia despre nuntă!... Ştii dumneata... ideile mele!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

—Traiul să vă fie bun!... Parcă dacă o iei cu cununie e ceva mai mult?... Tot așa se întâmplă. Ori te lasă ea, ori o lași tu.

— Sigur!...

Și câte trei oameni, rămaseră să vorbească mai departe de viața casnică.

Georgeta se gătise, într'adevăr, ca o mireasă. Rochie albă cu trenă, voal, beteală pe cap și o cunună de floricele mici, îi strângeà tâmplele într'un cerc, iar în creștet, dintr'un carton poleit cu aur, o diademă cu o „cruce a reginei" în față, împlineà găteala.

Nimeni n'ar fi putut spune că mireasa e de operetă. Nu!... Era o mireasă veritabilă.

Jocul și voia bună, nu mai conteni până spre miezul nopții, când se întinse masa.

Pe farfurii mari, din distanță în distanță, patru gâște, atunci aduse de la cuptor, aromeau cu mirosul verzei: farfurii cu mezeluri, cutii cu sardele, brânză și, pe tipsii de sticlă, așezate pe căni de pământ, flori și mere. Câte-va sfeșnice și o lampă cu sticla pântecoasă ce răspândeà odată cu lumina și mirosul gazului.

Înainte de a se așezà la masă, ginerile, care voià să arate nuntașilor și latura talentului ce-l are, pe lângă calitățile de bun meserias, se așeză pe un scăunel mic, în mijlocul curții și, aplecându-și capul peste burduful întins al armonicei, începù : Plânge Bistrița în vale... apoi: „S'a dus, și orice a-și face".

Fetele și băeții, încercuindu-l, cântau din gură, acompaniându-l cu tărăgăniri lungi și suspine sentimentale.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Când a terminat, toată curtea a început a bate din palme, iar ginerile, fericit, se sculă, spunând că ar fi cântat şi mai bine, dar s'a înţepat într'un deget.

Lăutarii cântau şi strigau cât îi ţineà gura :

— Mulţi ani trăiască!... Mulţi ani trăiască... mulţi ani!...

La masă, cucoana Sanda făceà onorurile gazdei, aşezând pe fiecare la locul chibzuit de mai înainte.

In capul mesei, deoparte, consulul, iar de cealaltă parte, domnul Niţă; apoi, mai la mijloc, doamna Sălceanu, Didina, loc rezervat Agatei, — care era în oraş şi care, ca nici odată, întârzià aşa de mult, —; cucoana Sanda, mireasa, ginerile, Alexandru Gangu, Gheorghe, Matei şi, în sfârşit, toţi invitaţii, ba şi neînvitaţii, aflaţi mai în preajma mesei, pe unde au găsit scaune libere.

Toţi vorbeau, fiecare având de spus câte ceva.

Nici dascălul n'a lipsit şi nici Tudorică, care după ce închisese prăvălia, venise, învitat fiind de domnul Niţă.

Lăutarii cântau, la început mai potolit, apoi, din ce în ce mai tare şi mai de unul singur, aşa ca să fie cât mai bine auzit fiecare în parte, ceeace făceà să pară că din toată voia bună de până atunci, se încinsese o ceartă între vioară, contrabasul răguşit şi ţambal, în care loveà ţiganul de ai fi crezut că e pus cu duşmănie, să-şi spargă lada, cu ciocănaşele ce le ţineà între degete. Târziu, încetiniră cântecul, de nu se mai auzeà de cât sbârnâitul unei singure coarde a contrabasului, pe care ţiganul mişcà arcuşul, în sus

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi în jos, obosit, în chip de a acompania pe viorist care, cu instrumentul de o parte, îşi holbase ochii şi căscase gura cântând, de parcă ar fi vrut să înghiţă toate bunătăţile dupe masă, ba şi pe meseni.

„Doi ochii albaştrii..."

Furculiţele ţăcăneau în farfurii: vorbele şi glumele se împărecheau, iar vinul curgeà mereu în paharele ce se goleau, ca sparte în fund.

— Mai dă şi pe-aci o sticlă!...

— Şi aici una!...

— Mă!... Da secetă mai e!...

Consulul îşi lăsase capul în farfurie, ca şi cum silă i-ar fi fost să se uite la cei dimprejur şi fărămiţeà o bucăţică de piept de gâscă, având grijă să-şi toarne în pahar.

Nu vorbeà cu nimeni; erà fără de chef... Il supărà gălăgia şi vorba multă, fără nici un rost a mesenilor. Făcù de vre-o două ori observaţii unui tânăr, ce stà aproape de el, după ce mai întâi, l'a privit câtă-va vreme, pe sub sprâncene, cu destul necaz, ca să nu-i poată spune altceva decât :

— Ai mâncat picioare de găină... Meliţi mereu...

— Eu?...

— Da, tu!... Nu vezi?... Vorbeşti prostii şi nu te ascultă nimeni. Vrei să te cunoască lumea?... Poftim... Urcă-te pe scaun; dá din mâini, ţipă ca măgarii şi au să te vadă....

Domnul Sălceanu se ridică în picioare, ne mai putând ţine astâmpăr mâinilor ce gesticulau.

— Cine te-a supărat, domnule Consul?... întrebă ginerile.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mă plictisește dumnealui... Vorbește, țipă parcă e pe câmp. Și luându-și paharul într'o mână și sticla în alta, vru să plece de la masă, cucoana Sanda însă, îl împiedecă :

— Nu se poate!... Dumneata?... Dumneata?... Vai!... Stai!.

— Atunci, să plece dumnealui!... Să plece!... Și se reașeză pe scaun, în vreme ce tânărul se ridică să se mute cu scaunul la extremitatea mesei.

Domnului Sălceanu nu-i trecuse încă supărarea, deși cel cu pricina plecase și nu-i mai sta în coastă. Vorbeà destul de tare, ca să poată auzì și alții :

— Se vârâse în sufletul meu... Dobitocul!...

Țiganii cântau și toți mesenii, la fel, acompaniîndu-i. Astfel se puse capăt nemulțumirii domnului Sălceanu de necazul ce i se făcuse.

Sticlele și cănile cu vin, se goleau una după alta: toată lumea era bine dispusă, numai limbile se cam încâlciseră.

Când se aduse cozonacii, domnișoarele și tinerii dansatori, mestecând din gură încă, se sculară în tărăgănirile lenevoase ale unui Tango, lăsând scaunele goale, în jurul mesei.

Puținii copii, câți rămăseseră, se îndesau, apropiîndu-se de masă și, nevăzuți, se întindeau să fure câte o felie de cozonac din farfuriile încărcate.

Cucoana Sanda, răstignită de spetează scaunului, aducându-și aminte din tinerețe, începù să cânte, întâi mai ușurel, așa ca pentru ea, apoi mai tare și mai cu inimă, văzând că e luată în seamă :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— „...De când steaua vieții mele la oaste s'a dus... de aaatuncia toate stele, toate au apusss...., de aaatuncia toate stele, toate au apus !"

— Foarte frumos!...

— Bravooo!...

— Să trăești!...

— Eh!... alte vremuri!...

— Mai zi ceva, cucoană Sando!...

Domnul Niță, după ce își clătină capul de câte va ori, cu părerea de rău a redeșteptării tinereții, îi spuse lui Gheorghe că are de vânzare, vre-o cincizeci de piei de vită mare, cu doisprezece lei chilogramul.

— Nu cum va poți să-mi faci ceva rost, pe-acolo, pe la fabrică?... Piei mari, grele!...

Doamna Sălceanu, nervoasă, cu mâinile împreunate pe masă, cu gândul în altă parte, mereu așteptând pe Agata, ascultă cuvintele Didinei, care spuncă cât de mult o iubește pe domnișoara :

— Mai mult ca pe o soră, și, ca să-ți dovedesc, dacă o vreà, când s'o mărita, am s'o cunun eu, însă nu cu Gheorghe, ci cu domnul Ionescu. Ce om e domnul Ionescu!... Funcționar la domenii... Prieten vechi... bun... Familie mare... Are un frate căpitan de intendență, unul șef de gară și o soră, cocotă în lumea bună. Să o vezi, madam Sălceanu, zici că e păpușă, nu alta!... Frumoasă, blondă, niște ochii... albaștrii, mari ca de bou și o piele... albă, albăăăă... ca laptele... Înaltă, voinică, să rupă omul în două...

Madam Sălceanu, gândeà mereu în altă parte, iar croitoreasa mereu vorbeà de Tincuța cea frumoasă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care dacă ar fi vrut, prințesă s'ar fi făcut și, ca să întărească cuvântul, se aplecă la urechea nevestei Consulului și îi șopti ceva, apoi continuă mai departe :

— Da, zău!... Să mă bată Dumnezeu!... Au trăit împreună... Să mor dacă spui minciuni... să-mi sară ochii!...

Toată lumea aveà de spus câte ceva tovarășului din dreapta, din stânga sau din față.

Matei, se apropiase de văduva unui tăbăcar, căreia îi murise, cu vre-o două săptămâni mai înainte, bărbatul.

— Eu l'am cunoscut. Eram buni prieteni!... Ce rău mi-a părut când am auzit!... Cât am ținut eu la el... Zău, să nu te superi, dar de vrei, oricând, oricând, mă'nțelegi, eu sunt gata să te iau de nevastă... Foarte buni prieteni am fost !...

În vremea aceasta, dascălul dela Manu Cavafu, cu un pahar în mână, se ridică în picioare, închinând :

— In sănătatea... în sănătatea ginerelui, a miresei, a domnului Niță, a cucoanei Sanda și a domnului Consul, beau, paharele care le-am băut și cum spune Sfântul Apostol Pavel, ba nu... Petre, sau Luca, — nu știu care, l'am uitat — să, să dea Dumnezeu, să vă, vă înmulțiți, ca stelele cerului și ca nisipul mării, căci.... Am zis!

Și se așeză pe scaun, ștergându-și stufoul bărbei și al mustăților cu amândouă mâinile...

Nimeni nu-l ascultase, și nici unul nu-l văzuse măcar, de cât Alexandru Gangu, care își plimbà ochii din om în om.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De câte ori lăutarii încetau, dânţuitorii, perechi, perechi, sprijiniţi unii în alţii, ca boii în jug, lenevoşi şi obosiţi, se plimbau ciupindu-se sau legănându-se de mâini până mai spre fundul curţii, unde locul erà mai întunecat, lângă magazii, să se sărute grăbiţi, de cinci şase ori, ca apoi să facă loc aceleiaşi manifestări de dragoste, perechei care veneà să le ia locul, şi aceştia, la rândul lor, celor ce-i urmau şi tot aşà, până ce dansul începeà din nou. Ginerelui singur, îi erà îngăduit să-şi sărute mireasa în văzul lumei, iar ea, ruşinată, cu capul plecat în jos, să-i spună mereu :

— Ghiţăăă!...

Domnul Sălceanu, deşi băuse în lege, se mai ţineà încă pe picioare şi apropiindu-se de Gangu, întrebă :

— Ei!... ce zici de mascarada asta?...

— Ştiu şi eu ce să zic?... Nuntă...!

— Nu aşa, răspunde limpede!

— Mă simt obosit!...

— Bravo!... Ia dă sticla aia. Umplù două pahare, ciocniră împreună; îşi scuturà capul, scrâşnì din dinţi şi scuipă.

— Ce porcărie!... Pfui!.., Şi iar îşi scuturà capul.

Agata, braţ de braţ cu Andrei, fusese în oraş pe la grădini, şi se întorceau spre casă. Erà veselă, de o bucurie neînţeleasă. Ar fi vrut ca toată noaptea să umble, hoinărind pe străzi singuratece, sau afară, undeva la câmp, să fie numai ei doi în nesfârşitul nopţii calde de toamnă întârziată. Andrei erà obosit de atâta poezie şi o moleşeală trândavă îi îngreuià mersul. Mai de grabă ar fi voit să ajungă acasă, să doarmă, punând capăt peregrinărilor acestea, din care se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vedeà prostit de o femee. El, care altă dată ştiuse să-şi croiască drumul cel mai repede şi scurt spre ţinta mulţumirilor pătimaşe ale omului iar nu ale băiatului visător, mulţumit numai cu o privire sau strângere de mână.

Ea vorbeà, îi recită poezii şi suspinà. El tăceà, tăcà, fără să spună un cuvânt şi fără să audă cântecul dragostei. În gândurile lui se amestecau, preparatele ce le aveà de făcut a doua zi la fabrică. Piciile stricate, cenuşarele, untura de peşte şi toate acestea, în legătură strânsă cu tatăl ei, al aceleia care îi sta în dreapta.

Se uită la ea... Lăsă capul în jos... în clipa aceia ar fi voit să fugă, să fugă, să nu o mai vază niciodată. Ciuda îi era cu atât mai mare, cu cât o bună bucată devreme, o iubise, sau crezuse numai şi învrăjbit pe el însuşi, desfăcându-se de braţul fetei, făcù câţi-va paşi mai înainte.

— Hai mai repede !...

— Tu nu eşti poet.

— Nici nu vreau!... Eu sunt tăbăcar. Umblu în toate lăturile şi scot din murdărie, viaţa, bogăţia şi mulţumirea sufletului. Mâine trebue să mă scol de dimineaţă...

— Du-mă până acasă !...

Cum era aninată de braţul lui, dacă Andrei s'ar fi gândit la ea... aşa ca altă dată, i-ar fi simţit bătăile inimii, ce loveau în pieptul de fecioară, să-l spargă.

Când au ajuns în dreptul porţii, Andrei Grigore îşi scoase mâna de sub braţul ei, fericit de a-şi fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

găsit libertatea. Era ultima seară, își zicea el. De a doua zi chiar, va face în așa fel, ca niciodată să nu se mai vadă.

Agata îl strângea tot mai aproape. Se uitară în curtea pestriță de lume și lumini. Văzu pe tată-său, pe mamă-sa, pe domnul Niță, pe ginere, mireasă și trecură mai înainte...

Lăutarii cântau Fox-Trott. Un felinar, din cele două dela poartă, își stingeà lumina, sfârșind gazul și afumând sticla, de o făcuse toată numai funinge.

— Unde mergi?... o întrebă Andrei.

— Mi-e sete de libertate!... Aici, aproape, e câmpul întins ce leagă vecinicia morții cu bucuriile vieții; de o parte orașul, de cealaltă, cimitirul; numai câțiva pași încă și pe urmă ne întoarcem.

Il luă cu amândouă brațele pe după gât și începù a-l sărută, apoi se desprinse de el și fugì înainte, singură...

Câmpul gunoaielor, închipuià în noapte, imensitatea fără de început și fără de sfârșit, a naturii....

Liniște...

Departe, în valea plângerii, abia mai licăreau, două trei ace de lumină ale candelelor închise în cutii de sticlă, asemeni speranțelor în viitor.

Un liliac trecù în sbor, pe deasupra capetelor lor, fâlfâind din aripele greoaie. Dinspre balta, neacoperită de gunoae, se ridică, negru, ca un val de cărbune, stuful trestiilor.

Inima Agatei bătea tot mai cu putere, tot mai tare, de parcă ar fi fost gata să se rupă din loc. O obo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

seală, ca de îngheț, simțeà cum îi topește toată ființa, amestecând-o cu însăși natura. Strâns lipită de el, de parcă ar fi făcut un singur trup, picioarele lor călcau pe iarba fragedă, ce peteceà câmpul, ca pistruiele pe obrajii femeilor însărcinate, afundându-se tot mai mult în pământul mocirlos, pe care umblau ca pe un așternut de aluat.

Agata nu mai gândeà la nimic... Vinele i se umflau și simțeà cum sângele îi svâcnește, năvălind în ochi, în cap și în inimă. Furată ca de vârtej, se lăsă în voia întunericului și, întinzând, amândouă brațele pe după gâtul lui, cu respirația întretăiată, abia de-i șoptî :

— Aci!...

Se lăsă pe iarba moale și firavă, lungindu-se pe spate, în vreme ce el, drept, în picioare, cercetà întunericul jur împrejur, de parcă ar fi voit să caute o vietate.

Agata închise ochii. Întinzând brațele îi cuprinse într'o îmbrățișare amândouă picioarele, și-l trase alături de ea, apoi, ca o nebună, începù să-l sărute tot mai pătimaș, până ce căzù într'o amorțire completă, rămânând lungită, cu brațele întinse, suflând pe nări, de oboseala grozavă pe care o dă senzualitatea.

Andrei se aprinse la față și cum îi simțeà tot mai aproape respirația caldă și mirosul sudoarei de sub brațele ridicate de pe care căzuse mânecile largi ale bluzei, se aplecă deasupra ei, sălbatec, începând să o muște, în vreme ce degetele mâinilor ei se jucau în părul mătăsos al lui...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— A ta sunt... a ta... a!...

Lăutarii cântau şi în liniştea nopţii, Fox-trotul, se stingeà şi se accentuà în modulări de val ce se înălţau şi coborau, ca iar să se ridice şi iar...

Târziu, când nuntaşii, unii ameţiţi de băutură, iar alţii cu oboseala în oase se răriră, domnul Sălceanu erà dus în casă, purtat pe braţe de Alexandru, ginerele şi alţii. Dormeà.

Domnul Niţă, la fel, plecase să se culce, sprijinit de braţul cucoanei Sanda.

Sub masă, neluat în seamă de nimeni, dascălul, visà, poate, drumul cel mai apropiat, ce duce la Sfântul Munte. Ginerele şi mireasa intrară şi ei în casă. aşà că în curte nu mai rămăsese decât lăutarii cari stăteau la masă, mâncând rămăşiţele gâştelor şi desfundând sticle de vin.

Lampioanele, unele stinse, iar în altele, abia de mai fâlfâià flacăra capetelor de lumânare.

Masa şi curtea toată, era în dezordine, aşa ca după chefuri între stăpâni când slugile nu sunt acasă şi nimeni nu este să pună rânduială în turburarea pe care o dă vinul.

Era o pauză.

— Un ceas, sau două, spuse ginerile, şi vom începe-o iar...

De aceia mulţi dintre tinerii nuntaşi şi fetele nesătule de bucurii, se strângeau în braţe pe scaune sau pe locurile virane prin împrejurimi şi pe câmp; alţii se purtau unul pe altul, ca doicele pe prunci, până gă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

seau o ascunzătoare unde să se oprească și să strige altora :

— Ocupat.

Păreà începutul sfârșitului Gomorei și Sodomei, fiecare rupând viețiì, clipă cu clipă, plăcerile satiului de altădată.

Gangu, scârbit, eșì la poartă și de-acolo, încet, încet, depărtându-se de vorbele și curtea cu luminile chioare a două lampioane și a lămpii de bucătărie spânzurată în cui lângă fereastra ginerelui.

Pe câmp, țipenie... Vântul adià răcoros... Își desfăcù gulerul și, cu capul aplecat, fără de gânduri, ca un lunatec, dornic tot mai mult de singurătate, se pierdù în noapte, departe, tot mai departe, de parcă ar fi vrut să ajungă până dincolo de baltă în Valea Plângerii, să se plimbe printre crucile mormintelor, unde nimeni nu turbură pacea sufletului și a nopții.

Vântul suflà tot mai răcoros și tot mai amenințător a ploaie, ridicându-se deodată, parcă din fundul mlaștinei.

De două luni, strop de apă nu udase pământul.

Când și când, prin ruptura norilor ce se rostogoleau ca ghemuri uriașe de păcură învălătucită, stelele își arătau strălucirea, o clipă numai, ca apoi, iar negru de smoală să învălue cer și pământ.

Trestiile începură a foșnì, ca în tăișuri de cuțite iar broaștele înviară lacul, în orocăituri sgomotoase, stârnite la ceartă și ocară.

Gangu, se întorceà spre casă, tot așa de încet și fără de gânduri. Când ridică ochii, în pâlnia câm-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pului din care se rupe strada Broşteni, două umbre, lipite una de alta, îi erau înainte.

Întârzie pasul, dând timp celor îndrăgostiţi să se depărteze. Când se apropie de casă, umbrele nicreu îi erau înainte şi şovăiau în mers, sprijinindu-se una de alta. Câteva picături de ploaie începù să cadă. În dreptul singurului felinar ce mai licăreà la poarta nunţii, umbrele se despărţiră: una intră în curte, iar cealaltă se pierdù în întuneric, grăbind să scape de ploae.

Gangu clătină capul şi scuipă, cu aceiaşi silă ca şi Consulul, când privise peste capetele lumii împestriţate ce nunteau.

In umbra ce păşise o clipă mai înainte în drumu-i, sprijinită de umărul altuia, recunoscù pe Agata. Inima începù să-i bată şi faţa-i toată se brobonă de sudoare.

Se întoarse din poartă. Ploaia începù a se înţeţi. Puţinii cheflii cari mai rămăseseră, fete şi băeţi, cu gulerele hainelor ridicate, ei, iar ele cu fustele întoarse sau numai suflecate în brâu, să le ferească de ploaie, grăbeau, ţinându-se de braţ, perechi, perechi, aşa cum jucase şi se iubise, pierzându-se în noapte.

În mai puţin de câteva clipe, nu mai rămăsese în curtea caselor domnului Niţă, din toată învălmăşeala petrecerii, decât mesele întinse, cu paharele şi sticlele răsturnate, cu colţul feţelor de masă, furate de vânt şi aruncate departe, lăsând să se vadă scândurile negre prăfuite, de ulucă, aşezate pe capre.

Ploaia cădeà ca dintr'un jghiab şi lampioanele de hârtie, udate şi scofâlcite, picurau apa galbenă, roşie şi albastră, a tricolorului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Bubuiturile şi scăpările de fulger, luminau locul din timp în timp, arătând calea ultimilor cari plecau din curte: lăutarii.

Lanţurile de hârtie, steguleţele şi toată găteala de mai înainte foşneau şi se rupeau în bătaia vântului şi a ploaii, până ce nu mai rămase din ele, decât agăţătorile prinse pe frânghiile întinse, jupuite de găteală.

Aşa găsi curtea Gangu, când se întoarse acasă, ud până la piele.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Agata n'a putut închide ochii toată noaptea... Simţeà cum sângele îi năvăleşte în inimă, într'o goană nebună. Închizând ochii aveà senzaţia că torentul roşu îi sparge vinele şi curge într'o ropotire de ploaie, făcând, la început, un râuşor ce creşteà văzând cu ochii, până ce râuşorul se făcù râu şi râul luă proporţiile unui fluviu învolburat de furtună, iar ea, pluteà pe fierbinţeala sângelui acesta, ca o coajă de nucă săltată de valuri şi curenţi.

Deschise ochii, deşi ştià bine că nu dormise. Visase trează fiind.

O dureà capul, ca de o greutate ce i se lăsase în creştet. Gândul i se oprise la el, la fericirea ce o aşteptà, la visul împlinit al fetelor, şi, la moliciunea firelor lungi de iarbă, în care mâna i se îngropase, mângâind pământul, sorbind cu ochii întredeschişi, înălţimile fără fund ale cerului cu stele sclipitoare, ce piereau de la clipă la clipă, să reapară în rariştea norilor, în timp ce sufletul ei, acoperit de al lui, ca şi trupu-i ce-l subţià, cum se subţiază în strânsoarea sălbatecă a braţelor ce vreau să o frângă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Atunci, nu se gândise nici la teatru, nici la celebritate, nici la recepţiile Legaţiunilor, în care îi plăceà aşa de mult să se închipuească.

Fusese asemeni câmpului de muncă în primăvară, când brazdele întoarse germinează viaţa nouă, iar răsuflarea fierbinte a gurii lui şi toată căldura trupului ce o copleşisc, era aburcala pământului ce se ridică în razele calde ale soarelui.

Toată noaptea a închis ochii şi i-a deschis, cercând să ţie în loc senzaţiile, aceleiaşi bucurii şi aceloraşi fiori ce-i deschiseră încuetorile vieţii.

— Dacă n'ar fi ploat...

Ploaea stătuse de mult; a fost o răpăială grăbită, asemeni fericirii care i-a fost dat să o afle în balta mocirlosă a gunoaelor, între viaţa unui sfârşit de oraş şi crucile uscate, strâmbe, putregăite şi aplecate, ale unui sfârşit de cimitir, ce însemnă ca piatră de hotar, sub plumbul vremii, ce apasă deşertăciunile omeneşti...

Se făcuse ziuă. Lumea muncitorilor mergeà la lucru. Fabricile, unele după altele, sau în acelaş timp, îşi împreunau urletele sirenelor cu fluerăturile subţiri, ca şi finalul unei rugăciuni de orgă, închinată muncii, într'o catedrală uriaşă, în care locul cucernicilor proslăviţi închinăciunii, îl ţineau tăăbăcarii ce-şi legănau trupurile mari şi grele, pe picioarele îndoite de la genunchi, sub povara vieţii, pe care trebuiau să o poarte de acasă la fabrică şi de la fabrică acasă.

Agata, îmbrăcată simplu, fără nici o găteală, ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

toate femeile de rând, cu pantofii descheiați de grăbită ce era, își netezi cu palma părul, pe care n'avusese timp să-l pieptene. Veselă, bucuroasă ca un răsărit de soare, se duse să caute locul unde își dăduse fecioria.

Pașii i se adânciau în pământul moale, gunoios, ca și în ajun, călcând peste cioburi de sticlă, tinichele și resturi de veșminte.

Căutând cu ochii în pământ, se opri în fața unui loc, mare cât un pat pe care iarba fragedă, plăpândă, cu firele lungi, era călcată, bătătorită ca un covor de Persia.

Începù să râdă de bucurie, ca un copil în fața unei jucării frumoase, pe care nu o visase niciodată. Îngenunchie, mângâind iarba, ca spinarea unei pisici; apoi se culcă în același loc, rostogolindu-se, închizând ochii, adâncindu-și degetele mâinilor în pământul rar, rupând firele de iarbă, închizând ochii, înfiorându-se de fericire...

Visă....

In fața minții, îi stă el și numai el.

Soarele îi încălzeà fața. Câmpul era pustiu; abia departe, pierduți sub coasta Belului, căutătorii de gunoae, aplecați de mijloc, scormoneau norocul, azi ca eri și eri ca totdeauna.

Când se ridică, roti ochii, jur împrejurul locului, să-l însemne, să-l știe, să-l cerceteze mereu, mereu, ca pe o comoară dragă ce o ascunsese. Și cum căută razim privirii, la câți-va pași numai, de locul unde odihnise, află stârvul unui câine, cu burta spartă, în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

măruntaele căruia, viermii, închipuiau vălmăşagul năvălirilor barbare, odată cu paradoxul evanghelic: „O! Deşertăciune a deşretăciunilor, toate sunt deşertăciuni“..

Un miros greu şi puturos, de hoit, o izbì în faţă. Se scutură, strânse din dinţi, reţinându-şi respiraţia, şi fugì.... fugì repede, fără să se mai uite înapoi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Începură ploile de toamnă; dese, mărunte şi mohorâte, cu cerul vecinic acoperit de ceaţa fumurie a norilor topiţi, ce nu lăsau să se vază geană din albastrul ţăriei.

Agata se ducea la repetiţie, dimineaţa şi după amiază. I se încredinţase, în două piese, două roluri destul de neînsemnate, cărora însă le dà toată importanţa, socotindu-le ca foarte grele, — de caracter. — camarazii mai bătrâni o învăţase să creadă.

Povestea e veche, de când e teatrul şi actorii fără de talent, care n'au jucat decât roluri de ultima mână, înfrăţite figuraţiei, mulţumiţi în mândria lor de slujitori ai Thaliei, ca salahorii plătiţi cu ziua, că rolul lor e foarte greu, deşi nu aveau decât două cuvinte de spus şi acelea trecute mai întâi prin gura directorului de scenă, care le măsură distanţa paşilor, pe scândura scenei, lărgimea gesturilor şi modulările vocei în pronunţarea celor câteva silabe împărăchiate pe cari trebuiau să le spună.

E cabotinul ratat.

Cu ochii ascunşi în creţurile obrazului, ca două picături de smoală topită, vorbind de piesele în care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a jucat, își brăzdează fruntea, picăturile de smoală se măresc și într'o mobilitate a feței, neordonată, gura i se taie până la urechi sau se rotunjește, complectând gestul unei încrederi fără de seamăn, ca după o pauză să spună sec, cu o mândrie reținută, că rolul pe care îl repetă, e al șasesutelea, fără trei.

Acesta, sau unul dintre aceștia, i-a spus Agatei:

— „Da fetițo... da!... Nici nu-ți dai seama ce greu e rolul de compoziție.... Rolul meu e mai greu ca al tuturor... Trebue să știi că în clipa aceia, când joc, nu văd și nu aud nimic. Aștept intrarea.... Tremur.... mă frământ, mă sbat sau mă stăpânesc și iar mă sbat, — dacă trebue — uite așà.... uite așà.... ca o femee ce stă gata să nască... Da!... Da!... Ce crezi, că altceva e arta?... Durerile și spasmele creațiunei.... În fiecare seară, de câte ori joc, creiez și, vezi, din pricina asta arta noastră e cea mai grea.... Ascultă-mă pe mine. Eu am certitudinea că maestrul.... Și se plecă la ureche de-i spuse numele, despre care scriu gazetele și care e societar și.... însfârșit, maestrul n'ar puteà să facă nimic din ceace fac eu... Da!... Ca să mă înțelegi mai bine, trebue să mă vezi... M'ai văzut aseară?...

— Nu!...

— Păcat!... în materie de teatru, de artă... Dar nu-ți mai vorbesc; numai ce-mi aduc aminte și mi se urcă sângele la cap: mă revolt de atâta nedreptate ce se petrece între zidurile acestea....

Și luând-o cu mâna pe după gât, ca doi prieteni: — un bătrân cu fața de hârtie, cu orizontul închis și o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

față cu tinerețea în suflet și grijile în ochi — trecură dela ușa regisoratului, spre scenă unde se repetă actul al treilea al piesei în care aveau să steà de vorbă amândoi, marii artiști, închipuind doi servitori amărâți, fără de nimic bun pe lume și totuș de familie, având ca panaș al nobleței, el, o mătură cu coadă, iar ea, o piele de căpriaoră cu care aveà să șteargă praful de pe mobilă.

Prea mult vorbise actorul și, prea mult suspinase actrița, căci întârziind să intre la vreme, regisorul le eși înainte strigându-le :

— Dar ce va să zică asta?... Nu vă e rușine!... Nu mai aveți timp de dragoste?... Mișcați-vă odată!... V'ați luat de gât, parcă veniți de la cârciumă!... Să știți că o să vă amendez!...

Amândoi actorii, unul pe o ușă a decorului, și celalt pe alta, intrară.

Cu toată încurajarea actorului bătrân și importanța pe care acesta o învățase să o dea oricărui rol, Agata erà neliniștită. De câte ori deschideà ușa grea a teâtrului, urcând scările, gândul îi era acelaș: rolul de debut, rol mare, mare de tot....

Se uită pe listele de distribuție, își căută numele și, nu erà. Imediat aproape gândul îi erà la Andrei....

— Andrei e bogat, dar Andrei e fabricantul de tăbăcărie, nu e o personalitate, nu e un nume ca să poată influență; e Andrei Grigore....

Atâtea și atâtea actrițe au obținut să joace, nici una nu are mai mult talent ca mine !... i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Își aduse aminte :

A, era întreținuta maestrului X; *B*, a regisorului; *C*, a directorului de scenă; *E*, a directorului tehnic; *F*, a directorului general....

Fiecare avea o coadă și fiecare un rol.... Plecă capul și rămase îngândurată ca apoi să repete încet, numai pentru ea :

— Dacă... dacă și eu aș fi fost....

Clătină capul și se duse pe scenă și dupe scenă în foaier, să aștepte ceasuri întregi, ca în actul întâi să anunțe lumea invitaților: „Masa e servită!"... în al doilea: „Domnul are o scrisoare"!... și, la finalul actului al treilea, să intre speriată, să-și încrucișeze brațele și să țipe: „Dumnezeule!... ce s'a întâmplat!..." ca apoi, să cază leșinată pe un fotoliu și peste ea, cortina.

Nu odată, pe culoarele de din dosul scenei, pe când mașiniștii și recuzitorii alergau, de colo până colo, purtând câte un plafon, o pădure, un copac sau un oraș, o loveau și nici nu-și cereau măcar iertare. Se vedeà nesocotită de toți, până și de servitori cari nici nu se sculau după scaun când îi vorbeau, răspunzând întrebărilor ei, familiar, ca între egali.

Toată atmosfera asta de prietenie și nesocotință, o întristà.

Gândeà la examenul de absolvire al Conservatolui; la prima vizită făcută domnului Director General, după angajament, când fusese chemată în cabinet să-i vorbească, și gândul îi fugeà mereu dupe alte și alte amintiri. Tot în ziua aceia, sau în urmă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Maestrul X a luat-o de bărbie; un altul i-a spus ceva pe şoptite şi n'a înţeles nimic din cele spuse, i-a văzut însă jocul ochilor; altul a vrut să o cuprindă pe după mijloc, să o măsoare cât îi de subţire în talie....; altul i-a admirat întâi ţinuta, apoi pantofii, picioarele, ciorapii, ca să se oprească, mergând cu ochii peste tot trupul, la „buzişoarele roşii ca piersica însângerată....".

Ca o scăpărare de fulger îi veni în minte câmpul de gunoaie şi câinele cu burta spartă în care mişunau viermii. Clătină capul, îşi muşcă buzele şi vorbind singură, repetă cuvântul :

— Dacă... dacă... dacă... aşi fi fost...

Şters, mai mult ca o indicaţie. Andrei îi sta în faţă cu ochii împăenjeniţi, privind pe deasupra umerilor ei, undeva, departe.

S'au mai întâlnit de trei ori. Odată, într'o casă mică, cu ferestrele joase, pe strada Puţu cu apă rece; altădată, seara, într'o cârciumă cu odăi de dormit şi, altădată, într'o mansardă a unei case mari, pe o stradă laterală Căii Victoriei, în poarta căreia mişunau femeile de stradă, ca lucrătoarele în preajma unei fabrici.

De fiecare dată, i s'a părut, că undeva, aproape, trebue să fie un hoit puturos.

Dacă nu s'a împotrivit la început, s'a împotrivit mereu în urmă şi mereu s'a supus tăbăcarului, căruia de nu i-ar fi înţeles privirea pătimaşe, ar fi bruscat-o poate, sau i-ar fi spus cuvinte grele, ce înjosesc o femeie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Povestea dragostei s'a sfârșit din chiar clipa în care începuse. Andrei însemnase în carnetu-i de buzunar un nume nou lângă altele multe.

Au fost zile când îl aștepta și nu veneà; au fost altele când deși veneà, abia aveà vreme să o întrebe ce vrea, ca imediat să plece, iar ea să-și apese amândouă mâinile pe piept, să înăbușe bătăile inimei cari se hodorogise, închipuind două ciocane grăbite, ce cad peste un fund de căldare.

Mai curând de cum se strică vremea în zilele de primăvară sau ale toamnei târzii, se rupse firul de mătase al visurilor și cei iubiți altădată, treceau unul pe lângă altul, ca doi străini. Ea, șovăind, cu capul încărcat de gânduri, la început aprinsă la față, iar mai apoi, fără de culoare; El, privind pe deasupra lucrurilor și a oamenilor, învârtind bastonul și fluerând printre dinți, până ce o pierdeà în lume, ca apoi să se oprească în dreptul unei vtirine, sau în vre-un colț de stradă să se uite dupe ea, bucuros de el însuși.

Erà singura plăcere pe care o aveà pe urma legăturilor de dragoste; să treacă, fără nici o tresărire pe lângă aceea pe care o avusese, ca pe lângă un obiect de prisos și de neluat în seamă.

La fabrică, Andrei începù să se țină de capul Consulului făcându-i destule mizerii, în fața celorlalți lucrători, învinuindu-l de beție. Motivul adevărat însă, erà numai acela că 178 erà tatăl Agatei și dacă altădată își plătise poftele, în tovărășia femeilor de stradă, pe toate le uitase din chiar clipa aceia, pe câtă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vreme aceasta îi stă mereu în față, în chipul Consulului.

— Cine știe, își ziceà el, dacă bețivul nu va spune prin cârciumi, povestea iubirii lui?... De aceia singura cale era să-l gonească și cât mai curând, ca să poată spune lucrătorilor că e imoral să dea pâine unui astfel de om.

Pentru aceasta nu i-a trebuit multă vreme lui Andrei Grigore și în chiar ziua aceia prilejul i se ivì.

Găsindu-l beat, la ocărât ca pe cel mai de pe urmă hamal, și îndepărtându-se câți-va pași, l'a înjurat destul de tare, ca să fie auzit de toți lucrătorii de prin preajmă-i. Domnul Sălceanu însă, fie că auzise, fie că nu, își vedeà de treabă, nepăsător la amenințările ce urmară.

— Încă odată, dacă te mai îmbeți, am să te dau afară din fabrică.

Consulul râse și eșì în curte.

Purtarea aceasta îl înverșună și mai rău, văzându-se nesocotit de omul care se știà înrudedenit cu el prin fiică. Clipì de câteva ori din ochi, mușcându-și buzele ca frământat de gânduri și hotărît, începù să-l ponoscască în fața tuturor muncitorilor, spumând că e un „excroc, care toată viața n'a făcut de cât pe haimanaua internațională; om de nimic care nu merità nici bucățica de pâine“... și câte și mai câte...

Lucrătorii, își vedeau de treburi, nedumeriți în gând, de purtarea Domnului Director care pentru un lucru de nimic, petrecut de atâtea ori altă dată, lucru ce se puteà întâmplà fiecăruia dintre ei, să spună așà cuvinte grele cu atât mai mult cu cât, în supă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rarea ce şi-o arătase contra Consulului, căută sprijin în părerea lor, a celor mulţi, cărora le vorbeà prietenos, ca nici odată.

Toţi tăceau, frământând cu braţele vânjoase pieile întinse pe mese, înjurând în gând, sau scrâşnind din dinţi, contra fabricantului care nu conteneà cu ocările la adresa lui Sălceanu, ce întârzià mereu afară.

Gheorghe, care era cel mai vechi şi mai mare între ceilalţi lucrători, nu mai putuù să rabde atâta ponos şi lăsând lucrul, se întoarse spre Andrei, privindu-l lung, ca apoi clătinându-şi capul să spună tăios, ca unui tovarăş de muncă :

— De ce vorbeşti aşa?... Dacă i-ai cunoaşte pe doamna şi mai cu seamă, pe domnişoara... Are o fată.... E actriţă.... Desigur că.... şi dete din cap ca dupe o clipă să continue :

— Domnule Director, omul ăsta, a fost cineva.... Omul ăsta, e om, nu e vântură tară, cum ai spus dumneata; haimana internaţională... Nu e hoţ!... E sărac, beţiv, dar cinstit!... Eu l'am adus în fabrică şi eu ştiu ce prieteni am....

— Ei, Gheorghe, dumneata eşti om cinstit, e adevărat, faci însă greşeală de crezi şi pe alţii la fel cu dumneata.

— Cred pentrucă aşà este....

— Te înşeli!... Un excroc, un pungaş, un hoţ...; Nici nu ştii cu ce gânduri a venit în fabrică.

— N'a venit el, eu l'am adus.... Eu....

— Are o fată ?...

— V'am spus!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Frumoasă?

— Foarte frumoasă!... Păpuşă, cuminte, deşteaptă...

— Ha, ha, ha!... Deşteaptă, cuminte!... Ha, ha, ha!..

— Da, da!... Nu râdeţi... Cuminte şi deşteaptă... Nu râdeţi! Vă spun aceasta ca despre copilul meu... E prietenă cu nevastă-mea.

— Prietenă cu nevasta dumitale?.... Hm!...

— Cum?...

— Spune-i nevestei dumitale să renunţe la astfel de prietene... Da, da!...

— Domnule director, dar dumneata... dumneata mă insulţi... Şi vădit supărat, abia reţinându-şi cuvintele, ce erau gata să-i iasă din gură, întoarse spatele stăpânului şi aplecându-se deasupra mesei, începù să vlăguiască. Neputând să-şi potolească supărarea, cât ai numărà trei, se întoarse şi îi spuse cu destul necaz şi destulă tărie :

— E ruşine pentru dumneata!... E păcat să vorbeşti când nu ştii... când nu cunoşti... E ruşine! Asta nu e frumos pentru un director. Nu cunoşti!...

— N'o cunosc eu?... Ha, ha, ha!... Asta-i bună!... Vei fi crezând poate, că vorbesc din auzite?... Nu, Gheorghe, nu!..

Şi rotunjindu-şi ochii înveninaţi sub aprinderea sângelui ce-i colorà faţa, se apropie de lucrător şi, proptindu-se pe amândouă picioarele, ca şi cum ar fi purtat în spinare cinstea lumei întregi, îi spuse aproape urlând, aşà ca să auză toată lumea :

— Mi-a fost amantă!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce-ați spus?...

— Amantă!... Da!... Amanta mea!... O femee pierdută; o femee care nu prețuește nici cinstea de a i se pomeni numele... O curvă!... O curvă care poate fi și a dumitale ca și a oricărui altul de-acî din fabrică, chiar a unui hamal!...

Gheorghe, schimbă fețe, fețe, neînțelegând atâta ticăloșenie din partea stăpânului. Strânse pumnii și mușcă în buze abia stăpânindu-se să nu-l plesnească peste ochi. Își luă haina din cui, se îmbrăcă și-i spuse răstit, tremurând de necaz :

— Să-mi dați socoteala!...

— Te-ai supărat?...

— Să-mi dați socoteala!...

— N'am știut că cu dumneata nu se poate vorbì.

— Cu mine nu se poate vorbì astfel.... Dacă nu ai fi dumneata și dacă...

— Obrasnic să nu fii!... Ai înțeles?... Și Andrei, cu amândouă mâinile vârâte în buzunarul pantalonilor, înfruntă hotărîrea tăbăcarului.

Ceilalți lucrători, lăsară lucrul, pentru o clipă și se întoarseră să privească. Fiecăruia îi plăcuse cum vorbise Gheorghe.

— Socoteala!...

— Frumos îți șade!... De paisprezece ani de când mănânci pâine în fabrică și să-mi vorbești, mie, ca oricăruia de-ai tăi... Du-te la lucru!.

Gheorghe nu răspunse; își scoase șapca dupe cap, salută și plecă :

— Bună ziua!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Seara, la cârciuma lui Tudorică, lucrătorii tăbăcari înconjurară pe domnul Sălceanu, neştiind cum să-i arate mai multă dragoste, cu mângâieri în cuvinte, pentru cele petrecute la fabrică. Consulul, care nu ştiă nimic de cele petrecute în lipsa sa din atelier, răspunse manifestării acesteia de prietenie a tovarăşilor, cu cuvintele :

— Un dobitoc !... Şi încă prost !... Prost !... De ce să vă supăraţi voi când nu m'am supărat eu ?... M'a făcut beţiv ; ei, şi ?...

— Ai dreptate, spuseră aproape într'un cuvânt tăbăcarii, pecetluind cuvântul cu câte o înjurătură şi trei scuipaţi ce plescăiră pe duşumea.

— Eu înţeleg ce spui dumneata, zise Matei, dar.... şi scrâşnind din dinţi, lovì cu pumnul în masă de răsturnă paharele ; şi cu ochii scăpărând de ură, cuprinse pe toţi, ca într'un cerc.

— Da!... Eu înţeleg ce spui dumneata, dar să-mi fi spus mie una ca asta, sau numai să fi auzit, l'aşi fi strâns de gât!... Şi ridicându-se în picioare, închipuind că aevea ţine în mânile-i vânjoase beregata

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dușmanului, strângeà mână peste mână, de-i trosniră toate încheeturile...

— Uite așa !... așa !...

In cârciumă se făcu tăcere.

Ochii tuturor priveau la Matei.

— Nu vrea să te ție?.. treaba lui! Mai sunt doar fabrici, dar...

— Te aprinzi repede, zise Consulul. Mai bine toarnă în pahare!.... Ce te uiți la mine?... Gestul tău mă face să te prețuesc ca pe un prieten.... Haide, toarnă!...

— Nu te înțeleg.

— Eu vă înțeleg pe toți.

— Matei se aplecă peste fața masei și îl privì în ochi.

— De ce te uiți la mine ?

— Să văd dacă nu roșești, să văd dacă ochii nu ți se închid... Să-ți facă fata curvă și pe tine pungaș.. Știi ce înseamnă asta?... înseamnă că noi tăbăcarii....

— Ce fel de vorbe sunt astea?

— Vorbe adevărate!... Eu nu mint! Uite-i... întreabă-i pe ei.... Da, a spus că fata dumitale e curvă, că a fost a lui, că poate fi a tuturor, că....

— Ajunge!..

— Și....

— Destul!... Strigă Gheorghe. Tacă-ți gura!...

Consulul amuți. Fața i se făcù albă ca varul, la început, apoi se aprinse și într'o clipă se făcù galbenă. Ochii i se măriră în orbite de parcă cineva îl strânse de gât, să-l sugrume. Făcù o sforțare să ri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dice capul, respiră lung, apoi, sprijinit în mâini, cu coatele pe masă, rămase așa, fără să spună un cuvânt, privind într'o parte; în podea; apoi se uită în ochii tovarășilor și iar în pământ...

— Păcătosule!... Grijania ta de gură de cârpă, se răstì Gheorghe.... Ar trebuì să-ți cârpesc câteva perechi de palme pentru asta. Ce zor aveai să-i spui omului ?...

— Ca să le știe, iar dacă i le-am spus acì, e pentru că mai toți câți suntem în cârciumă, eram acolo de față. Nene Gheorghe, eu nu vreau ca un om să-și bată joc de un altul pentru că e sărac, iar cel batjocorit să nu știe.... Noi, tăbăcarii, ne spunem în față ce avem de spus și unde nu ajunge vorba, ajunge pumnul.

— Ai făcut bine Matei!... Ai făcut bine!... spusè Consulul clătinându-și capul... Umplù un pahar, și-l dete pe gât dintr'o înghițitură.

— Foarte bine!... Foarte bine!... mai spuse domnul Sălceanu, ca pentru el.

— Iacă pentru ce a plecat din lucru, Gheorghe!...

— Tu Gheorghe?... Ai făcut asta?...

— Da!... I-am spus că... nici nu știu ce i-am spus, iar când am văzut că mereu e măgar, mi-am luat haina din cui, i-am cerut socoteala și am plecat.. Erà să se întâmple... Un măgar!... Și făcù gestul cu mâna, ca și cum ar fi vrut să spună: „Mai bine că s'a întâmplat numai atât....".

Consulului, i se umplură ochii de lacrimi; se aplecă peste masă și strânse mâna lui Gheorghe și a lui Matei, fără să spună un cuvânt.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In seara aceia s'a băut mult la cârciuma lui Tudodică, mult de tot.

Nimeni n'a mai vorbit despre cele petrecute, gândul tuturor, însă, acolo era. Clătinau capul, scuipau şi înjurau.

Pe Sălceanu l'au dus acasă beat, mort, de nu se mai puteà ţine pe picioare. Toţi ceilalţi, beţi şi ei, îşi unirà puterile să-l poarte; şi grămada toată se legănà în noapte, ca o dihanie uriaşă, lovindu-se de zidurile caselor şi de uluci.

Acasă, când i-a văzut madam Sălceanu, abia de a spus :

— Iar!...

— Stt!.. E foarte supărat! Supărat... Să-l lăsaţi în pace, spuse Gheorghe.

In adevăr, de data aceea, gura domnului Sălceanu nu se mai strâmbă în râs, ca altădată, părea a fi mai mult bolnav de cât beat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A doua zi, la fabrică, domnul Sălceanu, răscolind niște piei crude, căută să-și aducă aminte de cele petrecute la cârciuma lui Tudorică. Lăsă pieile și întră în atelier, cu ochii în pământ, sfios, ca vinovat de cine știe ce păcat, fără să cuteze a se uită în ochii acelora cari, ca și altădată, erau bucuroși să se știe luați în seamă de domnul Consul. Toți știau ce se petrecuse în ajun și de ce Gheorghe, cel mai vechi lucrător din fabrică, plecase.

Fiecare dintre lucrători se simțeà umilit, de necazul domnului Sălceanu, trecând pe lângă el, nu ca oamenii ci ca scule ambulante. Unii, îndeosebi hamalii, cari nu-l cunoșteau destul de bine, pentru că nu au stat împreună la aceeași masă de cârciumă, trecând pe lângă el, schimbau priviri înțelegătoare sau se strângeau de mâini, fiecăruia dintre ei, sunându-le în urechi, cuvintele de ocară ale Directorului.

Sălceanu erà abătut și rușinat, de parcă adevărat ar fi fost ponosul. Își vedeà de treburi, împărțind lucru la muncitori, sau se opreà în fața mașinelor, cerce-

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tându-le amănunţit, să nu se defecteze. Mâinile îi umblau, picioarele îi umblau, ochii.... gândul însă rămăsese în loc. Nici de băut, nu-i mai era cheful. Când a venit hamalul să-l întrebe dacă vrea să-i aducă coniac, a scuturat capul şi s'a uitat în altă parte.

Trăiă scena din cârciumă, cercând să reconstitue discuţiile şi cuvintele răsleţe ale lui Matei, ale lui Gheorghe, gestul acestuia de a plecă, ce anume cuvinte s'au putut schimbă între el şi director, ce murdării neştiute încă....

Dintr'un ungher întunecat, păreà că se apropie, luminoasă ca speranţa, silueta Agatei ce veneà mereu, tot mai aproape, oprindu-se într'un morman de piei crude, murdare, în care Consulul îşi pironise privirea. A clipit, şi Agata a dispărut...

„Curvă....“

Ştia el bine, că sârşitul va fi acesta... Nu se învinovăţià nici pe el, nici pe ea. Erà actriţă. Liberă şi descătuşată de orice prejudecăţi ale societăţei.... Numai ce gândì şi îşi strâmbă gura într'un zâmbet de batjocură.

„Ale societăţei!...“ Ce caraghios sunt, ce caraghios!... şi rămase să vorbească mai departe, el, cu el.

Mediul actoricesc, vieaţa de noapte, interpretarea diverselor roluri, scenele între parteneri, toate erau lucruri pe cari le cunoşteà şi cari trebuiau să ducă acolo. Aceasta n'ar fi avut importanţă pentru actriţa cu talent, actriţa care înseamnă ceva în meseria ei, ceeace însă nu egalează şi nu îndreptăţeşte ca orice fată de stradă să fie artistă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acî stà nedumerirea domnului Sălceanu, care știà că a te da altuia, nu constitue pecetea talentului în teatru.

— Dacă într'adevăr ar fi ceva, ar fi cineva.... O!... atunci, nimeni nu se interesează, dacă pașii pe cari i-a făcut de acasă până la centru au trecut prin mahalaua tăbăcarilor. Nimeni.

Așà gândeà Consulul. Dacă un ochiu cercetător l'ar fi privit în față, ar fi înțeles mai bine amurgul serilor întârziate.

Dela clipă la clipă liniile feței deveneau tot mai întunecate, tot mai șterse, topindu-se într'un fel de ceață fumurie ce-i acopereau până și ochii, cari se tot adânceau în orbite, ca două puncte ce se pierd în infinit.

În complexul gândurilor se vedeà pe el, mic, neputincios, căzut în viciu; fără nici o putere, nici măcar aceia de a înfruntà ochii fetei sau cuvântul acelaș, blajin, al copilului față de părinte.

Niciodată n'ar fi putut să-i spună ceva.

— Morală...? Cu ce drept...? Cu ce autoritate?... Nu!... Viața e a omului și fiecare și-o face așà cum vrea. Bucuriile vieței stau tocmai în ceeace un altul vede contrariul. Dacă ar fi altfel, eu n'ași fi ajuns aci... Dar... dar cum de a trebuit să fie tocmai el? O brută în sângele căruia s'a amestecat murdăria și mirosul de putreziciune al pieilor crude, încinse în arșița soarelui, înainte de a fi aruncate în cenușar.

Inchise ochii, privind sub pleoape globurile de lu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mină, închipuind căderea unei ploi de foc ce se revărsà pe rotundul lăcrimos.

In clipa aceia i-a fulgerat prin minte ideea sacrificiului ei, pentru el betivul care trebuià să-şi câştige zilele în fabrica omului căruia i s'a dat, sacrificiu pe care ca să-l înţeleagă cineva trebue să fie mai mult om decât bestie.

O clipă în urmă, fără să-şi dea seama de ce, simţì un fel de înviorare, un fel de bucurie... Totul părea că se luminează în faţă-i.

Începù să-şi frământe capul să afle, de ce o clipă mai înainte fusese amărât şi acum s'a trezit fluerând şi cântând.

„Sacrificiu...."

Clătină capul, urmând şirul gândurilor în cuvinte şterse, abia înţelese :

— „Da, pentru mine"... Şi rămase aşa, până ce îndoaila îl cuprinse.

I se perindau în faţa minţii, disparat, fără nici o legătură, chipuri şi vorbe răzleţe; maxime, frânturi de discursuri, decoraţii, zile festive pe la curţile şi ambasadele străine, cârciuma murdară a lui Tudorică aşezată într'un colţ de stradă în Napoli, — de ce în Napoli şi nu la Madrid, — Bulevardul Lânăriei, într'o pararelă sau o prelungire cu marile bulevarde ale Parisului: prietenii tăbăcari, ambasadorii de altădată... Alexandru Gangu... Gangu.. Gangu... Şi gândurile i se împiedecară ca fierul plugului într'o rădăcină.

— Gangu...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fără nici o legătură între numele acestuia şi patima lui, îşi puse în gând să se lase de băutură şi îşi repetă aceasta ca o poruncă; încet, apoi mai tare, mai tare şi mai tare, până ce ajunse să ţipe în mijlocul fabricei, întovărăşind huruitul maşinelor.

— Nu!.. N'am să mai beau!.. N'am să mai beau, n'am...

Câţi-va lucrători mai apropiaţi întoarseră capul, bănuind vre-o nenorocire, sgomotul maşinelor, cunoaşterea necazurilor omului şi grija muncii, îi chemară din nou la masa pe care stau pieile întinse, răbufnirea Consulului amestecându-se în uruiala roţilor dinţate şi răsuflările grele ale vlăguitorilor, udaţi de năduşala muncii ce le istoveau puterile.

Sirena fabricei urla... Era ceasul şase. Lucrătorii începură a-şi strânge sculele şi în mai puţin de cinci minute, fiecare, cu hainele aninate pe umeri, se îndreptau spre uşă, să iasă. Când intră Andrei Grigore, lucrătorii îşi scoaseră şepcile salutând, aşteptând parcă să li se pună vre-o întrebare. Directorul chemă un hamal şi spuse acestuia, arătând spre Consul :

— I-a caută-l!... Să nu cum-va să fi furat ceva... Caută!... N'auzi?... Şi pentru că hamalul tot întârzia, Andrei îşi trecu mânile peste poalele redingotei domnului Sălceanu, pipăindu-l peste mijloc şi betelia pantalonilor, să vază dacă nu cum-va îi furase vre-o bucată de talpă sau piele.

Sălceanu ridică amândouă mâinile în sus şi stete locului, ca împietrit. Andrei nu găsi nimic; întoarse

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spatele muncitorilor, ca semn că pot plecà. Făcù câți-va pași numai, și se întoarse spunând Consulului :

— Să-ți cauți loc!... De săptămâna viitoare ești concediat!.. Ai auzit?... Din cauza ta a plecat Gheorghe!... Bine a făcut; nu-mi pare rău!... Așa!... Să-ți cauți loc. De când ești acì, ai introdus dezordinea; ideea de libertate și vagabondaj până și celor mai de treabă oameni pe cari i-am avut în fabrică... Ai înțeles?...

— Am înțeles, domnule Director.

Sălceanu, pământiu la față, tremurà ca varga. Pentru o clipă, ochii i se luminară ca într'o văpaie și iar se tulburară, pierindu-le pentru totdeauna viața.

Își învârtì șapca în mâini, o puse pe cap și plecă....

Ochii muncitorilor păreau că-l găuresc.

S'a dus la cârciumă, a băut și a băut. fără să mai vorbească cu nimeni.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— A fluerat de opt și tot acasă ești... Nu te duci la fabrică azi?

— Nu!.... Nu mi-e bine.

— Să-ți fac un ceai?

— Nu!

— O cafea.

— Nu!...

— Atunci?...

— Să mă lași în pace! Vezi de treburi!...

Madam Sălceanu îl privì lung, neînțelegătoare, stăruind parcă în a-l întrebà ce are; cum însă, bărbatul tăceà, nu mai spuse nimic și începù să-și vază de ale casei, în vreme ce, Consulul, amărât peste măsură, rușinat de el însuș, se mustrà în gând, neputând să-și ierte slăbiciunea și umilința ce o vădise în fața lui Andrei și a oamenilor.

Se vedeà cu pălăria în mână, ca o slugă în fața brutalității autoritare a unui om de nimic; el, care altădată.... Și gândì la acel „altădată" strâmbându-și fața într'o mișcare de silă de sine.

Se vedeà numai și numai muncitorul, umilit cu o zi mai înainte. Gândurile se succedau, amestecându-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se într'o încâlcire de oameni, lucruri, şi imagini aşternute cu furca în grămada, din care răsăreà limpede, el şi Agata, legaţi, bătuţi şi scuipaţi de un şir nesfârşit de oameni, ce treceau pe lângă ei, ţipându-le în urechi: „Curvă...!" „Să-ţi cauţi loc!... „Amanta mea!... „Excroc!..." „Beţivule!..." „Beţiv"...

Capul îi erà greu; păreà că cineva îl încălecase pe după ceafă şi îl apăsà în jos, să-i rupă jumghietura gâtului. Se săltă de două-trei ori, ca şi cum ar fi vrut să-l arunce, răuşind să se îndrepte, să ridice capul, să privească cu ochii mari, deschişi, casa şi pe fereasta casei, curtea, poarta, strada, casele de peste drum şi mai departe, vârfurile de nuele a unor pomi desfrunziţi în toamnă, lipiţi de plumbul cerului.

Clipì... In faţa ochilor lumea erà în aceiaş imagină. Clipì din nou... Repede, ca răspuns unei invitaţiuni, se sculă după scaun, îşi duse mâna la gât, îşi aranjă cravata, apoi repetă grăbit:

— Da, da!... Acum, acum, acum!..

Eşì din casă şi se duse spre magazii, pe ulicioara îngustă, strâmtă şi noroiasă, ce simbolizà o pârtie de viaţă.

Madam Sălceanu măturà prin faţa uşei, când cucoana Sanda venì cu ibricul cu cafea. Agata erà în odaia cismarului, răvăşind aceleaşi şi aceleaşi cărţi murdare şi învechite, la cari se mai adăogase vre-o alte cinci, cumpărate în ultimul timp. Alexandru Gangu, ca în toate zilele, aplecat de-asupra lucrului, întindeà braţele şi le apropià, cusând tălpile unor pantofi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De două săptămâni, Agata nu mai eșia din casă, decât ca să se ducă la teatru, fără să mai nădăjduiască ceva, și să se întoarcă acasă să citească sau să gândească la deșertăciunile vieții ce păreau că-i împlinesc golurile visurilor.

Când nu ceteă și nu gândeă, intră în casa cismarului; stă pe un scăunel, uitându-se la acesta cum lucrează, sau, luând o bucățică de talpă, să o taie cu cuțitul, căutând să-i dea forma perfect rotundă, ca unui nasture, sau perfect patrată, cu laturile egale, măsurându-le din ochi, ca apoi să o arunce și să întrebe pe cismar, la ce servește fiecare sculă ce o aveă pe măsuță dinainte-i; dacă își aduceă ceva aminte din vremea de pe când erà la „Leagăn", sau cine știe ce curiozități, cu sau fără de importanță.

Gangu, lăsà lucrul și, pornit pe gânduri, cercetându-și trecutul, clătină capul cu destulă amărăciune, ca să spună :

— Eu, domnișoară, nu știu nimic.... Eu n'am avut copilărie; nici bucurii n'am avut, cum n'am avut nici părinți.... Ce pot să spun?... Fiecare aducere aminte e o lacrimă mai mult.... Nu știu nimic, nimic !...

Tăcură. El, cu mâinile încremenite pe calapod, iar ea, cu ochii închiși pe jumătate, văzând cum i se irosește vieața.

Așà de multe nemulțumiri, într'o vreme așà de scurtă....

Ar fi voit să vorbească cuiva, să-și descarce sufletul de greutatea ce o apăsà. Se simțeà mică și ar fi voit ca cuvintele de mângâiere să-i șteargă neca-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zurile, cum se șterg lacrimile copiilor în sărutul mamei.

Afară ploaia de toamnă cădeà deasă și măruntă, înfrigurând sufletele.

Tristețea tot mai mult o învăluea și, pentru că ar fi murit de urât și pustiu, spuse lui Gangu, care ciocăneà în calapod și care se topise, parcă, în liniștea odăei :

— Urâtă vreme... A trecut primăvara, a trecut vara și...

— Va trece toamna...

— Va trece toamna și va veni iarna...

— Și iar primăvara.

— O, nu !... Nu va mai veni nici o primăvară nici una... Toamna aceasta e fără de sfârșit... Nici iarna nu va mai veni.

Toamnă săracă de vegetație, ursusă și și plângătoare !...

— Ce supărări mari ai domnișoară ?

— Nu știu.

— Dumneata ești artistă. Vremea urâtă de peste zi a toamnei sau a viforniței de zăpadă din iarnă, seara, în lumina lămpilor lucitoare, o faci primăvară cu cer albastru, soare, pomi înfloriți.... Dumneata nu ai dreptul să suferi.... Noi cei mulți trăim viața și în viață e greu să ajungi!... Pe scenă e altă lume; râzi, vorbești, petreci și cu cât râzi mai mult, cu atât e mai bine.

— Așà am crezut și eu....

— Și nu mai crezi ?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu !...

Uşa se deschise şi doamna Sălceanu aduse o ceaşcă cu cafea lui Gangu, chemând-o pe Agata să încerce bluza, pe care o făcuse Didina.

Gangu, rămas singur, privind la scaunul pe care o clipă mai înainte stătuse domnişoara, fără să ştie de ce, simţi cum i se înbujorează faţa. Zâmbia.

În clipa aceia o bucurie neînţeleasă îl stăpâneà.

Îi auzeà cuvântul, îi vedeà aburii respiraţiei şi îi păreà rău, că n'a putut să-i spună ceva ce ar fi înveselit-o, chiar dacă ar fi trebuit să se îndurereze, povestindu-şi viaţa de copil lepădat.

Deodată se auziră nişte ţipete ale Agatei şi mai înainte ca cismarul să fi avut vreme să se ridice depe scaun, uşa se deschise şi galbenă la faţă, desfigurată aproape, cu ochii măriţi în orbite, Agata strigă :

— Domnule Gangu!... Tata.... tata!... Repede!... S'a spânzurat !...

Într'o clipită, Gangu fu la magazie. Domnul Sălceanu încă se sbăteà, strângându-şi picioarele.... Îl apucă, îl ridică în sus şi cu cuţitul de cismărie, pe care îl aveà în mână, tăie cureaua ce-i erà trecută pe după gât.

L'a luat în braţe, l'a dus în casă, l'a udat cu apă, l'a frecat şi Consulul şi-a revenit în fire.

Ca într'o fulgerare, toată curtea erà în picioare, cercând cu toţii să intre în odăiţa mică. Până şi vecinii de peste drum şi trecătorii depe stradă, lucrătorii cari se duceau la fabrică, toţi, priveau la pieptul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

omului care încercase moartea şi care acum, liniştit, stă cu ochii închişi să nu vază pe nimeni.

Agata leşinase. Madam Sălceanu, fără să spună nimic, se uită năucită, frângându-şi mâinile la început, iar mai apoi ferfenițându-şi şorțul ce-l avea în față, fâşii, de parcă îşi pierduse minţile. Cucoana Sanda şi nevasta cântăreţului ajutau Agatei, frecând-o pe la tâmple cu oţet şi trăgând-o de nas, să se deştepte din leşin.

Domnul Sălceanu deschise ochii, eră aprins de parcă stătuse cu capul deasupra unui mangal. Suflă greu, privind prostit, ca şi cum n'ar fi înţeles nimic din cele petrecute.

O jumătate de ceas în urmă, Agata stă pe marginea patului, privind la tată-său, întrebându-l sfioasă, cu ochii înlăcrămaţi :

— De ce ai făcut aceasta, tată?... De ce?... Şi luându-i mâinile, într'ale sale, mângâindu-le, uitând sila ce o simţise altădată când aceleaşi mâini îi mângâiau fruntea, începù să plângă :

— De ce?... De ce ?...

— Pentru tine!... răspunse Consulul.

Sălceanu aveà conştiinţa că fata se sacrificase pentru el.

— Pentru mine ?...

Lăsă capul în jos, îşi aduse aminte de păcatul ei şi îşi acoperì faţa în mâini.

Sălceanu se ridică, îi cuprinse capul în braţe, sărutând-o, şi cu ochii luminaţi de bucurii mari, îi mângâie fruntea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu mai plânge.... Nu-i nimic... Nimic.... Uită-te în ochii mei!... Haide, sunt tatăl tău !...

— Iartă-mă !...

Agata, cu capul sprijinit de pieptul Consulului, rămase să plângă mai departe.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Trecuseră trei săptămâni şi Sălceanu erà tot în fabrică. Lucrătorii începură să piardă stima ce o aveau pentru omul în care, până atunci, nu văzură decât un singur păcat: „patima beţiei"; cum însă mai toţi erau tot aşà de beţivi, ba şi mai rău încă, păcatul acesta erà cel mai puţin de luat în seamă.

„Cine nu e beţiv, nici nu poate fi om deştept, lucrător priceput şi om să te încrezi în cuvintele lui", era maxima care circula în toate fabricele şi toate cârciumile. Era destul ca cineva să-şi aducă aminte de cel mai bun dintre ei, să vază cât de pătimaş în ale băuturei este.

Un lucru nu-i ertau lucrătorii consulului :

Cum de mai poate sta în fabrică, când fusese batjocorât, ca nici unul altul şi cum de nu avusese curajul să răspunză, măcar, aşa cum se cuvenea, omului care îl insultase ?...

Aşa vorbeau cei mulţi şi pentru slăbiciunea aceasta, tovarăşii de altădată, începură a se îndoi de valoarea pe care i-o atribuiseră până atunci; ba chiar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai mult, începură să crează cu adevărat, nu numai că directorul a avut dreptate când a spus de fie-sa că e curvă, dar va fi avut dreptate când a mai spus şi de el că e un excroc.

— Altfel, n'ar fi ajuns aci....

Şi în vreme ce Sălceanu pierdea tot mai mult în faţa lucrătorilor, Gheorghe, care plecase din fabrică pentru el, lua proporţii uriaşe, toţi socotindu-l ca pe un adevărat om....

— Dumneata, dumneata eşti adevărat tăbăcar, dar tăbăcar!... tăbăcar nu glumă!... Ce-ai făcut dumneata....

Gheorghe dă din umeri, neînţelegător al laudelor ce i se aduceau şi privind peste umeri, sau scuipând printre dinţi, spunea :

— Aşa sunt eu!.. Eu am înţeles să-mi apăr tovarăşul de muncă şi credeţi-mă că de-ar mai fi spus o vorbă, numai o vorbă, l'aşi fi trăsnit!... De ce tace el?... Nu ştiu!... E bătrân, slab. Şi aplecându-se peste masă, cuprinzând pe toţi cu privirea, zise abia şoptind :

— Ce vreţi?... e un nenorocit.., Un om pierdut!... Beţiv, dar beţiv!... Ştiţi voi ce înseamnă asta?... Asta înseamnă....

Şi se oprì, clătină capul cu milă şi sprijinit cu coatele pe masă, îşi netezì mustăţile umede încă de băutură.

In chiar clipa aceia apărù domnul Sălceanu care, după ce dete mâna cu cei de la masă, se aşează pe un scaun. Tăbăcarii îl priviră, unii cu milă, alţii cu scârbă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

iar alții cu revoltă. Nimeni nu vorbeà; priveau în fundul paharelor sau la mesele vecine. Sălceanu a înțeles că i se ascunde ceva și se uità la fiecare în parte, întrebându-i :

— De ce ați tăcut?... Vă face neplăcere venirea mea?... Și se ridică să plece. Gheorghe îl oprì.

— De ce să pleci?... Stai!...

— Bine!...

Se așeză din nou pe scaun cerând băiatului de prăvălie să-i aducă o jumătate de vin. Deodată, ca și cum înțeleși ar fi fost toți ceilalți, afară de Gheorghe, se ridicară în picioare.

— Dacă dumneata stai cu el, spuse Matei, stai!.. Noi, nu!...

Consulul căscă ochii mari.

— Dar ce înseamnă asta?... Spuse el, întârziat, sunteți în stare să mă umiliți și voi?...

— Noi nu te umilim, dar așà trebue să fie, cum a spus directorul.

Domnul Sălceanu puse paharul pe masă, nu bău nimic și încrucișându-și brațele, se uità la cei ce vorbise, gata să înfrunte orice cuvânt.

— Șice vreți?...

— Un om gonit ca un câine, despre care s'a spus atâta necuviințe și care nu reacționează, acela nu e om; cu acela noi nu stăm împreună... Hai, Ilie!, Hai, Dumitre să trecem la altă masă și Matei puse mâna pe sticla cu vin și pahare să se mute.

— Dar bine mă, așà vorbiți voi cu socrul directo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rului?... Strigă un altul ce sta în picioare în faţa tejghelei.

Sălceanu se uită lung la el şi tăcù.

— Degeaba te superi... Are dreptate Matei şi Ilie... Apoi adresându-se acestora, urmă :

Bine aţi făcut!... Cu porcul niciodată să nu stai la masă....

Gheorghe lovì cu pumnul în masă, de săriră toate paharele.

— Dacă mai cutează care-va să spună o vorbă, îl bat.... Şi se sculă în picioare scrâşnind din dinţi şi strângând pumnii.

— Măgarilor!... Toţi sunteţi nişte animale!... Şi acum, înapoi de unde aţi plecat!... Aşaaa !...

Şi iar se încercuì masa cu aceiaşi oameni, cu chipurile ursuze de neputincioşi, în faţa autorităţii celui mai hotărît dintre tăbăcari.

Gheorghe se uită mai urât şi mai cu ciudă la Matei, căruia cu scârbă i se răstì :

— Tocmai tu?... Foarte frumos din parte-ţi !...

Consulul, cu degetul muiat în vinul scurs pe scândura mesei, făceà flori, clătinând din cap ca şi cum şi-ar fi răspuns întrebărilor de mai înainte puse, apoi ridicând ochii, vorbì :

— Aveţi dreptate!... Toţi aveţi dreptate şi vă rog să mă iertaţi că din pricina mea Gheorghe, care e un suflet mare, jignindu-vă pe voi cu cuvinte urâte, a încercat să mă apere pe mine. Spuneţi-mi, spuneţi-mi, vă rog, ce trebue să fac, eu nu ştiu !...

Ilie, care erà beat de-a binele şi care nu prea înţe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lesesc mult din observaţiile lui Gheorghe, începù să râză....

— Ce să faci?... Ha, ha, ha!... Ticălos bătrân!... Pe noi ne întrebi?... Pe noi?... Să fi spus despre fata mea ce a spus despre a ta, pe loc i-aş fi spintecat burta cu *şeruitorul*!... Şi tu ne întrebi ce să faci?... Om de nimic !...

Întoarse capul şi scuipă. Gheorghe se ridică, vrând să spună ceva, Consulul îl oprì şi îmbrăţişându-i pe toţi, cu privirea-i umezită de lacrimi, ca şi cum şi-ar fi cerut iertare, se sculă după scaun şi fără să fi gustat măcar din vin, eşì pe uşa cârciumei.

Tudorică se apropie de masa oamenilor :

— Ce aveţi cu el?... De ce să-l batjocoriţi aşà, destul de bătut e el de Dumnezeu, ca să nu mai fie şi de voi.

— Ăştia sunt câini, răspunse Gheorghe; cu cât mai nevoiaş e cineva, cu atât mai mult caută să-l mănânce.

— Doamne fereşte!... Ce vreţi să facă?... N'a încercat să se spânzure numaidecât, atunci ?...

— De ce?... De ce să se spânzure?... Să-l spânzure pe el!... strigă Matei.

În clipa aceia, Sălceanu se reîntoarse din nou în cârciumă, se oprì în faţa tejghelei, cerù o jumătate de vin, pe care o băù aproape dintr'o înghiţitură, mai cerù alta şi alta în vreme ce tăbăcarii vorbeau înainte :

— Pe el să-l fi spânzurat, dacă e om, dar nu să încerce să se omoare, ca un câine, în fundul unei ma-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gazii, după ce știe că ticălosul i-a batjocorit fata, l'a făcut de râs în lume, ca apoi să-l dea afară din lucru.... Da!... Așà trebuià să facă!...

Tudorică făcù semn celor ce vorbeau, să tacă, arătând cu mâna pe Consul; Matei, însă, vorbeà înainte :

— Nu-mi pasă!... Cu atât mai bine!... Să mă auză! Și se sculă dela masă și se duse la Sălceanu, pe care îl scuturà de mână :

— Așà!... Dacă vrei să fii om.... Întâi pe el și pe urmă pe tine, dacă ți s'a urâtî cu viața, dacă nu, vei venì mai departe acì, la masa noastră și îți vom fi prieteni ca și mai înainte; până atunci însă, să știi că nu mai ai ce căutà **între noi !...**

— Am să-i trimit martori!... spuse Sălceanu, abia îngăimând, cu destulă seriozitate.

— Martori!?... Ha, ha, ha!... Bravo!... Uitasem că dumneata eşti Consul.... Martori?... Dar el ți-a trimis martori?... Ți-a trimis ?...

Toată cârciuma isbucnì într'un hohot de râs. Abia atunci a înțeles Sălceanu cât de ridicol fusese. Uitase că încetase de mult de a mai fi altceva decât un ticălos, ca atâția alții, ce niciodată nu și-a ridicat capul din noroiul în care se afundase.

— Eu cred că are dreptate domnul Sălceanu; așà trebue să facă! Să-i trimită martori!... spuse cârciumarul.

— Tu eşti nebun Tudorică, sau dacă nu, îți baţi joc de el !...

Toată cârciuma vorbeà, râdeà, înjurà și toți se în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vârteau în jurul Consulului care de necaz, mai băù două jumătăţi.

— El crede că un director de fabrică o să se bată în duel cu un hamal!... Ha, ha, ha !...

— Nici cu un lucrător !...

— Nici cu un negustor de piei.... Fabricantul e fabricant, oricum o fi; are parale şi încă, uneori, aşà de multe încât şi prostia şi-o poate acoperì.

Sălceanu clătinându-se pe picioare, cu ochii turburi, priveà la toţi cei ce vorbeau şi păreà că nu mai înţelege nimic.

Îl amenințau, îl scuturau de haină gata gata să i-o rupă, să-l poată face să se uite când la unul, când la altul, pentru o mai bună înţelegere.

În vremea aceasta, dascălul, care plecase dela o altă cârciumă, înfierbântat de drojdie, trecând prin faţa prăvăliei lui Tudorică, auzind zarvă, se oprì şi uitându-se înăuntru, văzù pe Consul la mijloc, iar în juru-i, tăbăcarii ţipând şi agitându-şi braţele, fie înjurând pe fabricant, fie batjocorindu-l pe el; şi înţelegând că aceştia voiau să-l bată, o luă repede, când fugind, când mergând, până ce ajunse acasă, ca să spună tuturor în curte că pe domnul Sălceanu îl bat tăbăcarii la cârciuma lui Tudorică.

Madam Sălceanu începù a se frământà toată şi o luă la fugă spre poartă.... Îşi dete însă seama că nu poate face nîmic, se oprì. Agata tremurà, în vreme ce Gangu alergà cotind casele ce-i tăiau calea dreaptă, să ajungă mai în grabă. Când intră în cârciumă, tăbăcarii nu conteniseră încă şi Alexandru auzì toate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cuvintele grele ce i le spuneau, care mai de care, Consulului şi fetei acestuia. Cuvântul „curvă" era aruncat dela o masă la alta ca un bob de strugure, pe duşumelele cârciumei, unde trebuiau să sfârşească prin a fi strivit de tălpile grele ale cismelor.

Apucă de braţ pe domnul Sălceanu să-l scoată afară. Omul se împotrivi la început, apoi se lăsă să fie dus ca o mireasă spre altar.... Când să iasă pe uşă, se opri, îşi scoase pălăria şi reverenţios, în timp ce larma nu încetase, se aplecă în dreapta şi în stânga, spunând :

— Vă mulţumesc!.. Vă mulţumesc!.. mulţumesc!.. Dormisem şi voi m'aţi deşteptat!... Schiţă cu mâna un gest neînţeles şi urmă :

— O să vedeţi!... O să.... vedeţi !...

Eşi întovărăşit de Gangu, de braţul căruia se sprijineà cu toată nădejdea.

În stradă, Sălceanu, mai înainte ca cismarul să-i ia seama, îi prinse mâna şi i-o sărută.

— Ce faci, domnule Sălceanu ?...

— Tu eşti copilul meu, tu!... Apoi, după o clipă de tăcere, abia îngăimă: Să nu spui nimic!... Ai înţeles?..

— Nimic !...

Gangu nu se putea dumerì de cele petrecute la cârciumă cu atât mai mult cu cât la plecare, Sălceanu îşi scosese pălăria, salutându-i, parcă ar fi fost străin de toate ocările ce tăbăcarii i le aruncaseră în faţă. Apoi gestul de a-i sărutà mâna şi în sfârşit, ochii injectaţi de patima răutăţii, ai celor ce altădată îl ascultau cu sfinţenie, şi cari acum îi strigase ridicând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mâinile asupră-i.... Mereu nedumerit, își aduse aminte de Gheorghe care stà liniștit și bea de parcă lipsea cu gândul și cu mintea de-acolo....

— Ei ar fi putut să-i ia apărarea.... și n'a făcut-o nici când am intrat eu în cârciumă. Stà tăcut privindu-și paharul, pe fundul căruia drojdia vinului nou se așezase ca o vopsea fumurie.

În poartă, madam Sălceanu, cucoana Sanda, Didina și domnul Niță, care în clipa aceia venise acasă, îi așteptau.

— Ce s'a întâmplat?... întrebară femeile cari se așteptau să-l vadă cu capul spart....

— Doamne!... spuse madam Sălceanu.

Agata erà cu ochii plânși. La ea se duse Sălceanu, luând-o de mână, ca și cum și-ar fi găsit un prieten pe care nu-l văzuse de mult. O privì blând și iubitor ca niciodată și o sărută pe frunte, dojenind-o încet, să n'auză nimeni :

— De ce ai plâns?... Fii cuminte!... Tu ești fetița mea cea bună.... Fetița mea....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Metzano, care visase altădată să ajungă ceva în lumea compozitorilor muzicali, se vedeà nevoit să-şi trăiască viaţa strânsă, fără nici o putinţă de a face artă, sau a gândi cel puţin... Aveà în cap, fragmentat, ideia unei compoziţii mari care nu aşteptà decât să fie întregită şi pusă la punct. Nevoile vieţei, însă, îl şterse iluzia pentru care colindase lumea toată, ca să ajungă, în cele din urmă, o vioară primă lângă alte douăsprezece, intr'un complex de şasezeci de cântăreţi. Un instrument mai mult pe lângă altele, un apendice care puteà fi operat fără să i se simtă lipsa în organism.

Stăruinţa mai departe în acest fel de a face artă, cum ar fi făcut orice altă muncă, îl oboseà, simţind cum, încetul cu încetul, se anchilozează în mijlocul celor mulţi, făcând părticică dintr'un întreg, incapabil de a fi un tot, şi, ca o completare a prăbuşirei, fără să se fi ridicat barem, îl strângeà sărăcia.

— Ce mâncăm mâine?... îl întrebă nevastă-sa.

Metzano tăcù. Toate gândurile de altădată şi de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

atunci, se îndesau într'o învălmășeală, împăienjenindu-i văzul și tăindu-i respirația....

Eșì din casă, să se ducă la cismar, să vorbească.

Erà la un ceas întârziere, după ce Gangu adusese acasă pe domnul Sălceanu.

Năucit încă de cele petrecute, cismarul nu puteà legà nimic din ploaia cuvintelor auzite. Se simțeà sdrobit de parcă zilele în șir, nu făcuse decât să alerge pe drumuri rău pietruite. Se pregăteà să se așeze la lucru în fața lămpii aprinse în jurul căreia atârnau patru globuri de sticlă umplute cu apă, globuri ce țineau locul reflectoarelor primitive ce trebuiau să-i arunce lumina pe calapodul strâns între genunchi.

— Ce faci?... întrebă Metzano, și fără să aștepte să i se răspundă, urmă :

— Am venit să-ți țin de urât, adică să uit urâtul meu.... Astă seară vreau să fiu ucenicul dumitale, ucenicul cuminte și ascultător, care vrea să învețe meseria.

Gangu se uită lung la cântăreț și nu-i răspunse ; gândurile îi erau risipite în afară de el.

— Da, da... Ce bine ar fi fost dacă... De altfel, poate că și eu sunt un cismar!... Mi-am adus aminte de spusele domnului Consul, când domnișoara Agata a terminat Conservatorul.... A fost rău domnul Consul, rău.... dar, mi se pare că a avut dreptate.... De-atunci, în fiecare zi mă întreb mereu dacă sunt sau nu artist și îmi răspund în toate chipurile și nu știu ce-i adevărat. În urechi mereu îi aud cuvântul.... Nu știu ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să fac.... Aș vrea să cred altfel și nu știu cum să-mi dovedesc această crezare.

Consulul m'a nenorocit !...

Mă întreb mereu, de sute de ori pe zi, pe mine și pe nevasta și acum am venit să te întreb pe dumneata, să-mi spui cinstit, curat. Sunt eu artist?... Domnul Sălceanu a spus atunci, nu știu, mi se pare... „conștiința valorii absolute", am uitat.... Mai bine!...

Peste două săptămâni plec în Italia !...

— Pleci?... Până acum nu mi-ai spus nimic....

— Pentru că acum m'am hotărît.... Trebue să plec! Dacă nu te găsește norocul, trebue să-l cauți ,să te duci după el, și eu mă duc....

Acolo voi termină compozițiile.... Cine știe, poate să mă mai întorc odată.

Acì ca să fii cineva, trebue să vii făcut gata din altă parte. În Italia, la Scala, dacă opera e proastă, lumea fluieră și artistul știe că a căzut; aici, însă, nu te fluieră nimeni, compozitorul crede că este cineva, iar el nu este nimic, nimic... O vioară într'o orchestră său o pauză între două note. Ca și mie, i se va întâmplà și domnișoarei Agata. Ca să poată jucà acì, trebue să fie fluerată sau lăudată în altă parte. Abia atunci se va vedeà că are talent sau.... Ei, dar eu vorbesc de ea ca și despre mine.... Uitasem că ea e acum....

Și cântărețul nu termină cuvântul. Clătină din cap și zâmbì cu bucuria răutății, împrospătând într'o clipită, în mintea lui Gangu, scena dela cârciumă.

Metzano continuă :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce era să facă?... Viața e destul de grea... Frumoasă, talentată și săracă ca un pui de șoarece abia născut... Mie îmi pare rău numai atât, că lumea vorbește, iar ea n'a făcut încă avere.

Gangu se uită la Metzano ca și cum nici nu l'ar fi auzit.

— Nu știi nimic?... N'ai auzit?...

— N'am auzit și nu vreau să aud. Nu te supără, spune-mi altceva, vorbește-mi de Italia.

— Tocmai mă gândeam.... Ai dreptate!... De ce să vorbim de domnișoare....

La noi în Italia, ascultă, asta e o poveste adevărată; a fost un sculptor, un artist mare, mare de tot, și era tâlhar, hoț, omorâ oamenii la drumul mare; Benvenuțo Celini. Dar parcă asta înseamnă ceva? Atunci a fost închis, judecat ca orice omorîtor de rând, lumea însă nu l'a cunoscut de cât ca artist... Domnișoara Agata poate să fie amantă, numai să fie artistă, și chiar mai mică, numai să fie, dar să fie!... Asta nu e rușine. La noi în Italia....

Dumitale îți pare rău, te uiți la mine, crezi că spun minciuni; nu știu, poate să fie și minciună, dar așa vorbește lumea, tăbăcarii... Mi se pare că de asta a vrut domnul Consul să se spânzure; — dacă vrei, întreabă dumneata pe Gheorghe, mie n'a vrut să-mi spună. Dumneata ești prieten...

Gangu se uită lung la cântăreț, fără să-i spună o vorbă. Mâinile îi tremurau, fără să fi putut face mare lucru până atunci, învârtind calapodul cu pantof

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în toate chipurile, ca apoi să-l strângă iar între genunchi, aşa ca la început.

Un amestec de gânduri şi frământări de cuvinte, auzite întâi în cârciumă şi acum întărite de Metzano, i se învârteau în cap, cu povestea adevărată a tâlharului italian şi în vălmăşagul gândurilor, de pretutindeni, apăreà chipul domnişoarei pe care o revedeà în toate clipele trecute, când veselă şi sglobie, când mândră şi ursuză, neînfrântă în gânduri, preocupată mai mult de ea de cât de lume.

Işi aduse aminte de seara aceia târzie, pe când cheflii nuntaşi adormiseră pe scaune, beţi de dragoste şi vin, când a trebuit să se ducă în câmpul gunoaelor, să-şi caute liniştea, de unde s'a întors pe urma neliniştei ce susţineà braţul domnişoarei.

I se oprì gândul, respiraţia şi mişcările mâinilor, o clipă numai şi lăsă capul în jos, trist, mai trist decât în zilele începutului de vis, pe când, lucrând la primii pantofi ce-i făcuse ei; amănunţeà singurătatea pe lume.

Metzano nu mai aveà ce spune. Pentru altceva venise el în casa cismarului şi nu ca să-i ţie de urât, cum spusese. Gangu nu vorbeà, iar el singur nu ştià ce să zică. Se sculă dupe scaun pentru a plecà.

— Uite ce vream să te rog, domnule Alexandru...

Gangu îl privì în faţă.

— Dacă eşti bun, să mă împrumuţi cu două sute de lei. Ştiţi că nu cânt de multă vreme şi...

Gangu se ridică dupe scaun, deschise uşa dulăpiorului, scoase din cutia de tinichea toţi banii pe cari îi aveà, o sută şi patruzeci de lei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— N'am mai mult!... Mâine e Sâmbătă, duc lucrul la prăvălie... Până atunci, ţine-i pe aceştia.

— Mulţumesc, am să ţi-i dau... Câte-va zile am să cânt la un cinematograf. Te rog, să nu spui asta la nimeni, mi-e ruşine, dar ce să fac... O sută cincizeci de lei pe seară... Altfel n'am nici ce mâncà... Dacă vrei poţi venì şi dumneata să vezi, ai să stai lângă mine, în orchestră, gratis... Nu plăteşti nimic!

— Nu mă duc la cinematograf, domnule Metzano, mulţumesc: trebue să lucrez, e frig, vine iarna, trebuesc lemne dar, poate, domnişoara....

În clipa aceia, Gangu gândeà la vesmintele groase, de care era lipsită Agata şi mamă-sa.

— Noapte bună, domnule Gangu!... Săptămâna viitoare...

— Noapte bună!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Înainte de a veni cismarul cu Consulul, de la cârciumă, Didina, croitoreasa, în treacăt, aşa ca şi cum nici n'ar fi voit să dea crezare bârfelilor din mahala, îi vorbi Agatei :

— De dragă, nu se putù să scapi nici dumneata de gurile rele...

Agata se uită lung la ea, la început neînţelegătoare parcă, apoi roşie la faţă, lăsă capul în jos, netezind cu vârful pantofului, faţa pământului, ca într'o mângâiere.

— Tot aşà a vorbit lumea şi despre mine. — Mi-aduc aminte; — am fost odată la un bal, cu elevul acela de Administraţie, — ei, bine, a doua zi, toată strada ştià şi vorbeà, încât a trebuit să mă mut... Atunci şedeam pe strada Tunari şi m'am mutat aci, pe Cuza Vodă.... L'am cunoscut pe Gheorghe şi.... s'a isprăvit!... Aşa şi dumneata... Apoi, ca pentru ai face inimă bună, continuă: dar la urma urmelor, dumneata eşti artistă!...

Agata nu răspunse; se simţeà înfierbântată de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

parcă ar fi stat în dogoarea focului. A intrat în casă.... Când a venit domnul Sălceanu de la cârciumă, ea era cu ochii plânşi şi umflaţi.

Toată noaptea n'a închis ochii, mereu plângând pe înfundate sau suspinând, trecându-şi pe din faţa minţii, fără regret, ceeace făcuse, ca în cele din urmă să se hotărească ca a doua zi chiar, să-i ceară cismarului bani, să se mute, aşa cum spusese Didina că făcuse altădată.

Ochii tuturor pe ea vor sta, de acum încolo. De ochii aceştia voiă să fugă, nu de păcat.

In patul cellat, tatăl se frământă, certându-se în gând cu toţi lucrătorii, la cârciumă, în fabrică, pretutindeni, răspunzând directorului, aşà cum se cuveneà obrăzniciei acestuia.

Cu ochii căscaţi, în întunericul nopţii, se învinovăţeà de slăbiciune şi nesocotinţă, ca apoi, făcând sforţări, să se arate nepăsător şi rău; să ajungă la concluzia că trebuià să le ţipe tuturor, în faţă :

— Cine ce treabă are?...

Dar nu vorbise în nici un fel, tăcuse de parcă cine-va l'a aruncat ca pe o cârpă mototolită într'un colţ de odae.

Strângeà ochii, îi închideà să se lipească, geană de geană, să nu mai vază nici odată; somnul însă nu-l prindeà. Se sculă, aprinse o ţigară şi mereu gândind la greşala pe care o făcuse şi pe care nu o puteà îndreptà, se întrebà :

— Cè să mă fac?... Ce să mă fac?... Ce să mă fac?.. Şi după ce repetase întrebarea destul de îndelung,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— când repede, când rar, silabisind, abia mișcându-și buzele, — de departe, din noapte, se auzì un țipăt prelung, ca de fiară rănită. În clipa aceia i se lumină în minte și hotărit, ca niciodată, își răspunse printre dinții strânși de mânie :

— Mâine îi voi cere socoteala. Mâine îl voi strânge de gât!... Îl voi face să-și ceară iertare de tot ce a făcut, indiferent dacă este sau nu adevărat că Agata a fost amanta lui... Da!... Da!....

Am să-l iau de gât, am să-l scutur ca pe o treanță de praf și. pe urmă, pe urmă... îl voiu... Am să-mi vâr degetele mâinilor adânc, în gâtul lui, ca în clisă... Așa, așa!... Și domnul Sălceanu, prinse a strânge din mâini cu atâta putere, de parcă ar fi vrut să-și pătrunză palmele cu unghiile. Ochii i se măriră și mai mult și toată fața își contractă mușchii, într'o bucurie drăcească a răsbunării. Isbucnì în râs :

— Ha, ha, ha!...

— Ce-i?... întrebă madam Sălceanu, care se deșteptase din somn la râsul bărbatului.

— Nimic!... Mi-am adus aminte... Am visat...

Și domnul Sălceanu, fricos de a nu-și fi mărturisit gândurile, întrebă :

— Am spus ceva?... Am vorbit?...

— Nu!...

— Mi-am adus aminte de ceva...

Femeea se culcă din nou. Agata, de sub colțul plapumei, cu ochii deschiși de nesomn, a urmărit sbuciumul tatălui, până târziu, când l'a auzit plângând, cu fața îngropată în mâini, ca un copil.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ți-e rău tată?...

— Da, mă doare capul....

Agata se sculă, își puse rochia și-l întrebă dacă vrea să-i facă o cafea, de altfel, știa ea că alta e durerea lui.

— Culcă-te!... La ce te-ai sculat?... Vino să te sărut... Și ținându-i capul la piept, o mângâie pe frunte și pe păr, izbucnind din nou în plâns.

Agata îngăimă cuvinte de iertăciune pe care nu le auzeà nici ea, nici el...

Domnul Sălceanu simțea că se înăbușe, îi lipsea aerul. Eși în curte.

La Gangu era lumină. Lucrase până atunci și acum se plimbà în lungul și latul odăei, gândindu-se la el, sau poate la nenorocirea ce se abătuse asupra oamenilor ce-i țineau loc de familie. Necazurilor lui se adăogau ale altora.... Își aduse aminte, clipă cu clipă, primirea respectoasă ce li s'a făcut de către toți din curte, când s'au mutat acolo, cum și simțimintele de dragoste tăinuită ce s'a trezit în sufletul lui pentru Agata, ca pentru o icoană îndepărtată a unor visuri sortite să rămână numai visuri.

Neliniștea îl stăpâni toată vremea, îngreuindu-i mintea mereu cu poveștile pe cari le citise, închipuind-o pe ea, în fiecare eroină de roman și pe el în fiecare erou, până ce și-a dat seama că viața e alta, și ca să se pedepsească pentru vinovăția gândurilor neîngăduite, închis în casă, fără să ție seamă frumuseții, ci să-i găsească greș nu numai chipului, dar și mișcărilor ei, căuta să și-o desrădăcineze din suflet,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mereu învinuindu-se de patima iubirei şi cu cât se învinuia mai mult, cu atât găsea în chipul domnişoarei bunătatea fără de margini ce se reflecta şi asupra alor ei. Ar fi voit să-i fie soră, ar fi voit s'o ştie bogată, fericită, măritată bine şi în zile rare, întovărăşit de tatăl ei. sau singur, să urce scările de din dos ale unei case mari. boereşti, ce trebuia să locuească şi, sfios, fericit de fericirea ei, să o vază mulţumită de viaţă, ca apoi aceiaşi mulţumire să o trăească el, o săptămână, două, sau mai mult, până ce prilej ar fi avut ca din nou să o vadă şi din nou viaţa să capete coloritul bucuriilor ce se succed mereu aceleaşi.

Gangu înţelegeà bine că toate acestea nu sunt de cât visuri ce îi înfierbântau mintea şi întăriau bătăile inimei, ca apoi să-i înălbească faţa în durerea deşteptării.

Gândeà cismarul, trudindu-şi mintea, cum să găsească mijlocul de a-şi căpătà liniştea şi bucuria de o clipă. Gândeà că a doua zi, ducând pantofii lucraţi la magazin. trebuià să ia nouă mii cinci sute de lei, din cari va mai da două sute cântăreţului, să-şi poată duce cheltuelile casei până ce va câştigà ceva, iar restul.... restul să-i cumpere ei îmbrăcăminte sau să-i dea toţi banii să o bucure.

— Banii şterg lacrimile.....

Şi rămase cu mintea în loc, chibzuind cum ar puteà să câştige mai mult, până ce se va găsì bogatul, care luând-o de nevastă, s'o facă să uite amarul de până atunci.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Pentru aceasta va trebui să muncesc optsprezece ceasuri din douăzeci şi patru, îşi spuneà el, zi cu zi, fără duminică, fără sărbători.... Da, de-acum încolo trebue să trăesc pentru ea.

Işi aduse aminte că avea de mult, strânse la casa de depuneri, câte-va parale, din vremea când nu se mutase Consulul în curte. Atunci n'aveà grija nimănui....

— Am să-i scot!... Dacă n'a făcut nimeni pentru mine, să fac eu pentru alţii...

Aşa gândeà Gangu, plimbându-se prin odae, după miezul nopţii, încreţindu-şi fruntea la gândurile ce le schimbà odată cu mâna ce şi-o treceà până peste ochi, când, pe neaţşeptate, domnul Sălceanu intră în casă.

— Nici dumneata nu dormi, Alexandre?...

— Mă doare capul!...

— Ca şi pe mine...

Minţise Gangu când a spus că-l doare capul, dar în clipa aceia, într'adevăr, simţì cum îi svâcneau tâmplele de parcă cine-va l'ar fi lovit în creştet cu un ciocan.

Amândoi se uitară unul la altul, fără să-şi spună un cuvânt. Deşteptătorul după dulăpior ţăcăneà, la început încet, apoi mai tare, tot mai tare, până ce la un moment dat, toată casa păreà un ceasornic uriaş în care se învârteau, în loc de rotiţe, scaunele, dulapul, patul, cuerul şi ei doi.

— Ascunde ceasul, Alexandre !...

Gangu luă deşteptătorul, îl înfăşură în şervet, a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poi într'o faţă de pernă, în urmă într'un şorţ de lucru. Ceasul ţăcăneă mereu. Deschise uşa dulapului, ridică pieile ce erau aşezate rânduri rânduri şi îl băgă în fund; închise uşa. Bătăile ceasornicului abia se mai auzeau, sugrumate, tot mai încet, tot mai încet, până ce nu se mai auzì deloc.

Domnul Sălceanu se uită în ochii lui Gangu, întrebându-l :

— Crezi?...

— Nu!...

— Şi cu toate acestea, aşa trebue să fie. Aşa este!... Acum crezi?...

— Cred ceiace spui dumneata, nu ceiace am auzit acolo. Nu!... Oamenii sunt răi....

— Ai dreptate.

— Şi dumneata le-ai mulţumit.

— Pentru că n'au avut milă de mine şi pentru că m'au făcut să fiu fără milă... Mâine îl omor!...

— Il omori!...

— Da!... Il voi strânge de gât!...

— Şi pe urmă?...

— Pe urmă?... pe urmă; voi vedeà.

— O altă nenorocire.

— Cu care se va sfârşì. Inainte însă, am să beau mult, mult, ca dupe aceea să nu mai pot înghiţì nici o picătură... Dacă m'aşi fi gândit mai de mult la aceasta, ar fi fost mai bine.. Ascultă!... Şi domnul Sălceanu îşi duse degetul la gură :

— Nu ştie nimeni... nimeni... numai dumneata. Stete

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o clipă pe gânduri şi pe urmă, încet, abia înţeles, continuă :

— Ba da... Da!... Ştie toată lumea, toţi tăbăcarii. toţi.. .

— Le-ai spus?

— Mi se pare, aseară, la cârciumă.. Şi ştii de ce le-am spus? Ca să nu uit.

— Nu înţeleg.

— Altfel aşi fi lăsat să treacă zi după zi şi nu s'ar fi întâmplat nimic, aşi fi uitat, aşa însă, ca şi aseară, nu o să mă lase ei să uit... De câteori voi trece pe la cârciumă, de câteori voi vorbì cu vreunul, sau voi intrà numai, pe poarta fabricei, îmi voi aduce aminte, altfel... Omul e porc!... Cu cât noroiul e mai mare, cu atât îi place să se afunde mai mult. Nu numai eu, dar toţi, toţi suntem la fel... Să nu crezi că hainele mele cu cari am căzut de atâtea ori pe stradă, hainele astea, îmbâcsite în mirosul puturos al tăbăcăriei, sunt mai murdare decât ale acelora ce le curăţă în fiecare zi. de pete, ca să nu se vază... Ei ştiu fiecare pată unde e, când au făcut-o şi mai ştiu că toată benzina din lume nu le-ar puteà scoate, deşì în fiecare zi încearcă zădărnicia. Lumea aceasta e a celor din mijlocul cărora am plecat şi în mijlocul căreia mă găsesc... Da, da!... Omul e un porc!... Curat e numai acela ce umblă gol, lipsit de orice vestminte, şi omul acesta eşti tu.

Minciuna e cea mai uşoară haină şi cea mai purtată. Tu n'ai îmbrăcat-o până acum, pe cât timp, nouă, ăstorlalţi, ne-a frecat trupul până l'a jupuit, aşa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că dacă uneori, destul de rar, ne desbrăcăm de ea, ne sângerează hoitul ca al leproșilor, căci rănile ne acoperă în întregime de nu găsești loc curat nici atât cât să înfigi vârful unui ac....

Eu știu că desbrăcându-mă, voi îngrețoșà pe toți cei ce se vor uità la mine, dar trebue!.. Trebue să mă desbrac!.. Înțelegi acum de ce le-am mulțumit acelora?... Și nici unul dintre ei n'ar face ceeace mi-au cerut să fac eu.... Uite, vezi, nevastă-mea e la fel cu ei, la fel cu toată lumea, la fel cu mine până ce mă voi lepădà de treanța aceasta care se cheamă viață.

Ea a crezut mereu și mereu s'a amăgit cu visuri și vorbe ce acoperă golurile pe cari un alt ochi le-ar fi văzut. La fel cu ea, lumea toată care s'a înfășurat în acelaș strai cu care însă, niciunul nu s'a născut.

Agata?... Agata, da!... E mai curată, ea e curată, poate tot așà ca și tine.... A trăit aevea ce altele n'au cutezat să-și mărturisească lor înșile, — păcatul — ca apoi să-și rupă vestmântul, așa ca nimic să nu o mai acopere în fața adevărului... Da!... Dacă tu ai întrebà-o, ea ți-ar răspunde :

— Am păcătuit !...

Gangu era o minte mai greoaie, fiecare cuvânt al Consulului, ca să-l înțeleagă, trebuià să și-l repete mai întâi în gând, de două-trei ori, astfel că mereu frământându-se să înțeleagă spusele domnului Sălleanu, rămăsese în urmă și acum, ascultându-l, grăbeà să ție șir vorbelor; cuvintele însă îi scăpau și din tot ceiace putuse înțelege, auzind mai bine, se desprindeau cuvinte răslețe pe cari nu le mai putea legà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și nici da înțeles mărturisirilor înseninate ale beţivului ce-i stà în faţă, ca o carte deschisă scrisă într'o limbă necunoscută.

Domnul Sălceanu se plimbà prin odaie, muşcându-şi buzele, dând din mâini, oprindu-se în loc, ca pentru a chibzui mai bine anumite lucruri, apoi, iar forfotind, părea că nu-şi găseşte odihnă umbrei ce se lipeà când de zidurile odăiţei, când de tavanul scund sau de podina încăperei, împiedecându-se în scaune, pat şi tot ce avea în odae....

Se oprì în faţa unei fotografii prinsă în cui, în părete, pe care părea că nu o mai văzuse până atunci şi care îl interesà ca o piesă de muzeu... Se întoarse brusc ; se uità la cismar, care parcă murise cu ochii mari căscaţi, ca ai spânzuraţilor.

— Alexandre, scoate ceasul din cârpe!... Deschide dulapul!... Am nevoe de el!... Vreau să ştiu dacă mai e mult. Am ţinut vremea în loc, atât cât a trebuit, de-acum e de prisos, nu mai am nimic ce vorbì... Ai mei trebue să doarmă... Afară se luminează... la vezi!....

Gangu scoase ceasul din dulap şi-l desfăşură din cârpe. Deşteptătorul sună. Erau ceasurile şase. Îl puse pe masă şi nu i se mai auzì tictacul, numai secundarul sărià mărunt din linie în linie, în cercul în care erà închis.

— Am plecat!...

Consulul eşi, iar cismarul rămase uluit locului, privind clanţa uşei pe unde se şterse omul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fabricele îşi chemau lucrătorii, fluerând în sirenele urlătoare, ca ale maşinelor de tren. Fumul, negru, gros, al păcurei şi cărbunilor, se ridică de prin coşurile înalte, înadins parcă, să murdărească albastrul cerului cu nouri artificiali ce se răvăşeau ca apoi strângându-se la un loc, să închipuie petece murdare aruncate pe un cearşaf de fecioară.

Lucrătorii se duceau la muncă, nici unul nu se opreà în drum şi dacă se abăteà careva pentru o clipă la cârciumă, să-şi ia coniacul sau romul de dimineaţă, abia de aveau vreme să spună: „scrie" şi ieşiau, ştergându-se cu dosul mâinei peste gură.

Toţi erau grăbiţi să ajungă la timp, înaintea celui de al doilea fluer. Pe feţele lor, cum erau cu ochii bulbucaţi, unii de somn, alţii de beţie, se puteà cetì abrutizarea obişnuinţei în ale muncii. Nici unul nu gândeà la ceva, manechine automate, mergeau greoi ca o cireadă de bivoli mânată din urmă, tropoindu-şi cismele pe bolovanii străzilor, când şi când ridicând mâna până în dreptul cozorocului şepcei de lucru,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pentru a da bună dimineaţa altora, ce-i ajungeau din mers.

Printre ei, domnul Sălceanu, cu capul în jos, legănându-şi mâinile pe lângă poalele redingotei lustruite ca o gheată în zi de duminecă, se duceà şi el, năucit de gânduri. Erà singurul din mulţimea oamenilor, care gândeà. Nu vedeà pe nimeni.

Trecând prin faţa cârciumei, băiatul de prăvălie i-a dat bună dimineaţa. Nu i-a răspuns; nu auzise sau se făcuse numai a nu auzì. In capul lui se învârteau ca o roată de moară, spartă pe jumătate, greoi şi neregulat ca şi paşii ce-l purtau, aceleaşi şi aceleaşi gânduri din ultimul timp.

Tâmplele îi zvâcneau iar ochii îl usturau de parcă var şi-ar fi picat într'ânşii. In urechi îi sta ocara, iar în faţă lumea.

Se scutură ca de friguri, ridică capul, privì albastrul cerului larg deschis în perspectiva străzii cu casele joase de parcă erau vârâte în pământ... Moara măcinà mereu, mereu, cu hodorogeala enervantă a roţii rupte.

Gândurile...

Începù a fluerà încet, ţinându-şi tovărăşie pasului, la început marşuri militare, călcând semeţ, ca şi copiii în jocurile lor, apoi un fragment dintr'un vals de Chopin şi imediat marşul funebru al acestuia. Repezi sau încete, gândurile, mereu aceleaşi, îi dau viziuni de realitate.

Când ridică din nou capul, văzù că trecuse de poarta fabricei cu cărămizile roşii. Se întoarse şi în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tră odată cu ultimii tăbăcari. Fluerà pentru a doua oară şi porţile de lemn se închiseră în urma lor.

In fiecare dimineaţă, domnul Sălceanu, după ce aveà grija lucrătorilor prezenţi, trecându-le numele într'un carnet, se duceà la maşini să vază dacă funcţionează, iar dacă nu, să cheme mecanicul să le pună în mişcare. Făcù la fel ca totdeauna şi când eşi în curte, să treacă la magazia dubelor şi a cenuşarelor cu var stins în care se aruncă pieile crude, pentru a fi roase de păr, se întâlnì, la un pas înainte, cu Andrei Grigore care veneà dinspre moara de măcinat scoarţă şi ghindă. Fără să-şi dea seama cum, Consulul îşi scoase pălăria salutând.

— Unde te duci? Unde umbli forfota de dimineaţă?....

— Mă duc la dube, răspunse Sălceanu şi plecă înainte tremurând, abia ţinându-se pe picioare. Îi erà frică.

Descuie uşa şi intră.

O magazie lungă de vre-o şaizeci de metri şi lată de vre-o două zeci, aşa ca să încapă, unele lângă altele, trei şiruri de butoae mari, îngropate în pământ, abia lăsând loc de trecere cu piciorul, printre ele. In fundul magaziei, şase dintre butoae erau cenuşarele, iar restul zăcătorilor, pline cu zeamă galbenă şi bucăţele de coajă, tăbăcitoarele. De două ori pe zi, dimineaţa şi seara, cu o lopată lată de un metru, legată de partea de jos cu frângii, se vânturau dubele, de către doi hamali; unul apăsà lopata peşte pieile aşternute, iar celălalt trăgeà de sfoară; mişcarea se re-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

petă mereu şi astfel se învârteau pieile şi se întorceau, cele de jos venind sus, cele de deasupra lăsându-se jos, la fund, operaţie care dură zece sau cinsprezece minute, la fiecare dubă.

Domnul Sălceanu le cercetă pe toate, apăsând când şi când, cu o prăjină sau coada lopeţii, pieile cari rămăsese uscate de-asupra apei.

Cenuşarele erau pline cu var stins proaspăt, în ajun, şi aşteptau să fie umplute cu o nouă „partidă" de piei crude, ce stăteau alături, grămadă, iar lângă ele, cleşti uriaşi, cu cari pieile se scoteau din fundul zăcătorii sau se aşezau straturi, straturi. Domnul Sălceanu puse mâna pe cleşte şi împinse câteva piei în laptele cald încă şi pieile se întinseră la suprafaţă, umflându-se la mijloc; le apăsă din nou şi se duseră la fund.

Muncind, domnul Sălceanu nu se mai gândeă la nimic ; uitase toate necazurile, locul judecăţii păreă că-l luase braţele şi ochii cari se agitau şi se mişcau în mod mecanic, urmărind lucrul, deşi treaba ce o făceă nu erà a lui, ci a hamalilor, totuşi, ca niciodată, întindeă pieile mari, aruncându-le peste gura zăcătoarei, aşa ca s'o cuprindă în întregime, ca să se lase apoi la fund, straturi, straturi. Când şi când, se opreà, cercetându-le, părându-i rău de găseà unele tăiate de măcelar, pe când le jupuise şi îi era ciudă şi vorbeà singur :

— Asta e drept la mijloc tăiată... Ce piele frumoasă; mare, cel puţin patruzeci de chilograme.... Şi asta... păcat!....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Tot așa, puricându-le mai departe, le întindea, le arunca pe rând în varnită și nu băgă de seamă că cineva era lângă ei. Când se întoarse să pună mâna pe o altă piele din grămadă, Andrei era în spate.

— De ce n'ai băgat pieile de eri?...

— Pentru că ascară s'a primenit varul și... era târziu; fluerase; nu mai era cine să....

— Și de ce nu chemi oameni să le bage acum?

— Mă gândeam; de aceia venisem...

— Și pentru asta trebuiă să vii să le vezi? Nu puteai trimite oamenii dintr'un început?... Iți place să umbli de colo până colo, toată ziua. Nu faci nimic de cât furi banii și munca altuia... Ceeace faci tu în fabrică, e mai puțin de ce face un hamal... Ești leneș, vicios, obrasnic; și acum duhnești a băutură. Diseară îți dau drumul... Să pleci să nu te mai văd!...

Directorul se uită în ochii Consulului, disprețuitor, scuipând cu scârbă, ca ultimul tăbăcar seara la cârciumă, când vrea să-și arate cât de puțin preț pune pe un altul.

Sălceanu tremură. Dacă în momentul acela nu s'ar fi găsit sprijinit în cleștele de fier, ar fi căzut. Toate gândurile îl năpădiră deodată înțepându-l ca ace în tot latul frunții și tremurându-i buzele în sforțările ce le făceà de a nu i se vedeà slăbiciunea, răspunse :

— Bine, domnule Director; am să plec, dar mai întâi... mai întâi... vreau... vreau să vorbesc cu dumneata... Să te întreb și să-mi spui ce-i adevărat din tot ce am auzit că ai vorbit despre... despre fata mea?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Hm!... Imi ceri socoteala?...

— Da! E dreptul meu!...

Domnul Sălceanu se încordă pe picioare; de-acum nu mai tremură; ochii i se măriră în orbite şi, hotărît, priveà în faţă pe Director.

— Eşti un caraghios!...

Şi îi întoarse spatele să plece.

— Domnule Andrei Grigore, vreau să ştiu!... Vreau să ştiu, înţelegi?...

— Cui vorbeşti aşà nerusinatule?... Îţi cârpesc câte-va perechi de palme să....

— Domnule Grigore!...

— Măgarule!... Imediat să eşi din fabrică!... Imediat....

Şi apucându-i de mână, începù să-l tragă, să-l scoată afară.

Sălceanu se impotrivì, desfăcându-se de strânsoarea mâinilor.

— N'am să ies până ce nu-ţi vei cere scuze, sau până ce.... până.... Da! Îmi datorezi reparaţiune onoarei mele.

— Onoarei tale?... Ha, ha, ha!... Onoarei de hamal beţiv....

— Ce-ai spus de fata mea?...

— Că e o curvă!...

— Mai spune odată!...

Directoul se înfipse acum în faţa Consulului şi cu ochii luminoşi, bucuros de a strivì un suflet, cu răutatea omului de neam prost sau a cinicului ce îşi mărturiseşte crima, repetă cuvântul :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Da!.. O curvă de care mi-am bătut joc, cum îmi bat joc de tine acum și cum mi-aș bate joc și de nevastă-ta.... Și, dacă mai ai vre-o fată, să mi-o trimeți, dacă vrei să te țin în lucru o săptămână mai mult, de nu, în cinci minute să nu te mai văd în fabrică.

Sălceanu se înălbi la față, barba îi tremură și ochii i se bulbucară de parcă ar fi voit să-i sară din orbite; ca strunele vioarei simțeă cum i se întind vinele, strângându-l într'o bucată, și omul slab, adus de spete, crescuse ca o coloană de templu antic.

— Nu numai atât, dar am să chem poliția să te percheziționeze acasă, să vedem dacă nu mi'ai furat, iar ei am să-i scot condicuță de prostituată.

Cu iuțeala fulgerului, Sălceanu ridică cleștele și fără ca Andrei să aibă timpul a se ferì măcar, îl plesnì cu atâta putere în moalele capului, încât acesta căzù în marginea dubelor, fără să poată articulà un cuvânt.

Sângele curgeà cu spor.... Puse mâna pe el și-l trase de picioare, și fără să fi murit încă, îl aruncă în cenușar. Câțiva bolboroci deasupra laptelui de var și trupul se duse să se așeze la fund. Aruncă câteva piei peste el, ca să nu iasă la suprafață, își spălă palmele de sângele cu care se murdărise, se șterse pe un ziar pe care îl aruncă și, cuprins ca de o ură sălbatecă, ca ultim dispreț pentru acela pe care îl omorâse, urinà peste sângele ce-i cursese din rană.

În magazie nu fusese nimeni și nimeni nu știà de cele petrecute între cei doi oameni.

Intrând în atelier, Sălceanu își luă pălăria să plece.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lucrătorii îl priviră fără să-i spună o vorbă, iar când îl văzură că iese pe uşă, îl întrebară :

— Ce-ai făcut ?...

Sălceanu se oprì în prag, privì la toţi într'o rotire de ochi şi spuse liniştit, privindu-şi mâinile de parcă ar fi căutat să vază dacă au rămas urme :

— Am isprăvit !...

Şi n'au înţeles lucrătorii din acest „am isprăvit" decât că directorul nu mai aşteptase seara să-i facă plata, ci-l dăduse afară, aşà după cum îi făgăduise.

Matei, pentru a-l înţelege mai bine, se apropie de el şi privindu-l în ochi, clătină capul cu milă. Privirea hotărîtă însă a lui Sălceanu îi spuneà adevărul şi lucrătorul, nedumerit, arătà teamă şi neîncredere.

— Da, da!... Am isprăvit.... De-acum....

Nu termină cuvântul şi îşi bătù palmele, ca pentru a le scutură de ţărână.... Mai întârzie câteva clipe în faţa tăbăcarului, apoi mândru, aşà cum nu fusese nici odată până atunci, îi întinse mâna :

— Adio !...

Lucrătorii tăcură, se uitau unul la altul şi fiecare gândind ce voià, se apucară din nou de lucru.

Două minute în urmă, Cocioarbă, preşedintele sindicatului socialist, secţia tăbăcarilor, strigà tovarăşilor de lucru :

— Vedeţi?... Iacă de ce am eu dreptate când spun că totdeauna capitaliştii nu fac decât să ne ia viaţa şi nu numai a noastră, dar şi a copiilor noştri; iar când nu mai au ce să ne ia, storşi de vlagă şi de tot ce avem, suntem aruncaţi în stradă.... Socialismul....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ajunge!... strigă Matei. Ajunge !...
— Sunteţi proşti !...
— Bine !...

Tăcură lucrătorii, lăsând loc huruitului maşinelor şi bocăniturilor greoaie şi repezi ale ciocanului ce bătea pieile în piuă, să cuprinză, ca şi mai înainte, atelierul ce îşi tremură zidurile şi podina.

Sălceanu se simţeà uşurat, întinerit cu douăzeci de ani. Mergeà pe stradă cu capul ridicat de parcă ar fi voit să-l vază toată lumea. Dacă ar fi găsit o comoară sau cine ştie ce altă bucurie mare ar fi dat peste el, nu puteà fi altcum, atât numai că-şi simţeà bătăile inimei tari şi grăbite, ceeace făceà să i se ridice un nod, în gât, care coborà şi urcà, ca pe un scripet.

Îşi descheie gulerul cămăşii, îşi scoase pălăria şi călcà înainte, fără să mai gândească la cele petrecute.

Se simţeà mare, mare de parcă ajunsese cerul cu capul. Ochii i se opreau în tot locul, cercetând anume să descopere lucruri noui, lucruri pe cari altădată nu le luase în seamă, sau nici nu le văzuse măcar.

Pe lângă el a trecut un copil, murdar pe faţă, desculţ şi desbrăcat, abia având o cămăşuţă pe el; şi plângeà copilul.... L'a oprit, l'a mângâiat, l'a ridicat în braţe, i-a şters ochii, i-a vorbit frumos şi după ce l'a purtat câţiva paşi, îl lăsă jos. Aveà cinci lei în buzunar şi îi dete şi pe aceia.

Copilul a făcut ochii mari, s'a uitat la bani şi a început să râdă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Sărăcuțul!... oftă domnul Sălceanu și intră în cârciumă. Cerù o jumătate de vin și o bucată de pește prăjit, ce crà într'o farfurie. Mâncă și băù. Inima nu-i mai bătea și năduful îl lăsase nici el nu știà când.

Niciodată ca atunci nu-i părù cârciuma mai luminoasă, și-l întrebă pe Tudorică :

— Când ai zugrăvit?... Ce curat e!... Ce frumos!...

— Da de unde!... Ar trebuì să zugrăvesc, dar am lăsat pentru la primăvară. Și cârciumarul, văzând atâta seninătate și liniște la Consul, se minună. După ce își făcù câte ceva de lucru prin prăvălie, coborând și eșind din pivniță, trase un scaun lângă masă și-l întrebă, de cum se face că nu e la fabrică.

Sălceanu îl privì în ochi și începù să râză :

— Dacă aș fi fost la fabrică, n'aș fi fost acì.

Tudorică tăcù, așteptând să afle ce este cu el, cu atât mai mult că nu-l vedeà beat, ci bucuros, când dealtfel se așteptà din zi în zi să-l oea afară din lucru; ceeace poate că se și întâmplase.

Își aduceà aminte cârciumarul de un lucrător bătrân, care tot așà fusese dat afară din lucru în mijlocul iernei și care, deși la început râdeà, vorbind fără de șir aproape, într'o veselie înfrățită nebunieì, o jumătate de ceas după ce băuse până se muiase, începù a plânge.

În ziua aceea, spre seară, se otrăvise.

Cu icoana acestuia în față, Tudorică îl întrebă pe Sălceanu :

— Te-a concediat ?...

Iar consulul răspunse :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Încă o jumătate! Şi mereu bătând în palme, ca pentru a se scutura de ceva, se uită la mâini.

— Am isprăvit!... Am isprăvit!... repetă de zece ori în şir, râzând :

— Am isprăvit !...

Tudorică se sculă dela masă. Un birjar îi cerù un coniac. Domnul Sălceanu vorbeà singur :

— Am isprăvit, am isprăvit !...

Când a plecat, cârciumarul a eşit în uşa prăvăliei şi se uită pe urma lui, clătinând din cap. Domnul Sălceanu se depărtase ca la vre-o cincizeci de paşi şi uitându-se înapoi, îl văzù în uşă. Începù să râză şi să-şi scuture palmele, strigând :

— Am isprăvit !...

Când a ajuns acasă, curtea erà goală. Femeile îşi vedeau de treburi prin casă.

Intră la cismar; acesta, cum îl văzù, lăsă lucrul din mâini, rămânând cu ochii aţintiţi la el. Consulul se aşeză pe un scaun fără să spună nimic. Erà obosit.

După câteva clipe de tăcere, încet, împleticindu-i-se limba în gură, privind ţintă în ochii cismarului ce rămăsese nemişcat, abià îngăimă :

— L'am omorît!... Şi lăsă capul în jos.

Ca un pom retezat de secure, Gangu căzù în genunchi, îngropându-şi faţa în poalele redingotei omului ce nu mai aveà nimic din viaţă.

— Ce-ai făcut?.. Ce-ai făcut?.. Şi începù să plângă. Sălceanu plângeà şi el....

Deodată se ridică brusc, ca şi cum ar fi voit să pună stăpânire şi ordine în gânduri. Trase perdeaua la fe-

Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

reastră și vorbì blând, desmierdător, cum vorbise copilului după stradă :

— Fii cuminte!... Fii bărbat!... Tu nu înțelegi că nu se puteà altfel?... Nu!... Eu știu, că dacă în sufletul tău nu-mi dai dreptate, totuș, mă iubești.... Până acum ți-am inspirat milă, acum pe lângă teamă, sigur, și respect.... Nu-i așà că mă iubești ?...

Gangu tăceà, fața i se schimbase din roșie în galben și din galben în roșu, iar buza de jos îi tremurà de parcă se desprinsese din loc și aninà sub greutatea sângelui ce o colorase.

În capul lui se amestecau gândurile, în vreme ce în urechi îi sunà ca un clopot greu, de plumb : „L'am omorît....“ la care se adăogau cele auzite în cârciumă....

În fața minții i se oprì, o clipă, Agata, ca imediat să dispară într'o învăluire de nouri cețoși, ca să apară iar, și iar să dispară.

Consulul vorbeà :

— Trebuià să fac așà, trebuià!... Înțelegi tu lucrul acesta tot așà de bine ca și mine, pentru că totdeauna mintea ta a fost limpede, pe câtă vreme a mea abià acum s'a limpezit.... Mă simt ușurat de povara vieței ce-am dus-o în spate până azi. Îmi pare că am renăscut ca să pot murì.... Nu știu!... Văd că nimic n'a mai rămas din mine. Seninătatea judecății de-acum îmi spune că trăind mai departe, voiu cădeà iar și mă îngrozește să încep din nou drumul înapoi și pe urmă, frumosul n'ar mai fi frumos....

Absolutul numai odată se poate ajunge, fie el și în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vis; eu l'am ajuns!... Dacă ochii tăi au putut privì în soare, scoateţi-i, căci mai multă lumină nu vor vedeà!... Şi vezi, sunt fericit.... fericit!... Uite, ridic mâna, e uşoară.... O mişc şi pare o fâlfâire de aripă.... Iacă, acum am dispărut complect.... Nu mai văd....

M'am desbrăcat de tot ceeace altădată îmi erà vestmânt, iar lepra despre care îţi vorbiam, a rămas pe îmbrăcăminte..... sunt curat..... Nu mă mai vezi.... Plângi? Peste un ceas sau mai puţin mă vei înţelege, acum nu, nu !...

Ascultă, pentru că nu mai e mult până să-mi scot ochii ca şi Oedip, să ne grăbim....

— Ce vrei să faci ?...

— Ascultă, ţi-am spus !...

Şi domnul Sălceanu grav, ca în alte vremuri pe când vorbeà vre-unui ambasador sau plenipotenţiar, accentuând momentele de revoltă, povestì scena premergătoare omorului; apoi repede, ca şi cum nu aceasta ar fi fost obiectul discuţiunei, demn, fără bogăţie de cuvinte în fraze, mulţumì pentru toate câte făcuse cismarul pentru el şi ai lui şi, după câteva momente, ca şi cum pentru el ar fi vorbit, ci nu altuia, continuă :

— Voiu plecà, pentru că în ţicneaia asta e ceva din setea de necunoscut care a sălăşluit în anii tinereţii mele, în sufletu-mi. Eu n'am fost născut să fiu nici ceeace am fost altădată, nici ceeace am fost de atunci încoace.... Mi-a plăcut să învârtesc caleidoscopul vieţei şi niciodată să văz de două ori în rând ce am văzut odată....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lumea bună cere să fii altcum, adică aşà cum n'am fost eu; iar când am încercat să fiu ca toţi, am căutat să-mi înşel pornirile, trăind mereu cu gândul în alte părţi şi mereu rămânând cu trupul în lumea în care trebuiă să mă invârtesc.

Largul mărilor, ca şi adâncul lor, chiamă mereu pe acei ce au încercat o singură dată măcar să-i înţeleagă seninătatea şi sbuciumul.... Cine pleacă nu se mai întoarce. Nu!... Miragiul e în ochii noştri.

Nevastă-mea e moartă!... Stai!... Nu te sperià!... E moartă de mult.... Viaţa ei s'a stins de când a încercat să se omoare, dar ce vorbesc eu, poate şi mai de mult încă, de pe când....

Ascultă, ceeace n'am spus nimănui până acum, îţi voiu spune dumitale. Trebue!... E o necesitate....

Reprezentam, sau aş fi putut reprezentà, interesele ţării la Petrograd. La un ceai dat de Ministrul de Externe, Contele S..., fac cunoştinţă cu sora acestuia, o rusoaică tânără, frumoasă şi cutezătoare. Erà prima aventură amoroasă de durată de când eram însurat. Pentru că nu am vreme şi nu despre ea vreau să-ţi vorbesc, ci despre cauza determinantă a decăderei mele şi îndeosebi despre sufletul nevestimi, voiu fi scurt în povestire. Rusoaica îmi devine amantă şi timp de aproape doi ani, neştiuţi de nimeni, am trăit împreună. Sunt rechemat în ţară. Un altul stăruise să mă înlocuiască. În politică interesele de partid primează. Trebuià să trec la Atena. Rusoaica ştie şi ca să mă păstreze, nu pentru mine ci pentru ea, prin ministrul S..... fratele ei, intervine având în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vedere anumite chestiuni de Stat, să rămân mai departe şi aşà se şi întâmplă. Imediat în urmă, ca o chezăşie şi în acelaş timp ca o răsplătire pentru actele mele politice, inexistente de fapt, sunt decorat atât de guvernul rus cât şi de cel român.

Rezultatul a fost că eu am continuat a fi şi mai departe amantul rusoaicei.

Ce erà fatal, trebuià să se întâmple, stăpânirea tot mai multă ce o pusese pe mine mă plictiseà, de acì reproşuri, certuri şi ameninţări din partea ei, până ce s'au rupt legăturile între noi. Târziu, un nou ceai în saloanele ministrului de Externe Contele S..... Toţi ambasadorii, toţi plenipotenţiarii, toţi demnitarii cu doamnele şi printre ei şi eu, trebuià să mă duc.

Un concert de instrumente de coardă, se cântà din Tcheaikowski. Lângă mine rusoaica. Îmi vorbeà şi răspundeam noilor încercări de a revenì la prietenia de mai înainte. Am refuzat, voiam chiar să mă ridic sub un pretext sau altul, să plec sau să-mi găsesc o altă tovărăşie de discuţii. Când linişte se făcù în sală şi lumea mosafirilor se îndreptà spre bufet, două palme ale Rusoaicei îmi aprinseră obrajii....

Scandal !...

Ce să mai spun?... A doua zi articole de gazetă, telegrame şi în mai puţin de o săptămână dela data ceaiului, adică a palmelor, mi s'au remis scrisorile de acreditare....

De atunci beau şi de atunci femeia mea a încetat de a mai trăì....

Nu crezi?... Fie, treaba ta, povestea însă e verosi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

milă. De ce toată acestea? Nu știu, dar ți-o repet așà a fost....

Și acum să continui :

Viața ei s'a stins. Închipuește-ți o umbră care se mișcă, vorbește și uneori rar, rar de tot, poate gândește.... Niciodată nu e prezentă. Viața ei se reduce la anii copilăriei și la primii ani ai căsătoriei, pe când o duceam prin saloane, pe la recepții sau baluri la Curte.... Și ea trăește mereu aceleași vremuri, azi ca ieri și mâine ca totdeauna. Te asigur, când va muri ca toți oamenii, visul veșniciei o să-i fie ori copilăria, ori trena de mătase a Reginei Spaniei....

Așà!... Te-am plictisit!... Nu te interesează ce spun eu.... Ai părerea că sunt nebun sau beat; nu știu, poate să ai dreptate....

A, da, uitasem. Cumpără cărți, cărți multe și dă-i să citească femeii mele absente....

Și-acum, ce să-ți mai spun?... Să te întreb dacă ai de lucru? Ce faci?... Ce ai mâncat azi?... E banal.... Altceva.... Pe Agata o cunoști.... Da, da !...

Dete din cap si nu mai vorbì nimic; apoi deodată ca la aducerea aminte a ceva de preț, urmă :

— Alexandre, du-te de-mi adù o litră de vin, dar numai o litră, și când te vei întoarce îți voiu spune, sau nu, vei vedeà, vei vedeà....

Gangu, care până atunci nu făcuse decât să plângă, își șterse ochii și abătut de parcă își îngropase trup din trupul lui, luă sticla să plece.

— Stai!... îl oprì domnul Sălceanu și luându-l cu brațele pe dupe gât, îl sărută.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Tu nu te supără....

Gangu nu mai pricepeà nimic, rămăsese locului buimac.

— Du-te!... Să fugi!... Şi dacă Agata.... Nimic, nimic.... Pleacă !...

Când s'a înapoiat cismarul, Consulul nu mai erà în odae, madam Sălceanu trecеà la cişmea cu o cratiţă.

— Domnul Sălceanu e în casă ?...

— Nu, e la lucru....

— S'a întors, a fost adineaori la mine....

— Nu l'am văzut....

Lui Gangu i se tulbură ochii şi într'o clipă fu în magazie.... De data aceasta erà prea târziu. Domnul Sălceanu murise cu gâtul în laţul sforii ce atârnà de acelaş cui. Ochii eşiţi din orbite ca două nuci, iar gura larg căscată şi băloasă ca a epilepticilor.

Iar au venit vecinii şi trecătorii dupe stradă, iar zarvă, iar groază.... Într'o clipă toată mahalaua află de cele petrecute.

Femeile îşi plesniau mâinile sau îşi acoperiau ochii să nu vază, deşi pentru aceasta venise fiecare, iar madam Sălceanu cu mâinile împreunate ghem, se clătinà ca o trestie, mişcându-şi mereu buzele, fără să spună un singur cuvânt.

La fabrică, ziua leiei şi pentrucă listele de plată ale muncitorilor trebuiau semnate de director, iar directorul nu erà, îl căutară pretutindeni: acasă, în oraş,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la bancă, la cafenea şi nu-l aflară. Portarul nu-l văzuse ieşind pe poartă, iar în biurou, în cuier, îi atârnă pardesiul.

Către ore'e patru fu chemat domnul Grigore, în faţa căruia începù a se face plata.

În vremea aceasta se împrăştiase vestea morţii Consulului. Toţi tăbăcarii ştiau că se spânzurase, că a fost şi domnul Procuror la faţa locului, că o să-i îngroape fără popă, cam ce l'a făcut să se spânzure şi câte şi mai câte.

Lucrătorii din atelierul de talpă, cei cu care Sălceanu fusese la cârciumă şi cari în bună parte îl ataţaseră la crimă, începură a bănui că trebue să se fi petrecut ceva şi, stăruind fiecare, vorbind între ei, aducându-şi aminte că a plecat în timpul lucrului, minţile se limpeziră, iar când Matei a repetat în gând: „am isprăvit" şi îşi privì lung mâinile, a înţeles totul. Nu a spus nici un cuvânt, a luat plata şi se pregăteà să plece, dar porţile se închiseră şi nimeni nu mai putù eşi din fabrică. Toată lumea căutà pretutindeni pe domnul director.

Un hamal, în faţa uşei magaziei dubelor, speriat, făceà semn cu mâna, strigând :

— Aici!... Aici !...

Într'o clipă toată lumea erà acolo.

Se găsise cleştele dela cenuşar plin de sânge şi imediat lângă el marginea albă de var a dubei, înroşită şi ea în fire subţiri, ca periate, aşà după cum capul despicat al directorului ştersese cu părul marginea butoiului. Doi paşi mai jos, o băltoacă, ca şi cum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

s'ar fi răsturnat o cană cu vopsea roşie, iar pe faţa albului murdar al laptelui de var, ca globuri de unt-delemn, pluteau câteva cercuri de sânge.

Imediat s'a început scoaterea pieilor din zăcătoare, când deodată se văzù ceva înegrind la suprafaţă, erà colţul redingotei. Trasera cu băgare de seamă şi stârvul directorului apărù în întregime, umflat, cu pielea obrazului şi a mâinilor încreţită, aproape macerată.

O jumătate de ceas în urmă, la cârciumă, la aceiaş masă, tăbăcarii gândind la cele petrecute, beau pe tăcute.

Ei au fost cei dintâi cari au adus vestea că domnul director fusese scos cu cleştele, din varniţă, şi toţi cei de faţă, lucrători pe la alte fabrici şi cu ei împreună Tudorică, ascultau în picioare, sâsâind şi holbând ochii sau plesnindu-se peste faţă, de miraţi ce erau.

După un răstimp, mai veniră alţi tăbăcari şi alţii şi cu toţii vorbiau povestind în toate chipurile nu numai cum a fost găsit directorul, dar şi cum a fost aruncat cu capul în jos, legat cu cleştele de gât, şi câte şi mai câte.

Matei umplù paharele şi înainte de a bea, se întoarse pe scaun şi vărsă câteva picături. La fel făcură şi ceilalţi dela masă, prietenii de totdeauna din mijlocul cărora lipseà numai Consulul, şi cum nu vorbeà niciunul şi liniştea îi apăsà ca o greutate pe suflet, Gheorghe se uită în ochii fiecăruia, ca pentru o înţelegere şi spuse :

— Dumnezeu să-l ierte.... Aseară a fost cu noi....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— A fost un om!... Şi-a ţinut cuvântul.... Mare lucru !...

— Drept să vă spun, eu nu l'aş fi crezut în stare....

— Dumnezeu să-l ierte!... Şi se vărsă câte trei picături de vin în jurul mesei şi pentru că fiecare era cu gura lăcătuită, fără să poată vorbi ca altădată, din cauza lumei multe ce era în cârciumă, făcură plata ca să plece acasă, aducându-şi aminte de cuvintele celui ce omorîse şi se omorîse :

„Eu nu sunt ceiace credeţi voi, om ca toţi oamenii!.. Sunt numai umbra a ceiace am fost altădată, sau poate că eu n'am fost decât o umbră şi atunci.... Abia când nu voiu mai fi deloc o să se creadă că am fost om !...“

Întovărăşiţi în drum de gânduri, tăbăcarii îl aveau cu ei, aşà cum era: adus de spate ca sub povara unei greutăţi, slab, faţa acoperită de o barbă neagră, ochii lăcrimoşi, vii şi mâinile animate ca în două cârlige, ce se legănau pe lângă poalele redingotei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

La teatru, lucrurile își urmau firescul lor, așà după cum începuse. Agata se simțeà tot mai străină pe scàndurile rampei, pe care își tot frecà tălpile pantofilor.

Nimic nu i se dà să joace!... Nimic !...

Încetul cu încetul, în sufletul ei a început a sălășluì la început dușmănia pentru toți cei de-acolo și mai apoi neîncrederea în talentul ei, crezând că poate într'adevăr nu e nimic de ea și tot ceeace a crezut despre sine, o închipuire a fost.

Nu puteà înțelege altfel atâta desconsiderare.

Totuș stăruì mai departe și fără să-și dea seama cum, obținù dela directorul teatrului să dubleze cu patru repetiții numai, un rol foarte important pe care la premieră, îl interpretase o societară cunoscută ca una dintre cele mai mari actrițe.

Când a ești din cabinetul directorului erà fericită.... I se părea că lumea e a ei, că teatrul nu e așà cum a crezut și nici actorii, nici directorul de scenă așà de vrăjmași, omoritori ai talentelor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe fiecare îi priveà cu drag, îi iubeà....

Începù să simtă cum se înalță, cum se ridică deasupra multora dintre elementele cari, până atunci, treceau pe lângă ea privind-o cu coada ochiului, de parcă ar fi căutat să-i cerceteze garderoba.

Dar bucuriile sunt date unor oameni, numai ca tentații iluzorii.

Își aduse aminte că după patru repetiții trebue să dubleze o actriță mare.... Un fel de răceală o cuprinse, de parcă un sloi de ghiață i s'ar fi șters pe șira spinărei.

Nu cunoșteà piesa.... Când și-a ridicat rolul dela regisorat, numără rândurile replicilor și văzù că numai să le citească îi trebuie o oră, dar încă să le învețe....

În după amiaza aceleiaș zile intră în repetiție. Actorii ceilalți se uitau plictisiți la ea, vorbind între ei :

— O nouă gafă a directorului....

— De unde dragă, poate vrei să spui o nouă ibovnică !....

Directorul de scenă îi arătă anume mișcări și intonații pe cari trebuià să le dea rolului.... Unde să evidențieze mai mult intenția autorului, care a vrut să înțeleagă, sau care a înțeles, sau care a vrut să facă....

Și Agata, toată numai ochi și urechi, căutà să prindă ce i se spuneà, dar observà bine că neștiința ei enervà pe parteneri cași pe directorul de scenă care uitase că fata abia atunci făcuse cunoștință cu rolul.

Când eșì din scenă erà năucită. O dureà capul.... O cuprinse un fel de frică de parcă ar fi omorît pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cineva și aștepta din moment în moment să o aresteze.... Șezù pe scaun....

Nu cunoșteà rolul, nu cunoșteà piesa. Repetând, încercase să-i prinză și înțelesul, și acum obosită și îngrijorată, își treceà pe din fața minții, așà după cum își mai aduceà aminte, replici disparate, fără legături, într'o învălmășeală de casă a vechiturilor. O scenă din actul întâi, alta din al treilea, alta din al doilea sau tot din întâiul, ca pe urmă să se întrebe ce urmează scenei în care spune.... sau când el face....

Gândurile neastâmpărate se schimbau ca nourii în bătaia vântului, amestecând în toată această zăpăceală chipul directorului de scenă, al partenerilor, cum are să se îmbrace în seara spectacolului, sau unde să găsească piesa care nu erà nici tipărită măcar, la teatru nefiind decât un singur exemplar, pe care îl aveà regisorul. Își reluă caetul cu roluri și începù să citească rând cu rând, odată, de două, de trei ori, ca pe urmă să închiză ochii, să spue pe de rost ce a învățat și iar să deschiză caetul, să citească și iàr să închiză ochii, spunând alte replici, și tot așà mai departe, scenă cu scenă....

Făcù a doua repetiție, a treia și a patra, când directorul de scenă îi spuse să mai citească până seara mereu și să ia seama să nu se precipite, să fie calmă, atentă la replici și mai cu seamă să auză bine sufleurul, bine înțeles fără să se înțeleagă aceasta....

— Rolul e greu.... te copleșește!... Dumneata dublezi creațiunea artistei care a jucat la premieră și deatunci încoa, în fiecare seară, e o povară pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dumneata.... În orice caz.... să vedem diseară, curățel să ieși.... Vine și directorul general la spectacol, așà că.... înțelegi, abia diseară îți croești drum în teatru.... După masă stai acasa; citește, învață și pătrunde. Toată piesa aceasta trebue să fie ușoară și amețitoare ca un parfum.... Nu trebue să te intereseze ce rămâne din ea, ci ce trebue să scoți.... Să ai sufletul unei fete care neștiutoare de cele omenești, privește viața ca un copil, fără să-i înțeleagă adâncurile; însă ia seama: nu trebue să iei rolul drept nimic, ca numele Domnului în deșert.... Să ai seninătate, iar bucuria să transpire în jurul dumitale de cum intri în scenă și aceasta până la scena VI, din actul al treilea, când el te sărută.... Atunci să fii frenetică; în clipa aceia să se trezească în dumneata toate sentimentele tăinuite.... Trebue să fii conștientă de ce e viața....

Așà! Acum poți plecà. Studiază !..

— Maestre, dumneata ce crezi ?...

— Ce cred eu?... Intreabă-te singură.... Eu pot crede bine și poate și rău, sau pot crede rău și totuș să iasă bine.... Părerea mea e că dacă ai fi ceva mai exagerată și în naivitate ca și în expansiunea finalului, ar fi mai bine....

În vremea asta, acasă, pe porțile curței din strada Broșteni, oameni urâcioși întindeau zăbranicul negru al morții, ciocănind în cuișoare cutele cârpelor mototolite, învechite și îmbâcsite în mirosul greu al veșniciei.

Doamna Sălceanu sta pe un scaun în fața ușei, mereu frământându-și mâinile, fără să verse o lacrimă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

uitându-se când și când prin curte sau pe stradă, întrebându-se în gând :

— Cine a trecut?... Pe cine caută?... Cine e omul acela pe care nu l'am văzut niciodată ?...

Au venit autoritățile, au cercetat casa, au pus întrebări celor din curte și nimeni n'a putut să spună mai mult decât că l'au găsit spânzurat în magazie, unde cu câteva zile înainte mai încercase să se spânzure.

„Atunci l'a găsit domnul Gangu și l'a scăpt....".

S'au scris hârtii și în cele din urmă, la rugămințile femeei, ale lui Gangu și ale tuturor din curte, l'au lăsat acasă pentru înmormântare, fără să-i mai facă autopsia.

Când Agata venea acasă, bucuroasă și înfrigurată în acelaș timp de grija spectacolului de seară, Consulul erà în pat, cu mâinile legate cruce pe piept, strâns pe sub fălci cu un tulpan alb, de parcă l'ar fi durut măselele.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O vifornița de ploaie deasă și măruntă, amestecată cu fulgi de zăpadă, făceà ca răceala să pătrundă până la case.

Strada Broșteni, tristă și pustiită parcă de prăpădul morții, era o gârlă de noroi.

In odăița din fundul curții proprietății lui Niță Măturaru, odihneà omul, sub tremurul plăpând al luminei galbene a două lumânări de ceară, nepăsător la cele ce se petreceau în juru-i.

Cismarul alergà în toate părțile; o clipă n'a stat locului....

A avut grije de dric, s'a dus pe la magaziele unde lucrà, ridicà bani înainte asupra lucrului, aduse coroane — două, — cumpără stofă neagră pentru îmbrăcămintea femeilor, iar Didina, nevasta lui Gheorghe tăbăcarul ajutată la însăilat de cucoana Sanda și nevasta lui Metzano, coseà, dând zor ca pentru nuntă.

Tăbăcarii, unul câte unul, cu șepcile în mâni, de la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poartă încă, se opreau în uşă să-şi scuture cismele grele de noroi. Priveau mortul fără să spună nici un cuvânt, serioşi şi temuţi, de parcă fiecare dintre ei s'ar fi văzut întins în locul Consulului, în racla de brad vopsită verde şi împodobită cu hârtie albă, dantelată.

Agata uitase de teatru. Când şi-a adus aminte era seara târziu. Ar fi avut încă destulă vreme să se ducă, dar cum?... In clipa aceia îşi dete seama că în capul ei era un gol de neînţeles.... Şi-a adus aminte de povestea unui clovn de circ, care îşi lăsase copila — sau nevasta — moartă, ca să se ducă seara, în arenă, să râză, să facă prostiile toate din lume, ca spectatorii să petreacă. Se vorbeà chiar, cu temeinicie de adevăr, de un oarecare Harizon care îşi aveà copilul mort acasă, iar el, la circ, făcuse atâtea comicării încât, din seara aceia, a fost socotit ca cea mai desăvârşită paiaţă. Râdeà şi plângeà deodată; îşi rupeà hainele tăvălindu-se pe jos, ca apoi să-şi arate dinţii în strâmbături ridicole, sub masca roşului şi a albului de var, peste care îşi încondeiase sprâncenele, nasul, gura şi umerii obrajilor aşà cum trebue să fie mai frumos un clovn.

Şi-a mai adus aminte Agata de un actor, căruia îi murise un copil, cu o jumătate de ceas mai înainte de a intrà în scenă, într'o piesă în care avea să joace un rol şters de servitor...

Şi mintea îi rămase la el... Era actor slab, sub mediocru; nu era nimic, nimic!...

Gândurile o opriră pe coridoarele teatrului... Se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

văzù pe ea, forfotind fără de nici un rost în zilele de până atunci... Examenul... cuvintele lui tată-su... Metzano, Roma.... Şi, năluca celor petrecute se schimbă într'un fior necunoscut. Simţeà braţele vânjoase ale lui Andrei... iarba fragedă ce-i umpleà mâna şi, repede, disparat, fără nici o legătură în gânduri, să-şi treacă pe din faţa minţii, ca într'un film de cinematograf, câmpul de gunoaie, viermi în burta hoitului, plimbările în oraş, cum l'a cunoscut, ce au vorbit şi, într'o clipă de tăcere a gândurilor, privind mortul, să vadă fastul lumei în care acesta trăise altădată, în contrast cu lampionele şi lanţurile de hârtie colorată şi scâncetul lăutarilor din seara aceia... seara a două nunţii...

Mereu veneau tăbăcarii să vază mortul, şi mereu se opreau în uşă, cu şepcile în mâni.

— Teatrul!...

Să se ducă să-i spună Directorului că-i murise tată-su?... Dar îşi aduse aminte că odată, să se poată valorifică mai mult, minţise spuind că tatăl, ei, Consulul Sălceanu, murise intoxicat la o mare festivitate, la care fusese invitat de către Ministrul de Externe din Petrograd....

— Cum să mă duc?... L'am omorât de mult; îmi era ruşine de el.

Işi scutură capul, lepădându-se de griji, privind faţa odihnitoare a mortului... In urechi, îi sună: „se va face orice, actriţă nu!....“

Isbucnì într'un plâns nervos şi căzù peste patul în care Sălceanu dormeà, mereu cu mâinile legate cruce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

iar pe sub fălci strâns cu acelaș tulpan ce-i încleștase gura.

Au ridicat-o femeile și au dus-o în odaia lui Gangu, odaie, care cu această ocazie, nu mai era a lui, ci a tuturor.

Câteva minute în urmă, cismarul veni acasă ținând la subțioară o franzelă, câte-va sticle cu vin și un pachet cu mezeluri, mâncare și băutură pentru cei ce aveau să steà de veghe.

Toată noaptea, domnul Niță, Gheorghe, Matei și Gangu, au stat lângă mort, aprinzând, când și când, alte lumânări sau ștergându-le mucul, ca la biserică, celor ce făceau flacăra prea mare.

Noapte, liniște, umezeală și ploaia mărunță, deasă ce nu mai conteneà.

Pentru a le trece vremea mai în garbă, gonind frica de moarte, domnul Niță aduse o pereche de cărți de joc.

— Să facem un tabinet....

— Să facem, răspunse Gheorghe.

Câte patru, în jurul măsuței pe care sticlele cu vin odihneau alături cu feliile de mezeluri, începură a jucà.

Nu mai gândeau la mort, interesul pe care domnul Niță și partenerii îl puneau în joc, întrecură preocupările veghei, așa că abia târziu, Alexandru își aduse aminte să schimbe lumânările; era și timpul, toate patru câte erau așezate în jurul Consulului, fumegând, se topiseră până la capăt.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Când se lumină de ziuă, cucoana Sanda aduse cafelele negre.

Obosit de nesomn și de alergăturile din ajun, Gangu se duse să se odihnească puțin, în casă la domnul Niță, căci în patul lui, îmbrăcată și mototolită ca o cârpă aruncată, dormea Agata, cu gura întredeschisă, abia respirând. Se uită la ea și pentru că era frig în casă, să nu răcească, își scoase haina dupe el și o acoperi peste piept și gât; îi dete la o parte șuvițele părului ce-i cădeau pe frunte și, uitându-se în toate părțile ca un hoț, să nu fie văzut, în dragul ce-l aveà ca pentru un copil nevinovat, îi sărută mâna ce o țineà drept căpătâi în marginea pernei.

A treia zi după prânz, din strada Leon Vodă, dela locuința directorului fabricei, porni convoiul mortuar, precedat de trei care cu flori, pe cari erau așezate zeci de coroane mari și bogate, cu panglici de mătase, pe cari își scrisese cu litere de aur, pe lângă „regrete eterne", numele: părinții, rudele și cunoscuții, iar pe o coroană mare, purtată de trei lucrători îmbrăcați în negru, din partea muncitorilor, inscripția: „Iubitului nostru Director".

In urma carului mortuar, lume multă îmbrăcată în negru și, pentru că fusese ofițer de rezervă, armată și muzică; toți lucrătorii din fabrică, vre-o trei sute, și linia nesfârșită a trăsurilor și automobilelor ce duceau pe calea de unde nimeni nu se mai întoarce, prin fața fabricei, pe fostul director al tăbăcăriei care se argăsise în cenușar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ai mortului, cu ochii plânși, erau de o gravitate împrumutată ce îi strângeà în cercul de gheață al prestigiului bogăției. Pe la porți, prin fața caselor, pe tot drumul pe unde treceà convoiul, lumea săracă, lumea mahalalei, setoasă de fast și de paradă, se minună uitându-se la risipa bogăției unei înmormântări mari.

Copiii încercau să citească scrisul dupe panglicele coroanelor, iar femeile, curioase să vază chipurile jeluitoarelor pe sub zăbranicul rar al doliului, în fundul cupeelor sau automobilelor, cu perdelele pe jumătate lăsate, se înălțau în vârful picioarelor. Lucrătorii, cătând cu ochii tovarăși de muncă așezați în convoi câte patru, patru, ca o armată bătută și obosită forțată să meargă în pas de paradă, se recunoșteau unul pe altul.

In acelaș timp, din strada Broșteni, de la hanul lui Niță Măturaru, un dric sărac la care erau înhămați doi cai slabi și uscați, pe cari atârnau niște trențe negre, pătate, rupte și cu franjurile deșirate drept găteală, se opinteau să tragă dricul cu geamurile sparte, scârțâind și legănându-se de parcă ar fi purtat cine știe ce povară.

Matei deschideà drumul ținând pe umeri crucea de lemn, pe care era scris numele lui Sălceanu, anul nașterei și al morții.

In urma dricului, Gheorghe și Alexandru Gangu, pe jos, cu capetele plecate, feriau bâltoacele și numărau bolovanii de piatră pe cari călcau. Inapoia lor, două trăsuri în care ședeau, înghesuite, văduva mortului, Agata, Didina și cucoana Sanda, cu alte câte-va

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

femei din mahala, având pe capră, lângă hirjar, o urâsură pe dascăl, care la groapă trebuiă să spună un „Tatăl nostru“, pentrucă nu aveau popă, iar cealaltă, pe domnul Niţă, înfofolit într'o blană de miel să nu răcească.

Fără ocoluri, dricul trecù pe Broşteni în jos, eşì în Cuza Vodă şi de-acì urcă pe la Zerlendi, pe drumul Belului, mereu legănându-se cutia de lemn a dricului fără de geamuri, asemuitoare unei lăzi stricate aşezată pe patru roţi, cocoţată în sus, clătinând pe acoperiş un înger îngenunchiat cu capul rupt şi prins într'un cui.

La jumătatea dealului, slăbiciunea cailor nu mai puteà trage povara. Alexandru şi Gheorghe, amândoi, în două părţi, puseră umărul la roate şi împinseră până ce dricul ajunse în coama dealului.

Ploaia cădeà mărunţă şi deasă, îngreuind cârpele ce atârnau pe spinarea cailor, trăgându-le într'o parte, aproape să cază.

Un cioclu ce însoţeşte dricul, mereu suflându-şi nasul şi ţinând un sfeşnic în mână, ca un baston de mareşal, ridică „valtrapurile“ din spinirea cailor, întorcându-le pe dos, să nu se murdărească, ca şi cum ar fi putut să se murdărească mai rău.

Acum se vedeà pielea buboasă şi jupuită a cailor cu copitele umflate, ce schiopătau rar, împleticindu-se în mers de parcă în toată clipa ar fi vrut să se oprească locului.

Însoţitorii mortului, mereu cu capetele plecate, fără să-şi spună o vorbă, unul lângă altul, se clătinau şi ei pe picioare, lipăind noroiul drumului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Când l'au pus în groapa din Valea Plângerei, Agata şi-a ridicat ochii peste câmpul de gunoaie, pe deasupra unor căsuţe ce păreau bordeie, să vaza casa domnului Niţă.... Apoi, ochii i se opriră undeva în altă parte, pe câmp.... Işi acoperì faţa cu amândouă mânile şi începù a plânge....

Croitoreasa şi nevasta cântăreţului o ţineau de braţ. O urcară pe sus, fugind, ca să nu audă huruitul pământului, ce aveà să cadă pe pleoapa cosciugului.

De departe se auzeau, purtate de vânt, sunetele unui marş funebru.

In pas domol, ca într'un decor de teatru, bogăţia îmbâcsită în stârvul fabricantului, veneà să se aşeze în acelaş pământ umed şi noroios de ploaie, în vecinătatea fostului Consul.

La întoarcerea celor două trăsuri sărace, ca şi îmormântarea de la care veneau, ochii îndoliaţilor întâlniră convoiul celor mulţi, mergând în dezordine, din cauza noroiului şi a ploaei care se înteţise.

Carele cu coroanele sdrobsite şi florile pierdute în noroiul drumului, închipuiau prăpădul unei grindine în mijlocul unei grădini.

Invălmăşeala de oameni, trăsuri, caî şi automobile, îi aduse aminte Agatei, de viermuirea stârvului din câmp, imagină ce nu-i mai piereà din faţă... Işi duse mâna la nas de parcă în clipa aceia o duhoare puturoasă, asemeni aceleia, îi lovì faţa.

Câţi-va lucrători dintre cei ce mergeau pe urma bogăţiei risipite, îşi duseră mâna la pălării şi salutară...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

EPILOG

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fără de vlagă, cu capul plecat, închipuind umilința și rușinea, Agata deschise ușa Teatrului, să urce scările. In capul ei era un gol și în toată ființa-i, un fel de nehotărîre asemuită unei stări hipnotice. Ar fi îndurat în clipa aceia, orice batjocură venită de ori unde, înfruntând în mod inconștient, privirile acelora ce altă dată o făceau să-și plece capul, dintr'un simțământ de curățenie sufletească.

Se simțea greoaie, obosită... Se opri în prag, ținând cu mâna ușa să nu se trântească în urmă-i. Repetă în gând, cuvintele de scuză pe care va trebui să le spună Directorului General și tuturor ce o vor întrebà, minținд când ar fi putut spune adevărul. Și, nu știà cum să înceapă și nu știà dacă i se va iertà faptul că după ce stăruise atât amar de vreme, cerșind rolul ce i se încredințase, în seara spectacolului să nu vină, să nu anunțe nimic...., nici atunci imediat, nici a doua și nici a treia zi măcar.... Cineva a trecut repede pe lângă ea urcând scările.... Agata se sperie și nu mai găseà niciun cuvânt din cele ce trebuià să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spună. Stete câteva clipe, pierdută parcă într'o grămădire de oameni sgomotoşi, într'un târg sau o fabrică de fierărie, unde ciocane grele loveau în căldări uriaşe, hăuind să-i spargă urechile.

Lăsă să se închiză uşa şi făcù câţi-va paşi, spre despărţitura cu geamuri de sub scară şi ceti anunciurile şi lista pieselor în repetiţie.

— *„Fedra"*; în foaierul de sus cu direcţia de scenă a domnului X; *„Prăpădul"* în foaierul de jos, direcţia... In scenă: *„Schyloc"* seara, *Schyloc*... Anunciuri: Domnii artişti sunt convocaţi... Se amendează cu leafa pe cincisprezece zile domnul Z, pentru lipsă dela repetiţie.... Domnii actori sunt convocaţi....

Ochii i se tulburară...

— „Se suspendă pe şase luni, fără drept la salariu, domnişoara Agata Sălceanu.... Agata.... Aga....".

Inima îi bătea cu putere, se sprijinì de parapetul scărei. Ceti de două, trei, ori afiptul şi nu l'a putut terminà niciodată... Jos iscălitura directorului... stampila rotundă de culoare violetă cu pajura ţărei la mijloc... Cine-va puse piciorul pe prima treaptă a scărei, să coboare. Agata tremurà şi simţeà cum se înăbuşă. Deschise uşa şi fugì.... I se păreà că spărsese un obiect de lux, de o bogăţie rară, când unul din geamurile uşei huruì pe bazaltul trotuarului....

Urcă panta străzii ce da în Calea Victoriei, o trecù, cotì pe Academiei şi, mereu grăbind, fără să se uite nici în dreapta nici în stânga, citind aevea parcă biletul prin care erà suspendată, erà să o calce o trăsură, apoi tramvaiul şi, năucită, alergà ca eroul nu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

velei lui Tolstoi care vrea să cuprindă cât mai mult pământ până în scăpătatul soarelui.

Când a ajuns acasă, mamă-sa o întrebă dacă e rău. Fața îi era galbenă și tremurà toată, de parcă ar fi fost cuprinsă de friguri.

Capul îi ardeà, tâmplele îi svâcneau cu putere în bătăi grăbite, iar mâinile și picioarele și le simțeà ca de ghiață.

Se culcă.

Dormì toată ziua gemând și zvârcolindu-se iar la căpătâiul patului, madam Sălceanu descântà cărbuni, pregătindu-i ceaiul pe care să i-l dea fierbinte când și când, schimbând cârpele umezite cu oțet de trandafir, ce i le așterneà pe frunte.

Când se deșteptă, Agata văzù pe toți în jurul patului: se uità lung la ei, neînțelegătoare a ceeace se petrecuse. Didina se aplecă deasupra patului, întrebând-o în taină ceva.

— Nimic!... Mi-e somn!...

Și închise ochii din nou.

Venind cismarul să se intereseze de boala domnișoarei, i-a spus croitoreasa :

— N'are nimic!... Trebue lăsată să doarmă!.. O indispoziție!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Metzano nu cântà nicăeri.

La Operă, n'a putut face angajament din cauza unor discuţii pe cari le avusese cu Directorul, încă de pe când era la Filarmonica... Lecţii nu aveà şi astfel, în vreme de iarnă, se vedeà lipsit de cele trebuincioase vieţei. Să se angajeze, ori şi unde, să cânte cu ţiganii alături, nu-i veneà la socoteală... El, care concertase altădată, care aveà şcoală... Artist cu compoziţii cari odată vor fi cunoscute de toată lumea muzicală...

Zile, după zile, umblà ostenindu-se fără de nici un folos. Stomacul însă nu vrea să ştie ce este arta, nici ambiţia, nici gloria... Nevastă-sa, în fiecare zi îl aşteptà să-i spună că a semnat, undeva, angajamentul.

Chiria erà neplătită, pe o lună în urmă, datorii aveà destule, tristeţea sălăşuià în odaia pe care o ocupà, iar teama de şi mai rău, începù a se statornici în sufletul său. De aceia, amărît, se duceà, ca toţi lăutarii, la cafenelele depe strada Sfinţi, doar, doar va găsì ceva. Legă cunoştinţe cu ţiganii cunoscuţi ce cântau prin restaurante şi cu puţinii străini — nemţi, unguri

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi ruşi, — cari veneau, când şi când, să-şi complecteze orhestra cu vre-o vioară, violoncel sau vre-un instrument de suflat....

Cântăreţii din cafenea, fiecare în aşteptarea angajamentelor, îşi spuneau viaţa în frânturi de poveşti, mai totdeauna, începând cu greutăţile zilei ca apoi să-şi aducă aminte, pe rând, unde cântase, ce momente înălţătoare au avut, cum era la Paris, la Geneva, Moscova, ba unii dintre ţiganii unguri, vorbeau de New-York, Ohio şi alte oraşe ale Americei. Fiecare dintre aceşti, socotind la priceperea meşteşugului, mândria călătoriilor făcute ce-i înfoiau cel puţin cât o diplomă de Conservator, deşi nu erau „notişti".

Şi Metzano şi-a spus povestea şi astfel cafeneaua începù a-l cunoaşte pe italian.

Mândria lui nu sufereà să se prea amestece în intimitatea celor mulţi, de aceia, de cele mai multe ori, singur cu coatele răzimate de masă, sprijinindu-şi gândurile, sta câte două sau trei ceasuri, dimineaţa şi după prânz, privind la alţii cum joacă biliard, cum se înjură sau cum îşi spun poveşti mincinoase, în vreme ce ţiganii de cârciumi intrau cu vioarele la subraţ, sgrebuliţi de frig, suflând în mâini, aşezându-se pe lângă sobă până ce se desmorţeau ca apoi, încet, în surdină, să-şi joace degetele şi arcuşul pe strune, învăţând cântecul pe care îl auzise cu o zi sau un ceas mai înainte.

Metzano priveà mereu la uşă, mereu acelaş, cu capul rezimat în mâini şi coatele pe masă, când şi când, uitându-se la jucătorii de biliard şi iar la clanţa uşei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe care aştoptà să-i vie norocul, gândind şi amestecând în aceiaşi căldare, gloria cu plata chiriei, concertele cu mâncarea, nevasta cu Italia şi.. Beethoven, Verdi, Wagner... Paganini, cu el, în clipele de neîncredere.

Visà Metzano, până ce vre-unul dintre lăutarii de cârciumi, noi veniţi, spânzurând vioara în cui, deasupra capului lui intrà în vorbă fără să-l cunoască, cerându-i o ţigară, întâi, apoi întrebându-l dacă nu venise în cafenea să caute lăutari pentru nuntă sau vreun local.... întrebare ce se repetà mereu aceiaş.

Toate aceste nimicuri îl întristrau pe Metzano şi ar fi vrut ca niciodată să nu mai intre în cafenea, a doua zi însă sau în dupe amiaza aceia, îşi lua locul între camarazi, la aceeaş oră, până ce într'o zi uşa se deschise şi patronul unei berării-cafenea, din centru, se apropie de masă şi îi propuse, dacă poate să înjghebeze o orhestră de cinci persoane.

Ochii Italianului se luminară şi bucuros primì oferta. Angajă câţi-va din cafenea, dintre cei ce vorbise altădată de călătoriile prin lume. Un ţigan viorist, un ovrei pianist, un neamţ cu violoncelul şi un bohem, flaut.

Din chiar ziua aceia, la orele cinci după masă, începù a cântà. îi reveneà la un câştig de două sute cincizeci de lei pe seară, din care trebuià să cumpere şi notele.

La început, Metzano, cântà fără nici o plăcere, mecanic.... Ochii lui priveau la mesele consumatorilor şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la chipurile înfriguraților ce deschideau ușa cafenelei, învolburați de aburii și fumul țigărilor.

La câte-va zile, pe ferestrele mari, oglinzi și pe o pânză albă, întinsă deasupra ușei cafenelei, sta scris: „Café Imperial, muzică clasică în fiecare zi, sub conducerea celebrului profesor Metzano".

Din clipa aceia, cântărețul începù să caice mai drept, privirea îi era mai scrutătoare, gloria la care visase, părea că e pe drumul adeverirei. Începù să cânte mai viu, cu autoritatea pe care i-o da cei două sute cincizeci de lei pe seară și anunciurile lipite pe geamurile și oglinzile cafenelei.

Plătì chiria domnului Niță, avea de toate în casă și curând, mai curând de cum ar fi crezut vre-odată, se obișnuì cu noua-i viață.

Intr'o seară aducându-și aminte de începuturile lui, pe când nu se gândeà că va ajunge la „Imperial", și când în fața ochilor lui străluceau luminele candelabrelor de la Scala, și Ateneele sau sălile de concerte unde cântau virutoșii, își plécă capul pe pieptul vioarei și cântà, cântà cu atâta pasiune, încât cafeneaua toată, părea că murise, ascultându-l.

Clienții, privindu-l îi cercetau mâinile, fața, mișcările, în vreme ce el, artistul, cu ochii pe jumătate închiși, legănându-și trupul, cântà, cântà cu sufletul și nu cu vioara, pânăce unul dintre clienți mai puțini melomani bătù cu paharul în tavă, ca într'o clipă, toată liniștea să se schimbe într'un zumzet de vorbe, ca o zbârnâiere de aeroplan, de nu se mai auzià din orchestră de cât sunetele puternice ale flautului, și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răguşeala contrabasului ce se acentuà în măsură, să acopere sgomotul cafenelei.

Nimeni nu se mai întrebà de ce cântă, ba, cei cu mesele mai apropiate de spatele pianului, oameni cari aveau să-şi vorbească despre afaceri sau cine ştie ce alte preocupări, erau vădiţi mulţumiţi că nu se mai aude muzica în timp ce Metzano, mereu cu capul pe pieptul vioarei, suspinà pe coardele ei.

Când termină şi ridică ochii pe deasupra capetelor celor mulţi, dornic să vază pe chipurile lor cum au înţeles muzica, oamenii îşi sorbeau cafelele, ceaiurile sau paharele cu bere, fiecare gândind la ale lor.

Liniştea fusese de o clipă sau poate şi mai puţin, numai în mintea lui Metzano.

Dacă un străin ar fi intrat pe uşă şi ar fi strigat pe cine-va pe nume, s'au de s'ar fi certat vre-un client cu chelnerul, desigur, cafeneaua toată s'ar fi ridicat în picioare să vază şi să auză ce se petrece.

Simfonia noua a lui Beethoven, nu reuşise să facă acesta.

Cântăreţul şezù pe scaun şi în fumul cafenelei citeà greu, ca într'o carte cu literele şterse pe jumătate, povestea lui şi a tuturor cântăreţilor... A oftat, şi-a adus aminte că în Viena, la grădina zoologică, — dece în Viena şi nu în altă parte, nu-şi dà seama, — mulţi vulturi scrutau tăria din colivii uriaşe cu gratii, în cari erau închişi, nici unul însă nu puteà să-şi ea sborul de cât ca să se lovească şi să sângereze de câte ori năzuià la aceasta.

Cineva dela masă îi trimise rugăciunea să cânte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ceva național și Metzano, își înstrună vioara, se ridică în picioare, privind ca și vulturul din grădina zoologică, unde-va, departe.

Cântă fără de vlagă în vreme ce țiganului viorist, i se luminară ochii de bucurie și începù a-și ridică sunetele, îngropând pe șef, despre care, în urmă, spuneà celui mai apropiat client de lângă estrada pe care erau urcați :

— E străin, italian. Nu înțelege cântecele noastre...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr 1901-1932

Zăpada era mare, ninsoarea căzuse ca nici odată. Nămeții și printre ei, pârtiile făcute cu lopata, îmbâcseà și mai mult curtea caselor din Broșteni.

Gangu, aplecat deasupra calapoadelor, lucrà mereu, ziua și noaptea. Cucoana Sanda, toată vremea era plecată de acasă, pe strada Nourilor, la o bătrână care nu aveà pe nimeni și care în schimbul îngrijirei, bolnavă fiind și a îmormântărei ce i-o va face, — cu patru cai și trei popi, cum și a pomenilor până la trei ani, — făcuse act că-i lasă casele mereaz.

Peste toată curtea, odată cu albul zăpezei, se așternuse liniștea fără de viață ce se lățise de sub coasta Belului cu Valea Plângerei, în care crucile acoperite de nea, se răriseră, abia mai ghicindu-se, ici colo, câte una.

Numai la cârciuma lui Tudorică, aceiași tăbăcari, povesteau în fiecare seară și povestind își aduceau aminte de Consul și cu el de revoluția franceză, drepturile omului, luarea Bastiliei, Danton, Robespierre, Saint Just și decapitarea acestora, ca apoi, să treacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

imediat la recepţiile de la Curtea lui Ludovic Soare, la discursurile lui Gambeta, Machiavel, Garibaldi, prigoana lui Torchemada contra evreilor, sau la moartea Tarilor marei Rusii, şi în deosebi la Ivan cel Groasnic pe care şi-l întipăriseră în minte mai bine ca pe oricare altul, ştiind că acesta nu puteà să mănânce până ce nu vedeà schimonosindu-se şi murind în faţa lui, pe vreunul dintre curteni sau boieri învitaţi, căruia el însuşi îi întinsese paharul cu otravă.

Şi astfel, Consulul, care murise de câteva luni, se strecurà, în fiecare seară printre ei, ca un strigoi, învesmântat în haina unui cuvânt, a unei întâmplări sau a unei pagini de istorie înţeleasă pe jumătate.

I se pomeneà numele şi printre celelalte pahare, erà unul, al lui, de care toţi ceilalţi, înainte de a beà îl ciocneau pe al lor, iar la sfârşit, când obloanele de fier se lăsau peste ferestrele cârciumei, ca pleoapele îngreuiate peste ochii obosiţi, Gheorghe, cel întâi, şi-apoi ceilalţi, se sculau şi vărsau paharul pe scânduri în credinţaţi fiind că pe lumea cealaltă, la „loc de odihnă şi veşnică verdeaţă", a băut răposatul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/marr1901-1932

Visurile Agatei, visurile de artă ce şi le făcuse în trecut, n'au însemnat de cât setea de a trăi în clipe fărămiţite, pe scândura luminată a scenei, fastul şi bogăţia pe care tot în clipite, o trăise aevea Consulul.

Vremurile bune de atunci, ale tatălui, sădise în sufletul ficei, conştient sau inconştient, în mereu aceleaşi poveşti ale măririi, setea de o altă lume, asemeni basmelor cu feţi frumoşi, zâne, smei şi balauri cu douăsprezece capete, copiilor setoşi de puteri necunoscute, cari în nopţile lungi de iarnă, adormind, fiecare se visează un făt-frumos călare pe calul care mănâncă jăratec, stând în luptă cu dihăniile uriaşe ce vor pică dintr'o singură lovitură de paloş.

Ca şi aceştia, Agata cunoştea brevetele de decoraţii ale tatălui şi mai cunoştea spusele mamei în amintirea căreia fiecare dintre funcţionarii de Legaţie căpătă rangul de Consul, secretarul pe acela de ministru şi miniştrii, preşedinţi de republică, regi, sau prinţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de coroană cu cari stătuse la masă, sfătuind interesele a milioane de oameni, mutând granițele statelor, dintr'un loc în altul, ea însăș socotindu-se în măsură de a face un gest ca noroadele să se pornească în vălmășagul războaielor, unele contra altora.

Toate poveștile acestea, — adevărate — erau basmele cu cari a crescut, poveștile de cari eră dornică și pe cari neputând să le împlinească, trăindu-le pe la Curțile străine, încercase să le dea viață în lumina rampei.

A trebuit să moară Consulul, ca Agata să se deștepte din vis și, închisă în murdăria curței din marginea orașului, să înțeleagă realitatea unei vieți de renunțare.

Clădirea mare a teatrului, în care mișună lumea pe sălile și coridoarele de dincolo de cortină, unde oamenii umblau purtând zidurile de carton ale palatelor feudale, grădinele de pânză vopsită, armurele de sfoară și platoșele de hârtie, teatrul în care soldații de rând, dupe la căzărmi, sau olteni dupe stradă erau generali și gardă de onoare a regilor, înjurați mai înainte de a intră în scenă, de actori; teatrul în care reginele erau fete de stradă sau lucrătoare la fabrici, se sfărâmase ca o sticlă goală și în locul ei, casa aceasta de arătare a închipuirilor, rămase cu zidurile înalte și groase, asemeni ruinei și câmpului de gunoae în care sălășluește murdăria sufletului omenesc.

Și în teatru, ca și în câmpul de gunoae, strălucirea cioburilor de sticlă, închipue de o potrivă, strălucirea orbitoare a nestematelor, tot așa ca și cârpele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dublate de hârtie ce înlocueşte mătasea cu foşnetul tăios, să împlinească minciuna sărbătorită în lumina a mii de becuri electrice ,ca astfel, oamenii să pară mai buni sau mai răi, şi niciodată aşa cum sunt.

In câmp, fiecare căutător de bogăţii îngropate în murdărie, găseşte sticle adevărate, cârpe din cari îşi pot peteci sărăcia, cărbuni şi, uneori rar, aur; aur adevărat pierdut prin cine ştie ce împrejurări.

In câmp, balta e baltă cu fundul păcură de nomol, iarba firavă şi duhoarea puturoasă a hoţturilor, înlocueşte parfumul pe care actriţele îl revăşesc din belşug, înainte de a intra în scenă. Fundalul decorului, e cerul şi peste tot întinsul, adie vântul sau bate furtuna, străluceşte soarele şi nu reflectorul. Soarele care răsare de printre coşurile fabricelor şi coboară după perdeaua de cruci a cimitirului răsturnat în valea plângerei.

De o parte minciuna visurilor, de alta adevărul vieţei.

Aşa gândea Agata stând pe marginea patului, privind, prin geamul înflorat al ferestrei, fulgii mari de zăpadă ce cădeau liniştiţi, aşternând cearceaf curat pământului botit în năimeţi de murdărie.

Prindeà de sus, cât îi da voe rama ferestrei, fulgul de zăpadă, legându-şi ochii de el şi în ocoliri şi legănări leneşe, îl aşterneà pe pământ; ochii i se ridicau din nou, prinzând alt fulg şi, tot aşà, fulg cu fulg, păreà că-şi cerne gândurile, toate, pe cari într'o clipă le vor călcà în picioare întâi, cei din curte şi-apoi alţii,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sau se vor pătà în zoaele ligheneloŕ pe cari nevasta lui Metzano, cucoana Sanda sau mamă-sa, le vor svârlì din uşile roşii ale odăilor coşcovite, ca niște scuipaţi enormi din pieptul unor ofticoşi secătuiţi de viaţă.

Agata a cunoscut un ofiţer, cu ochii mari, strălucitori de violiciune, închipuind cea mai perfectă imagină a cavalerului medieval, gata să străpungă cu spada pe cel dintâi ce ar fi cutezat să o privească mai mult în faţă.

Cavalerul medieval a dispărut.

De trei ori s'au văzut, de trei ori s'au iubit şi de trei ori a minţit-o.

Mai târziu, un profesor i-a spus că o va lua de nevastă.

A minţit şi profesorul; erà căsătorit şi aveà doi copii.

— Dar te iubesc, i-a spus el.

— Te iubesc şi eu.

— Atunci?...

— Tu nu eşti al tău şi eu sunt a aceluia pe care nu l'am găsit.

Şi cu ochii mereu înceţoşaţi, s'a oprit în faţa altora, ascultându-i.

O chema viaţa.

— Vino, i-a spus un funcţionar cu tocurile ghetelor scâlciate: eu sunt acela care mai puţin ca oricare altul mă bucur de zilele ce-mi sunt date să le trăesc; eu îmi cerşesc viaţa, dă-mi o clipă de mulţumire!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Un negustor pântecos, i-a spus :

— Vino!... Dacă nu eşti tu, va fi alta... şi cu mâna în portofeuil de piele, numără hârtiile de bancă.

— Vino!... I-a spus un tânăr de o vârstă egală ei; viaţa ne e dată să o trăim!... Cele mai tinere fete vor fi cele mai bătrâne femei şi atunci nu vei puteà întoarce vremea înapoi...

— Ba da!... I-a spus un bătrân. Ba da!... Iubindu-te pe tine, mă voi iubì pe mine cu patruzeci de ani în urmă... Vino!...

— Vino!... au chemat-o toţi deodată.

Agata a închis ochii, şi-a încrucişat braţele şi a tăcut.

Târziu, când privì în juru-i, nu mai erà nimeni lângă ea.

Într'un colţ de stradă, doi oameni, unul foarte tânăr şi celalt foarte bătrân, o arătau cu degetul :

— O curvă...

Lăsă capul în pământ; ochii i se umplură de lacrimi şi fugì...

A doua zi, plecată peste speteaza scaunului pe care odihneà Gangu, Agata încercà să prindă ceva din ziua de mâne. Şi negru îi erà în faţa ochilor şi fum şi ceaţă.

Afară era vremea închisă, afară erà vremea ca sufletul ei, ca în ziua răstignirii lui Iisus...

— Domnişoară, dece nu stai pe scaun?... Şi Gangu încercă să se ridice să facă loc Agatei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu!... Stai așà!... Și mâinile ei se sprijiniră în umerii cismarului.

Stai așa!... Să nu te uiți la mine!... Ai înțeles?... Să nu te uiți.

Eu am să-ți vorbesc și dumneata ai să-mi răspunzi. Vrei?...

— Dar...

— Nimic!... Răspunde!... Vrei ?...

— Da...

Dacă s'ar fi întors cismarul pe scaunul său și ar fi văzut fața și ochii lăcrimoși ai domnișoarei ar fi înțeles, poate, aceiași nenorocire cetită altădată în fața Consulului, altădată când îi spusese că a ucis.

Inima Agatei bătea cu putere. Își trecea pe din față minții scenele de emoție pe cari le avusese în trecut.

Examenul, întâlnirea cu Andrei, noaptea când s'a dat acestuia, despărțirea, moartea Consulului și acum... acum simțeà că se înăbușă și cuvântul nu va puteà să-l pronunțe.

Gangu se mișcà mereu pe saçun. Ar fi voit să se ridice. Mânile Agatei însă, îl apăsau pe umeri și degetele crispate ce se înfigeau în haină și carne, păreau ghiare de pasăre rapace ce-și ține prada.

— Vrei să-ți fiu nevastă ?...

Abia sfârșit cuvântul și Agata căzù pe umărul cismarului ca o haină grea dintr'un cuer....

A plâns și unul și altul, au râs, s'au bucurt și grăbiți, ca și cum viața ar fi stat într'o clipită, și-au făcut planuri de viitor, până târziu, când i-a găsit madam Sălceanu sărutându-se....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Agato!... Domnule Gangu!...

. . . . . .

— Mâine ne mutăm! Mamă.... mâine.... Alexandru mă iubește.

Și ochii fetei se luminară în apa lacrămilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932